

MƏMMƏDAĞA BAXIŞOV

LATIN AMERİKASI
ÖLKƏLƏRİNİN MÜASİR
TARİXİ

Məmmədağa Baxışov

**Latin Amerikası ölkələrinin müasir tarixi
dərs vəsaiti**

Dərs vəsaiti BDU-nun Avropa və Amerika ölkələrinin yeni və müasir tarixi kafedrasında hazırlanmışdır və Tarix fakültəsi Elmi Şurasının 01.06.2011-ci il tarixli iclasının qərarı ilə nəşr edilir. (protokol № 4)

MF.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Ricabxanası

Bakı - 2011

088-269425

Elmi redaktor- prof. M.B.Fətəliyev

Rəyçilər: dos. F.Q.Yusifzadə
b/m. R.X.Hüseynov

Baxışov M.Ə. Latin Amerikası ölkələrinin müasir tarixi.
dərs vəsaiti.

Bakı, 2011 152 səh.

Dərs vəsaiti tələbələr, müəllimlər və Latin Amerikasının müasir tarixi ilə maraqlanınanlar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Vəsaitdə müasir dövrdə Latin Amerikası ölkələrinin sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyəti, regionun Argentina, Braziliya, Meksika və Kuba kimi ölkələrinin daxili və xarici siyaseti xronoloji ardıcılıqla şərh olunur. Dərs vəsaitinin məzmunu "Latin Amerikası ölkələrinin yeni və müasir tarixi" fənninin programına uyğundur.

I Fəsil

Birinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyət

Birinci dünya müharibəsi Latin Amerikası ölkələrinin iqtisadiyyatına əhəmiyyətli təsir göstərmişdi. Müharibə dövründə Latin Amerikası ölkələrinin ərzaq və xammalına dünya bazarında tələbat artdı. Avropa ölkələri ilə əlaqələrin zəifləməsi Latin Amerikası ölkələrində sənayenin inkişafına təkan verdi.

Mühərbiyədən sonra Latin Amerikası ölkələrində iqtisadi vəziyyətin səciyyəvi cəhətlərindən biri xarici kapitaldan güclü asılılıq idi. Bu regionda ABŞ və İngiltərə kapitalının mövqeyi daha güclü idi. Xarici kapitalın ağılığı Latin Amerikasında iqtisadiyyatın inkişafını ləngidirdi. Region ölkələrinin kənd təsərrüfatında kapitalizm daha zəif inkişaf etmişdi.

Latin Amerikası ölkələrinin kənd təsərrüfatında mülkədar malikanələri üstünlük təşkil edirdi. Argentinada torpaqların yarısı 5 min mülkədərə məxsus idi, bəzi mülkədarların torpağı 800 hektara çatırdu. Braziliyada 0,3% mülkədar təsərrüfatının hər birinin torpağı 10 min hektar idi. Çili'də 599 mülkədarın hər biri 5 min hektardan çox torpağa malik idi.

Latin Amerikası ölkələrində torpaqların bir qismi xarici şirkətlərə məxsus idi. Meksikada xarici şirkətlərə məxsus olan 32 milyon hektar torpağın yarısı ABŞ şirkətlərinin payına düşündü. Boliviya, Venesuela və Kolumbiyada ABŞ şirkətləri çoxlu torpaq əla keçirmişdi. Bu torpaqlarda yerli kəndlilərin əməyi ilə kofe, banan və pambıq istehsal ediliirdi.

Mühərbiyədən sonra Latin Amerikası ölkələrində iqtisadi tənzəzzül başlanmışdı. 1920-1921-ci illərin iqtisadi böhrə zamanı Argentinada ət kombinatlarının, Meksikada neft sənayesinin, Çili'də mis və selittra mədənlərinin, Kubada şəkər zavodlarının məhsulları azalmışdı. Sənaye və ərzaq məhsullarının qiyməti və işsizlərin sayı artmışdı. Kəndlilərin

müflislaşması prosesi sürerlənmişdi. Şəhərlərdə xırda müssisələrin bir qismi bağlanmışdı. İqtisadi böhran iri sənaye-ticarət burjuaziyasının mövqelərinə də təsir göstərmədi.

İqtisadi çətinliklər və xarici kapitaldan asılılıq Latin Amerikası ölkələrində sosial - etiraz və milli azadlıq hərəkatının güclənməsinə səbəb oldu. Sınıf mübarizədə fəal iştirak edən fəhlələrin sayı, mütəşəkkiliyi və ideya-siyasi səviyyəsi artmışdı. Xarici kapitala və feodal qaydalarına qarşı milli burjuaziya da mübarizə aparırdı.

Rusiyada 1917-ci il hadisələrinin Latin Amerikasında inqilabi və azadlıq hərəkatına təsir böyük idi. Latin Amerikası ölkələrində Sovet Rusiyası ilə həmçərilik nümayişlər keçirilir, zəhmətkeşlər Sovet Rusiyasına qarşı müdaxilənin dayandırılmasını tələb edirdilər. 1918-1923-cü illərdə Argentina, Çili, Uruqvay, Braziliya, Peru və Kuba kimi ölkələrdə tətil və üsyənlər olmuşdu.

Fəhlə hərəkatı həmkarlar ittiifaqlarının sayının artmasına səbəb oldu. Kuba, Peru, Ekvador və Kolumbiyada yeni həmkarlar təşkilatları yaradılmışdı. Fəhlələrin əksəriyyəti anarxo-sindikalist və islahatçı baxışlardan imtina edib, kommunist ideyalarını qəbul etmişdi. İngilabi hərəkatda kəndlilər də iştirak edirdilər. Tələbə hərəkatı həm də xarici ölkələrin müdaxiləsinə qarşı yönəlmüşdi. Fəhlə hərəkatının təzyiqi ilə bir sıra ölkələrdə əmək haqqının artırılması, iş gününün azaldılması haqqında qanunlar qəbul edilmişdi. Əhalinin seşki hüquqları genişlənmişdi.

Kommunist partiyalarının yaranmasında sol sosialistlər fəal iştirak edirdi. Argentinada Kommunist Partiyası 1918, Meksikada Kommunist Partiyası 1919, Uruqvayda 1920, Braziliya və Çili də 1922-ci ildə yaradılmışdı. Kommunist partiyalarının bir qismi III Beynəlmiləlin üzvü idi.

Nisbi sabitləşmə dövründə xarici kapitalın, xüsusilə ABŞ kapitalının Latin Amerikası ölkələrinə müdaxiləsi genişləndi.

Venesuela, Peru, Meksika, Kolumbiya və Arxentina da neft sənayesinə ABŞ inhisarları nəzarət edirdi. ABŞ region ölkələrinin daxili işlərinə qarışır, inqilabi və azadlıq hərəkatını yatrımaq və dövlət çevrilişi etmək üçün onların ərazisine qoşun göndərirdi.

Latin Amerikası ölkələrinin öz milli mənafələri uğrunda xarici müdaxiləyə qarşı mübarizə gücləndi. 20-ci illərin ikinci yarısında Arxentina da neft sənayesinin milliləşdirilməsi uğrunda hərəkat artdı. Meksikada əhali 1917-ci il konstitusiyasının müddəalarının həyata keçirilməsini tələb edirdi. Kolumbiyada banan plantasiyalarının fəhlələri xarici şirkətlərə qarşı silahlı mübarizə aparırdı. Çili də şaxtaçıların böyük tətilləri olmuşdu. Braziliyada hökumət qarşı silahlı mübarizə həm də xarici müdaxilənin güclənməsi ilə bağlı idi. 1926-1933-cü illərdə Nikaraquada vətəndaş müharibəsi olmuşdu.

Latin Amerikası ölkələrində milli-azadlıq hərəkatının mütəşəkkiliyi artmışdı. 1927-ci ildə Amerika Antiimperialist liqası yaradılmışdı. Kommunist partiyaları fəhlə və azadlıq hərəkatında fəal iştirak edirdi. 1924-1929-cu illərdə Kuba, Peru və Paraqvayda Kommunist partiyaları yaradılmışdı. 1929-cu ildə Buenos-Ayresdə Latin Amerikası ölkələrinin Kommunist partiyalarının birinci konfransı keçirilmişdi. Konfransda Latin Amerikasında inqilabi proses, onun xarakteri müzakirə edildi. Konfransın qərarları kommunistlərin Latin Amerikasında azadlıq hərəkatının taktika və strategiyasını düzgün başa düşməsinə şərait yaratdı. Lakin region ölkələrində kommunistlərin sayı az idi və onlar həm anarxo-sindikalizmin, həm də islahatçıları təsirindən tam çıxmamışdı.

1929-1933-cü illər dünya iqtisadi böhranı Latin Amerikası ölkələrində sosial-iqtisadi vəziyyətə böyük təsir göstərdi ki, bu həm də region ölkələrinin xarici kapitaldan asılılığı ilə bilavasita bağlı idi. İqtisadiyyatın birtərəfli inkişafı külli

miqdarda bu və ya digər məhsul ehtiyatlarının toplanmasına səbəb oldu ki, onlara dünya bazarında ehtiyac az idi. Latin Amerikasından məhsul ixracı 64% azalmışdı. Sənaye və kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalının azalması kütləvi işsizliyə səbəb olmuş, işsizlərin sayı 7 milyona çatmışdı.

Əhalinin iqtisadi vəziyyətinin pisləşməsi sinfi və azadlıq mübarizəsinin güclənməsinə səbəb oldu. Kəndli üsyənlərinin, ordu və donanmada çıxışların sayı artdı. 1930-cu ildə Peruda diktatura devrildi. 1932-ci ildə Salvadorda diktaturanı üsyən yolu ilə devirmek cəhdı uğursuz oldu. 1932-ci ildə Çili'də ordu üsyən edib diktaturanı devirdi. 1933-cü ildə Kubada burjuə-demokratik inqilabı başlandı. 1934-cü ildə Meksikada L.Kardenas hökuməti quruldu. Bu hökumət əsaslı dəyişikliklər həyata keçirdi. 1935-ci ildə Braziliyada yaradılmış Milli-Azadlıq Alyansı Vargas dikturasına qarşı mübarizə aparıldı. Venesuela, Panama, Kolumbiya, Salvador və Kosta-Rikoda Kommunist partiyaları yaradılmışdı.

Dünya iqtisadi böhrəni Latin Amerikasında böyük dövlətlər arasında mübarizəni kəskinləşdirdi. Bir sıra münaqişələr ABŞ-la İngiltərə arasındaki ziddiyyətlərlə bilavasitə bağlı idi. Məs, Peru-Kolumbiya münaqişəsi zamanı ABŞ Kolumbiyanı, İngiltərə isə Perunu müdafiə etmişdi. Münaqişələrdən daha çox region ölkələri əziyyət çekirdi.

1934-cü ildən Latin Amerikası ölkələrinin iqtisadiyyatında canlanma başlandı. 1938-ci ildə Latin Amerikasında yeni iqtisadi böhran başlanmışdı. 1933-cü ildə ABŞ Latin Amerikasında "mehriban qonşuluq" doktrinasını ireli sürdürdü. F.Ruzvelt xalqa müraciətində "mehriban qonşuluq"la bağlı bildirmişdi ki, Amerika xalqı, şübhəsiz, özüne hörmət edir və məhz ona görə başqalarının hüquqlarına hörmət etmelidir.

30-cu illərdə Latin Amerikasında faşist hərəkatı artdı. Faşistlər region ölkələrinin həm siyasi həyatına, həm də

ordusuna nəzarət etməyə çalışırdılar. Bir sıra region ölkələrində faşist ölkələrinin idarə üsullarından istifadə ediliirdi. Əhali həm faşizmə, həm də mühərbi tehlükəsinə qarşı mübarizə aparırıldı. Bu işdə təşkilatçı rolunu Kommunist partiyaları oynayırdı. 1938-ci ildə yaradılmış Latin Amerikası Zəhmətkeşlərinin Konfederasiyası əhalinin sosial və milli mənafələri uğrunda mübarizə fəal iştirak edirdi. Fəhlə sinfi faşizmə qarşı, Xalq cəbhəsinin yaradılması uğrunda mübarizə aparırıldı. Çili'de 1936-ci ildə yaradılmış Xalq Cəbhəsi 1938-ci ildə hakimiyətə gəlmİŞdi. Meksikada L.Kardenas 1938-ci ildə neft sənayesini milliləşdirərkən xalq cəbhəsi uğrunda mübarizəyə arxalanmışdı. Xalq Cəbhəsi uğrunda mübarizə kommunistlərin nüfuzunu artırdı. 1939-cu ildə Kubada kommunistlərin nümayəndələri Müəssisler Məclisinə deputat seçilmişdi. İkinci Dünya müharibəsi ərefəsində Latin Amerikası ölkələrində kommunistlərin sayı 90 min nəfər çatmışdı.

II Fesil

Birinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlər.Panamerika konfransları

XX əsrin əvvələrində Latin Amerikası ölkələrinə xarici kapital axınının artması regionda beynəlxalq münasibətlərin səciyyəvi cəhətlərindən biri idi. 1914-cü ildə region ölkərinin iqtisadiyyatına 10 milyard dollar xarici kapital qoyulmuşdu ki, onun çox hissəsi ABŞ və İngilterənin payına düşdü. Latin Amerikasına böyük dövlətlərin tezisi artmışdı. Latin Amerikası ölkələrinin əlaqələri zəif idi, onların arasındaki ərazi mübahisələri mühabirəyə səbəb olurdu. Region ölkəleri xarici siyasetdə müyyəyen bir ölkəyə meyl edirdi. Diger tərəfdən, bu ölkələrin xarici siyaseti daha çox xarici müdaxiləyə cavab aksiyası xarakteri daşıyordu. Latin Amerikası dövlətlərinin xarici ölkələrlə əlaqələri daha geniş idi. Latin Amerikasında ABŞ, İngilterə, Fransa və Hollandiyanın müstəmləkələri qalmışdı. Puerto-Riko və Panama kanalı zonasındaki Virginiya adalarının bir hissəsi ABŞ-a, Qviananın bir hissəsi, Baham, Bermud və Folkland adaları, Yamayka, Trinidad və Tabaço İngilterəye, Qviana adasının digər hissəsi, Qvadelupa və Martinika adaları Fransaya, Kyurasao və Aruba adaları Hollandiyaya məxsus idi.

Birinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında nüfuz dairələri yenidən bölündü. Burada Almaniyanın mövqeləri tamamilə, İngiltərə və Fransanın mövqeləri qismən zəiflədi. ABŞ yaranmış şəraitdə istifadə edib regiona müdaxiləsini genişləndirdi. O, Monroe doktrinasına və Panamerika ittifaqına arxalanıb Latin Amerikasında şerksiz aqalıq etmək istəyirdi. 1920-1929-cu illərdə ABŞ bankları Latin Amerikası ölkələrinə 2175 milyon dollar kredit vermişdi. 1929-cu ildə Latin Amerikasından ixrac edilən

məhsulun 34%-i, regiona idxl olunan məhsulun 39%-i ABŞ-in payına düşürdü.

Xarici inhisarların fəaliyyəti və regionda sosial-siyasi ziddiyətlərin kəskinləşməsi nəticəsində birinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında iqtisadi müstəqillik və suverenliyin möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizə gücləndi. Latin Amerikasında sosial etiraz hərəkatının genişlənməsinə həm də Rusiyada baş verən hadisələr böyük təsir göstərmişdi. Latin Amerikasında bir sıra ölkələr Sovet dövləti ilə iqtisadi və siyasi əlaqələr yaratmağa çalışırdılar. Qərb dövlətləri ise onların SSRİ ilə əlaqələr yaratmasına mane olurdular. SSRİ-nin xarici siyaseti, onun principləri Latin Amerikası ölkələrinə sərf edirdi. Qərb ölkələrinə qarşı mübarizədə SSRİ onlara yardım göstərirdi. 1924-cü ildə Latin Amerikası ölkələrindən birinci Meksika SSRİ ilə diplomatik münasibətlər yaratmışdı. 1926-ci ildə Uruqvay, 1935-ci ildə Kolumbiya SSRİ ilə diplomatik münasibətlər yaratdı. 20-ci illərin ikinci yarısında SSRİ ilə Latin Amerikası ölkələri arasında iqtisadi əməkdaşlıq inkişaf edirdi.

Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlərin səciyyəvi cəhətlərindən biri ABŞ-in öz mövqelerini möhkəmləndirmək üçün Panamerika sistemində geniş istifadə etmesi idi. Lakin Panamerika konfransları göstərdi ki, Latin Amerikası ölkələrinin ABŞ-in siyasetindən narazılığı artmışdır.

ABŞ Karib hövzəsindəki respublikalara qarşı həm «dollar diplomatiyası»ndan, həm də silahlı müdaxilədən istifadə edirdi. 1916-ci ildə Dominikanda ABŞ qoşunlarının köməyi ilə qurulan yeni hökumət ABŞ-la qeyri-bərabər hüquqlu müqavilə imzaladı və 1924-cü ildə ABŞ qoşunu həmin ölkədən çıxarılmışdı. 1915-ci ildən 1934-cü ildək ABŞ hökuməti Haitidə öz qoşunlarını ilk növbədə inhisarların tələbi ilə saxlamışdı. Nikaraquada vəziyyətin nəzarətdən çıxmasının qarşısını almaq üçün ABŞ hökuməti dəfələrlə

oraya qoşun göndermişi. 1927-ci ildə Nikaraquada hökümətə qarşı silahlı mübarizə başlandı. Partizanların azadlıq ordusuna «azad adamlann generalı» A.Sandino başçılıq edirdi. ABŞ ordusunun aviasiya və artilleriyanın köməyi ilə partizanlara qarşı mübarizəsi nəticə vermirdi. Latin Amerikası ölkələrində ABŞ-in Nikaraquadakı siyasetinə qarşı etiraz dalğası və Nikaraqua xalqı ilə həmreylik hərəkatı genişlənmişdi. Nikaraqua əhalisinin müqaviməti ilə əlaqədar ABŞ öz qoşunlarını oradan çıxardı. Nikaraquada milli qvardiyaya rəhbərlik edən A.Samosa ABŞ səfirinin köməyi ilə A.Sandinoya sui-qəsd təşkil etdi və 1936-ci ildə ölkənin prezidenti oldu.

Latin Amerikasının bir sıra ölkələri beynəlxalq hüququn köməyi ilə ABŞ-in təzyiqlərindən müdafiə olunmağa çalışırdılar. 1923-cü ilin mart-may aylarında Çilinin paytaxtı Santyaqo şəhərində keçirilən V Amerikaarası konfransda bir neçə ölkənin təkidi ilə Panamerika ittifaqının Amerika Dövlətlərinin Kontinental liqasına əvviləməsi məsəlesi gündəliyə daxil edildi. Liqa bütün üzvlərinin bərabərliyi prinsipi əsasında fəaliyyət göstərməli idi. ABŞ-in təklifi ilə konfransda belə bir qətnamə qəbul edildi ki, bu məsələ öyrənilmək üçün ittifaqın şurasına verilsin. Konfransda Kosta-Riko nümayəndəsinin təşəbbüsü ilə qəbul edilən qətnamədə deyildi ki, ittifaq şurasının sədri və onun müavini vəzifələri seçkili olsun. Bu vaxta qədər Şuranın daimi sədri ABŞ-in dövlət katibi idi. Konfransda Nikaraquanın xarici işlər nazirinin təklifinə əsasən Amerika ölkələri arasında münaqişələrin qarşısını almağa dair müqavilə imzalandı.

Panamerika ittifaqının VI konfransı 1928-ci ilin yanvarında Havanada keçirildi. Konfransda ABŞ-in Karib hövzəsindəki ölkələrə qarşı hərbi müdaxiləsi tənqid olundu. Salvadorun nümayəndəsi təklif etdi ki, bir dövlətin başqasının daxili işlərinə qarışmaq hüququnun olmaması

haqqında qətnamə qəbul edilsin. Bu təklifi qarşı çıxan ABŞ-in dövlət katibi bildirdi ki, hərbi müdaxilə yolu ilə ABŞ Latin Amerikası ölkələrində qayda-qanunun və sabitliyin temin olunmasına kömək edir, ona görə region ölkələri ABŞ-in siyasetinə qarşı narazılıq etməməlidir. ABŞ-in təşəbbüsü ilə bu məsələnin müzakirəsi növbəti konfransa saxlanıldı. VI konfransda qəbul olunmuş «Bustamente məcəlləsi» beynəlxalq xüsusi hüquq normaları vasitəsilə Latin Amerikasında ABŞ inhisarlarının fealiyyətinin tənzimlənməsini nəzərdə tuturdu. 15 Latin Amerikası ölkəsi bu məcəlləyə qoşuldu. ABŞ isə bu məcəlləyə qoşulmadı və onu təsdiq etmədi.

Dünya iqtisadi böhranı dövründə Latin Amerikası ölkələrində istehsalın və ticaretin həcmi azalmış, işsizlərin sayı artmışdı. Region dövlətlərinin eksəriyyəti xarici borcların ödənilməsini dayandırılmışdı. Sosial və siyasi narazılığın artmasının nəticəsi idi ki, 1930-1934-cü illərdə 12 Latin Amerikası ölkəsində dövlət əvviləşti həyata keçirilmişdi. Xarici inhisarlarla qarşı milli hərəkat gücləndi. 1930-cu ildə Meksika, 1935-ci ildə Uruqvay SSRİ ilə diplomatik münasibətləri kəsmişdi. ABŞ Latin Amerikası ölkələrini beynəlxalq kommunizme qarşı mübarizəyə cəlb etməkə onların həm SSRİ ilə əlaqəsine mane olur, həm də Latin Amerikası ölkələrinin diqqətini ABŞ inhisarlarına qarşı mübarizədən yayındırmağa çalışırdı.

30-cu illərdə Latin Amerikasında ABŞ, İngiltərə, Almaniya və Yaponiya inhisarları arasında rəqabət gücləndi. Latin Amerikası ölkələri de «trestlararası müharibəyə» cəlb olunmuşdu. Latin Amerikasında beynəlxalq vəziyyətə region ölkələri arasındaki münaqişələr böyük təsir göstərirdi. Mehəlli münaqişələr üçün əsas səbəb ərazi mübahisələri idi. 1932-ci ilin yayında Boliviya ilə Paraqvay arasında müharibə başlamışdı. Hər iki dövlət hesab edirdi ki, neftlə zəngin olan Çako əyaləti onun olmalıdır. 1934-cü ilin noyabrında Milletlər

Cəmiyyəti həmin ölkələrə silah satışını qadağan etmişdi. 1935-ci ilin iyununda Boliviya ilə Paraqvay arasında danışqlar başlandı, onların arasında 1938-ci ilin iyulunda Buenos-Ayresdə bağlanmış müqaviləyə əsasən Çako əyalətinin 3/4 hissəsi Paraqvaya verildi. 1932-ci ilin payızında Peru ilə Kolumbiya arasında müharibə başlandı. Peru hökuməti Kolumbiyaya qarşı ərazi iddiaları irəli sürmüdü. Perudan göndərilən silahlı dəstə Kolumbiyanın Amazonka çayı sahilindəki Letisiya limanını ələ keçirmişdi. Müharibə 9 ay davam etdi və 1933-cü ildə imzalanmış sazişə əsasən Peru işğal etdiyi əraziləri qaytardı.

Dünya iqtisadi böhranının və azadlıq hərəkatının təsiri ilə ABŞ-in Latin Amerikasında mövqeyi zəifləmişdi. 1933-cü ildən ABŞ-in Latin Amerikasında həyata keçirməye başladığı «mehriban qonşuluq» siyaseti hərbi-siyasi müdaxilədən imtina edilməsini və regionda ABŞ-in menafelərinin daha cəvik metodlarla təmin olunmasını nəzərdə tuturdu.

1933-cü ilin dekabrında Montevideo-da VII Panamerika konfransı keçirildi. Konfransda Latin Amerikasında sülhün təşkili məsələsinin müzakirəsi zamanı Latin Amerikası ölkələri ABŞ-a qarşı vahid mövqedən çıxış etdilər. 1932-ci ilin yayında Argentinanın xarici işlər naziri Saavedra Lamas region ölkələri arasında hücum etməmək və barışqında müqavilə layihəsi təklif etmişdi. Layihədə deyildi ki, müqavilənin iştirakçıları olan dövlətlər münaqişə zamanı sülhü qoruyub saxlamaq üçün səylerini əsirgəməməli, amma heç bir halda münaqişəyə hərbi və ya diplomatik müdaxilə etməməli idi. 1933-cü ilin oktyabrın 10-da Arqentina, Braziliya, Meksika, Paraqvay, Uruqvay və Çili Rio-de-Janeyroda Saavedra Lamas paktını imzaladılar. Bu pakt 1936-ci ildə qüvvəyə mindi. Konfransda Kuba və Haiti dövlətlərin hüquq və öhdəlikləri haqqında saziş bağlamağı təklif etdilər. Layihənin 8-ci maddəsində deyildi ki, bir dövlət başqasının daxili və xarici işlərinə qarışmamalıdır.

ABŞ Latin Amerikası ölkələrinin rəğbətini qazanmaq üçün «mehriban qonşuluq» siyasetinin tərkib hissəsi kimi bir sıra tədbirlər həyata keçirdi. 1934-cü ilin mayında ABŞ Kuba ilə yeni müqavilə imzaladı və «Platt düzəlişi» lağv edildi, lakin ABŞ Quantanamodaki hərbi-dəniz bazasını saxladı. 1936-ci ilin martın 2-də ABŞ Panama ilə müqavilə imzaladı və onun daxili işlərinə qarışmayacığını bildirdi. ABŞ Panama kanalına nəzarəti özündə saxlasa da kanal zonasında gömrük toplamaq hüququ Panama dövlətinə verildi və Panama kanalından istifadəyə görə ABŞ-in ona verdiyi pulun mebləği ildə 250 mindən 430 min dollara qədər artırıldı. 1934-cü ilin fevralında F.Ruzveltin təşəbbüsü ilə yaradılmış İxrac-idxlə bankı 1941-ci ilə qədər Latin Amerikası ölkələrinə 366 milyon dollar məbləğində kredit vermişdi.

Almaniya və Yaponiya həm sərvətlərini, həm də strateji mövqeyini nəzərə alaraq Latin Amerikası ölkələri ilə əlaqələri genişləndirmiş və burada ABŞ və İngiltərənin rəqibinə çevrilmişdi. 1939-cu ildə Almaniyadan Latin Amerikası ölkələrinə getirilən məhsullann miqdarı ABŞ və İngiltərədən getirilən məhsulların həcmində bərabər idi. Latin Amerikasında 1,5 milyon nəfər alman, 3 milyon italyan, 400 mindən çox yapon yaşayırı və faşist dövlətləri onlardan öz məqsədlərinə çatmaq üçün istifadə edirdilər. Latin Amerikasında faşizmə rəğbat bəsləyən hökumətlər az deyildi. Latin Amerikasında faşist hərəkatını genişləndirməklə Almaniya və İtaliya həm də ABŞ və İngiltərənin diqqətini Avropa və Asiyadakı hadisələrdən yayındırmağa çalışırdı. Ona görə 30-cu illərdə Latin Amerikası ölkələrində müharibəyə qarşı antifaşist hərəkatının mövcudluğu təsadüfi deyildi. 1938-ci ildə Çili'də Xalq cəbhəsi hökumətinin qurulması, həmin hökumətin həyata keçirdiyi sosial-iqtisadi islahatlar regionda beynəlxalq münasibətlərə təsir göstərmişdi. 1936-1939-cu illərdə Latin

Amerikası ölkələrində İspaniya respublikasına yardım hərəkatı geniş yayılmışdı.

Latin Amerikasında Almaniya, İtalya və Yaponiyanın fealiyyəti ABŞ-ı narahat edirdi. 30 yanvar 1936-ci ildə ABŞ prezidenti F.Ruzveltin Latin Amerikası respublikalarının rəhbərlərinə göndərdiyi məktubda Qərb yarımkürəsinin birge müdafiəsi sistemini yaratmaq təklif olunurdu. Məktubda eyni zamanda deyilirdi ki, Amerika ölkələri sülhün qorunması üçün ümumi məsuliyyət daşıyırlar. 1938-ci ilin dekabrında VIII Panamerika konfransı Limada keçirildi. Konfransda ABŞ çalışdı ki, Qərb yarımkürəsində həmrəyliyin möhkəmləməsinə dair yeni qərarlar qəbul edilsin. Lakin region ölkələri istəmirdilər ki, onların ABŞ-dan asılılığı daha da artsın. Braziliya, Argentina və Meksika faşist dövlətləri ilə ABŞ arasında ziddiyətlərin kəskinleşməsindən öz mənafelərinə uyğun istifadə etməyə çalışırdılar. Konfransda qəbul edilmiş qərarda deyilirdi ki, Amerika dövlətləri xarici təhlükə zamanı birgə məsuliyyət prinsipi əsasında öz fealiyyətlərini məsləhətəşmələr yolu ilə əlaqələndirəcəklər. Lima konfransında «xarici vətəndaşların siyasi fealiyyəti» haqqında qətnamə qəbul edildi ki, hökumətlər faşist dövlətlərinin mü hacirlərdən istifadə etməsinə imkan verməsinənən. ABŞ Panamerika ittifaqını hərbi-siyasi bloka çevirməyə çalışırdı.

Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlərə ayn-aryı ölkələrin daxili siyaseti böyük təsir göstermişdi. Meksikada L.Kardenasın hakimiyyəti dövründə ölkənin müstəqilliyini möhkəmləndirmək üçün ciddi tədbirlər həyata keçirilmişdi. Belə ki, aqrar islahat həyata keçirildi, dəmiryolları milliləşdirildi, iqtisadiyyatda dövlət bölməsi yaradıldı. 1938-ci ilin martında hökumət ABŞ və İngiltərənin 17 neft şirkətinin emlakının milliləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etdi. İngiltərə hökuməti bu qərarın leğvini tələb etdi. Meksika İngiltərə ilə diplomatik münasibətləri kəsdi. ABŞ hökumətinin 1938-ci ilin martında Meksikaya göndərdiyi notada

milliləşdirilmiş emlakın dərhal ABŞ-in neft şirkətlərinə qaytarılması tələb olunurdu. Təcavüzkarlığa qarşı mübarizə aparan Meksika hökuməti Millətlər Cəmiyyətinin iclaslarında Çinin, Həbəstanın və Avstriyanın mövqelerini müdafiə etmiş və heç vaxt İspaniyada Franko rejimini tanımamışdı.

Meksika hökumətinin siyaseti qonşu ölkələr üçün nümunə olmuşdu. 1938-1939-cu illərdə Braziliya, Venesuela, Costa-Rika, Kolumbiya və Peru kimi ölkələrdə neft mədənlərinin milliləşdirilməsi ilə əlaqədar qərarlar qəbul edilmişdi. Bu hadisələr Latin Amerikasında xarici inhisarların təzyiqinə qarşı mübarizənin davam etməsini göstərirdi.

III Fasıl

Argentina 1918 - 1939-cu illerde

Birinci dünya müharibesi dövründə bitərəf olan Argentina xarici ölkələrə, xüsusilə, ABŞ-a və İngiltərəyə xammal və ərzaq ixrac edirdi. İqtisadi yüksəlik keçirən Argentina qarğıdalı və et ixracına görə dünyada birinci yere çıxmış, ölkənin qızıl ehtiyatı 2 dəfə, taxil ixracı 3 dəfə artmışdı.

Aqrar ölkə olan Argentinada sənayenin inkişafı sürətləndi. Neft çıxarımının həcmi 1922-ci ildə 455 min tona çatmışdı, halbuki 1912-ci ildə cəmi 7 min ton idi. Toxuculuq, yeyinti, tikinti, metallurgiya kimi sənaye sahələri yarandı. Argentina iqtisadi inkişafına görə digər Latin Amerikası ölkələrindən irəlidə idi. Milli burjuaziya və mülkədarların sərvəti artmışdı. İqtisadi inkişaf nəticəsində əhalinin sosial tərkibi dəyişmiş, fehlələrin sayı artmışdı. Ölkədə torpaq və mallye olıqarxiyاسının mövqeləri zəifləmişdi.

İngiltərə kapitalı Argentina iqtisadiyyatında hakim mövqə tutdurdu, lakin müharibədən sonra ölkəye ABŞ kapitalının axımı sürətlənmişdi. 1929-cu ildə Argentina iqtisadiyyatında 611 milyon dollar ABŞ, 2,1 milyard dollar İngiltərə kapitalı var idi.

Müharibədən sonra dünya bazarında ərzaq və xammala təlabat azaldı, həm də Argentina ABŞ və Kanadanın kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə ciddi rəqabeti ilə üzləşdi. Bu amillər ölkədə iqtisadi və siyasi vəziyyətin pisləşməsinə səbəb oldu.

Argentinada əsas siyasi partiya Radikallar partiyası idi. Bu partiya ticarət və sənaye burjuaziyasının, mülkədarların bir hissəsinin, şəhər xırda burjuaziyanın, ziyanlıların, sənətkarların və fehlələrin mənafeyini təmsil edirdi. Partiyanın lideri I. İriqqəyin 1916-

1922-ci illerde ölkənin prezidenti olmuşdu. Radikallar iri mülkədarların, kilsənin və ordunun ölkənin siyasi həyatında rolunun mehdudlaşdırılmasına, milli sənayenin inkişafına, ölkəyə xarici kapital axınının mehdudlaşdırılmasına və Argentinanın müstəqil xarici siyaset həyata keçirməsinə çalışırdılar. Radikallar həm zəhmətkeşlərə müəyyən güzəştlər edir, həm də fehle hərəkatına qarşı cəza tədbirlərindən istifadə edirdilər.

Müharibədən sonra Argentinada tətil hərəkatının güclənəsi ilk növbədə əmək haqqının azalmasına və vergilərin artırılmasına cavab idi. 1919-cu ildə 367 tətildə 309 min nəfər zəhmətkeş iştirak etmişdi. Fehlələr əmək haqqının artırılmasını və 8 saatlıq iş günü tələb edirdilər. Bir sira rayonlarda fehlələrin tələbləri yerine yetirilmişdi. Kəndli çıxışları isə yüksək icarə haqqına qarşı yönəlmüşdi. İngiləbi hərəkatda universitet islahatının keçirilməsini tələb edən tələbələr də iştirak edirdi.

Fehle hərəkatına həm Sosialist partiyası, həm də Fehle federasiyası rəhbərlik edirdi. Argentina Kommunist Partiyasının 1918-ci ilin yanvarında sol səsialistlərin yaratdığı Beynəlmiləci Sosialist Partiyası 1920-ci ilin dekabrında Kommunist partiyası adlandırıldı. 1919-cu Bu-yenos-Ayresde İngiltərə şirkətlərinə məxsus olan metallurgiya zavodlarının fehlələri 8 saatlıq iş günü və əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması tələbi ilə tətil etdilər. Sahibkarlar tətili fehlələrə qarşı silahlı dəstələrin xidmətindən istifadə etmişdi. Bir neçə fehlənin ölümü və yaralanması ilə əlaqədar fehlələrin ümumi tətil başlandı. Fehlələr silahlanıb orduya və polise müqavimət göstərdi. 1919-cu ilin 9-15 yanvarında olmuş döyüslərdə 1500-e qədər fehle həlak oldu, 4 minə qədər fehle yaralandı. Tətil iştirakçılarının bir qismi həbs edildi. Lakin ölkədə tətil hərəkatı davam edirdi. Tətilerdə matroslar, mətbəə işçiləri, dəmiryolcular və kənd təsərrüfatı fehlələri iştirak edirdi.

1921-ci ildə ölkədə başlanmış iqtisadi böhran nəticəsində ixrac 2 dəfə azaldı, zəhmətkeşlər yenə iqtisadi vəziyyətin pisləşməsi ilə əlaqədar mübarizəni gücləndirdi. 1921-ci ilin dekabrında Pataqoniyada kənd təsərrüfatı fehlələri üşyan etmişdi. 1922-ci ilin martında Argentina Həmkarlar İttifaqı Birliyi yaradıldı. Xarici kapitala qarşı mübarizədə cəmiyyətin müxtəlif təbəqələri, o cümlədən milli burjuaziya iştirak edirdi. Hökumet milli sənayenin inkişafına kömək edən bir sıra tədbirlər həyata keçirtdi. Lakin mülkədarlarla və xarici kapitalla bağlı olan iri ticaret burjuaziyası milliləşdirmə haqqında qanunun qəbuluna mane olurdu.

Hökumətin təşəbbüsü ilə sinfi mübarizəni zəiflətmək üçün parlament 8 saatlıq iş günü, məzuniyyət, əmək haqqı minimumu və universitetlərə muxtariyyət verilməsi haqqında qanunlar qəbul etmişdi. 1921-ci il qanunu ilə kənddə icarə müqaviləsinin müddəti 4 il müəyyən edildi. Bu müddət ərzində sahibkarlar icarəcidən torpağı ala bilməzdi. Digər qanuna görə muzdurlara əmək haqqı pulla verilməli idi. 1921-ci ilə qədər mühacirlər və varlı kendililər 8 milyon hektar dövlət torpağı satılmışdı. Bu tədbirlər mülkədarların və ticaret burjuaziyasının mövqeyini zəiflətdi. Radikallar partiyasının sıralarında hökumətə qarşı müxalifət yaranmışdı, 1921-ci ilin sonunda hökumətə qarşı hərbi müxalifət də meydana çıxmışdı.

1922-ci ilin seçkilərində Radikallar partiyasının sağ qanadını təmsil edən M.Alvear prezident seçilmişdi. Argentinada 1923-cü ildə sabitləşmənin başlanması ilə bağlı iqtisadiyyatın inkişafı sürətləndi. 1925-1929-cu illərdə taxıl ixracı 3/1 dəfə, polad istehsalı 2 dəfə artmışdı. 1929-cu ildə ölkədən 2,1 milyard peso məbləğində məhsul ixrac edilmişdi. Hökumət dövlət müəssisələrində işləyənlərin əmək haqqını azaltmışdı. Muzdurların əmək haqqının pulla ödənilməsinə dair qanun ləğv edilmişdi. Bir sira istehsal

sahelərində əmək haqqı yüksəlmişdi, amma qiymətlər və vergilər de artmışdı.

Tətil hərəkatı davam edirdi. 1926-ci ildə Argentina Fəhله Konfederasiyası yaradılmış, sol həmkarlar təşkilatları 1929-cu ildə Həmkarlar Birliyi Komitəsində birləşmişdi.

20-ci illərdə Argentina, İngiltərə, Fransa və İtaliyadan 40 milyon funt sterlinq kredit aldı. Argentina SSRİ ilə ticarət əlaqələri saxlayırdı. 1927-ci ildə Buenos-Ayresdə «Cənubi Amerika ticarəti» adlı Sovet-Argentina səhmdar cəmiyyəti yaradılmışdı.

1928-ci il prezident seçkilərində İ.Iraqoyen qalib gəlmışdi. Onun hökuməti bir sira neft mədənlərini milliləşdirmişdi ki, həmin sahəyə 1929-cu ilin avqustunda yaradılmış dövlət şirkəti baxırdı. 1930-cu ilin fevralında Argentina konqresi neft sənayesinin milliləşdirilməsi haqqında qanun qəbul etdi. Bu qanun ABŞ-in ciddi narazılığına səbəb oldu. Argentina çox vaxt Panamerika ittifaqında ABŞ-la razılaşmındı. Argentina İngiltərə ilə əlaqələri inkişaf etdirirdi. 1929-cu ilin sentyabrında Argentina İngiltərə ilə kredit və ticarət haqqında sazişlər imzalamaşıdı.

1929-cu ildə Argentinanın kənd təsərrüfatında böhran başlandı, 1930-cu ildə isə böhran sənayeye keçdi. Kənd təsərrüfatı məhsullarına tələbat azaldı. İşsizlərin sayı 334 min nəfərə çatdı, tətil hərəkatı gücləndi. Hökumət əhalinin çıxışlarını qüvvə vastəsilə yatırırdı. Ölkədə dövlət çevrilisinə cəhdler edilirdi. 1930-cu ilin sentyabrında paytaxtda hökumət əleyhinə nümayişlər keçirilmişdi. İ.Iraqoyen vitse-prezident Martinesin xeyrinə istəfa verdi. Lakin sentyabrın 6-da Martines hərbiçilərin təzyiqi ilə istefaya çıxdı. ABŞ tərəfindən müdafiə edilən iri mülkədar F.Uriburu ölkənin müvəqqəti prezidenti oldu. Fəhله və kəndli hərəkatına qarşı cəza tədbirləri genişləndi.

F.Uriburu konqresi buraxıb ölkədə hərbi vəziyyət elan etdi. Kommunist Partiyasının fealiyyəti qadağan edildi. Seçki

erfesinde F.Uriburunun terefdarları latifundiya sahibleri ve iri kapitalistlerin mənafeyini temsil edən Milli Demokrat Partiyasını yaratdılar. 1931-ci ilin noyabrında keçirilən seçkidə Milli Demokrat Partiyasının namizədi A.Xusto qalib geldi və 1938-ci ilə qədər hakimiyyətdə oldu. 1931-ci ildə Ümumi Əmək Konfederasiyası yaradıldı. 1932-ci ilin sonunda Argentinada tətilləri qadağan edən qanun qəbul edildi, 8 saatlıq iş günü leğv edildi. Ölkədə faşist hərəkatı artdı.

Xarici siyasetdə İngiltərəyə üstünlük verildi. 1933-cü ilin oktyabrında Argentina Braziliya, Çili, Meksika, Uruqvay və Paraqvayın iştirakı ilə «Saavedra Lamas paktı» imzalandı. Bu pact ABŞ-in Latin Amerikasındaki siyasetinə qarşı yönəlmışdı. Paktə görə region ölkələrinin daxili işlərinə silahlı və diplomatik müdaxiləyə icazə verilmirdi. Sonradan bu paktla Latin Amerikası ölkələrinin eksəriyyəti ABŞ və bir sıra Qərbi Avropa ölkələri qoşulmuşdu. Lakin Qərb dövlətləri paktə eməl etmirdilər.

1933-cü ildə Santa-Fe əyalətində radikalların qaldırdığı üşyan məğlubiyətlə qurtardı. 30-cu illərin ikinci yarısında Argentinada Xalq cəbhəsi yaradılması uğrunda hərəkat genişlənmişdi. 1936-ci ilin martında parlamentə keçirilən seçimlərdə müxalifət partiyaları (radikal, sosialistlər, mütərəqqi demokratlar) qələbə qazandılar. 1937-1940-ci illərdə ölkənin prezidenti mühafizəkarların nümayəndəsi P.Ortis idi. Bu hökumət ABŞ-dan getirilən məhsullar üçün gömrüy azaltdı.

30-cu illərin sonunda Argentinada «İspaniya respublikası ilə həmrəylik» hərəkatı başlandı, İspan respublikalarına yardım fondu yaradıldı. İspaniyada qiyamçılarla qarşı döyüşən bəynəlmiləç briqadalara Argentina könüllüleri də daxil idi.

1939-cu ilin sentyabrın 4-də Argentina hökuməti ikinci dünya müharibəsinə münasibətdə bitərəf olduğunu bildirdi. İkinci dünya müharibəsi dövründə Argentinada sənayenin

inkişafı sürətləndi. Bu Argentina məhsullarına xaricdə tələbatın artması ilə bağlı idi. 30 min yeni müəssisə tikildi, sənaye müəssisələrində işləyən fəhlələrin sayı iki dəfə artı. Ölkədə istehsal edilən sənaye məhsullarının miqdarı artı. Müharibə dövründə inhisarların və mülkədarların geliri və ölkənin qızıl və valyuta ehtiyatı artı.

İqtisadi imkanlarının artması Argentinanın xarici siyasetinin fəallığmasına səbəb oldu. Argentina Almaniya və onun müttəfiqləri ilə geniş əlaqələr saxlayırdı. Argentina ordusunda almanın zabitləri təlim keçirdi. Ona görə antifaşist koalisya Argentinanın xarici siyasetindən narazı idi. 1940-1943-cü illərdə ölkə prezidenti vezifəsini R.Kastilyo icra etmişdi. Argentina hökuməti müharibəyə qoşulmaq istəmirdi. Kommunist partiyası isə Argentinanın antifaşist koalisyanın tərəfində müharibəyə qoşulmasına çalışırdı.

1943-cü il parlament seçimləri ərefəsində müxalifət partiyaları vahid blokda birləşdi. Burjuaz-mülkədar olıqarxiyası və kilsə ölkədə sol qüvvələrin hakimiyətə gəlməsindən narahat idı.

1943-cü ilin iyundunda gizli fəaliyyət göstərən «Birləşmiş zabitlər» qrupu tərəfindən dövlət çevrilişi həyata keçirildi. Hakimiyəti elə keçirən herbi xuntaya general Ramires və polkovnik X.Peron başçılıq edirdi. General Ramires Argentinanın müvəqqəti prezidenti elan edildi. İyunun 11-də İngiltərə və ABŞ Argentinanın yeni hökumətini tanıdı. Yeni hökumət bir sira demokratik azadlıqları leğv etdi, konqresi buraxdı və prezident seçimlərini texirə saldı. Həmkarlar ittifaq-lanna zabitlər rəhbərlik edirdi.

ABŞ Argentinanın Almaniya ilə əlaqələrinin zəifləməsinə çalışırdı. 1944-cü ilin yanvarında Argentina hökuməti Almaniya və Yaponiya ilə diplomatik münasibətləri kəsdi. Ölkədə yaranmış siyasi böhranla bağlı 1944-cü ilin fevralında Ramires istefaya çıxdı. 1945-ci ilin martında Ar-

gentina hükümeti Almanya ve Yaponiyaya müharibə elan etmişdi, bu onun BMT-yə qəbuluna kömək etdi.

IV Fəsil Braziliya 1918-1939-cu illərde

Braziliya 1917-ci ilin oktyabrında Almaniyaya müharibə elan etmiş, 1918-ci ildə Antantaya kömək üçün Atlantik okeanına bir neçə hərbi gəmi göndərmişdi. Paris konfransında Braziliya Millətlər Cəmiyyətinə daxil olmuş, Millətlər Cəmiyyətinin Şurasında daimi yer almadiğına görə 1926-ci ildə həmin təşkilatdan çıxmışdı.

Müharibə dövründə Braziliyada sənayenin inkişafı sürətlenmişdi. Yüngül, xüsusile yeyinti sənayesi daha sürelə artırdı. 1915-1919-cu illərde 6 min yeni müəssisə istifadəye verilmiş, sənaye məhsulu istehsalının hacmi iki dəfə artmışdı. İqtisadiyyatda İngilterə kapitalının mövqeyi güclü idi. Müharibə dövründə ABŞ-in Braziliya ilə əlaqələri genişləndi. İstehsalın temerküzləşməsi iri müəssisələrin sayının artmasına səbəb olmuşdu. 1919-cu ildə min nəfərdən artıq yuxarı fəhləsi olan zavodların sayı 30-u keçmişdi. Kənd təsərrüfatı isə tənəzzüldə idi. Ölkədə güclənən sinfi mübarizəyə milli qüvvələrlə xarici kapital arasında rəqabət də əlavə olunmuşdu. Zəhmətkeşlərin mübarizasına Fəhla konfederasiyası və Sosialist partiyası rəhbərlik edirdi. 8 saatlıq iş günü, əmək haqqının artırılması 1919-cu ilin 1 may nümayişlərinin əsas tələbi idi. 1921-ci ildə Kooperativ Həmkarlar Konfederasiyası yaradılmışdı.

1919-1922-ci illərde prezident olmuş E.Pessoa ölkədə mühasirə vəziyyətini leğv, 8 saatlıq iş günü , istehsal qəzalarına görə sigorta tətbiq etmiş, səhiyyə və təhsil sahəsində müəyyən tədbirlər həyata keçirmişdi. Ordu və donanma yenidən qurulmuş, zabitlərin maaşı artırılmışdı.

1921-1922-ci illərin iqtisadi böhranı nəticəsində ölkədən məhsul ixrac 1919-cu ilə nisbətən 2 dəfə, ölkəyə məhsul idxl 2,5 dəfə azalmışdı. İşsizlik, infilyasiya və qiymətlər

artmışdı. Kommunist partiyası 1922-ci ildə fəhlə hərəkatını təşkil və ona başçılıq etmək üçün yaradılmışdı. İqtisadi böhran zamanı ölkədə kəndli hərəkatı genişlənmiş, şimal-şərqi ştatlarında silahlı kəndli dəstələri yaradılmışdı. Orduda kiçik zabit və serjantların iştirakı ilə «tenentist» (leytenant) hərəkatı da bu dövrde meydana çıxmışdı. Onların şüarı «azad Braziliya Respublikası» idi. Tenentistlər öz məqsədlərinə qiyam yolu ilə çatmaq fikrində idi. 1922-ci ildə hakimiyyətə gelmiş A.Bernardis hökumətinin sinfi mübarizə iştirakçılarına qarşı cəza tədbirləri ilə bağlı ölkədə narazılıq daha da artdı. 1922-ci ilin iyununda Rio-de-Janeyrodakı qarnizonlardan birində başlanan üşyan orduda inqilab əhval-ruhiyyəsini artırdı. Hökumətin siyaseti ölkəni böhrandan çıxartmağa yönəlmışdı.

1923-cü ildən Braziliyada iqtisadi yüksələş başlandı, toxuculuq və şəker sənayesinin inkişafı sürətləndi. 1928-ci ildə sənaye müəssisəlerinin sayı 31 min idi, 1 milyon fəhlənin yarısı paytaxtda işləyirdi. Kənd təsərrüfatı isə durğunluq keçirirdi.

Prezident A.Bernardis ölkədə diktatura rejimi yaratmışdı. Onun dövründə ABŞ-la əlaqələr genişlənmişdi. 1929-cu ildə Braziliya iqtisadiyyatında 476 milyon dollar ABŞ, 1,4 milyard dollar İngiltərə kapitalı var idi. Xarici ticarətin 50%-i ABŞ-in payına düşdü. Hökumətin, sahibkarların və fəhlələrin nümayəndlərinindən ibarət Milli Əmək Şurası yaradılmışdı. Fəhlə və qulluqçular üçün iki həftəlik pullu məzuniyyət tətbiq edilmişdi.

1924-cü ilin iyunun 5-də San Paulu şəhərindəki hərbi hissələrde üşyan başlandı. Fəhlələr və xırda burjuaziya üşyançıları müdafiə edirdi. 3 həftə ərzində 6 min üşyançı 20 minlik hökumət qoşununun hücumlarını dəf etdi. Sonra üşyançılar şəhəri tərk edib 5 ay partizan müharibəsi apardılar. 1924-cü ilin oktyabrında əsgərlərin Riu-Qrandu-Sul ştatının şimalında başlanan üşyanına kapitan

L.Prestes başçılıq etmişdi. Onlar demokratik azadlıqların bərpasını tələb edirdilər. 1925-ci ilin aprelində L.Prestesin dəstəsi San-Paulu üşyançıları ilə birləşmiş və cənubdan şimala yürüş başlanmışdı. Texminən 1500 adam 25 min km yol keçmiş, 53 iri və bir neçə kiçik döyüşdə 18 hökumət generalının qoşunlarını məğlub etmişdilər. Lakin fəhlə və kəndlilər onlara heç nə vəd etmediyinə görə bu hərəkata qoşulmadılar. L. Prestesin dəstəsi 1927-ci ilin fevralında Boliviaya getdi və orada buraxıldı.

1926-ci ildə prezident seçilmiş L.P.Vaşinqton ölkədə mühasirə veziyətini ləğv etdi. Braziliya Ümumi Əmək Konfederasiyası 1929-cu ildə yaradılmışdı.

Dünya iqtisadi böhranı zamanı Braziliyada kofenin qiyaməti üç dəfə azalmışdı. Qiymətləri əvvəlki səviyyədə saxlamaq üçün sahibkarlar 2,4 milyon ton kofeni məhv etmişdilər. Ölkədən məhsul ixracı üç dəfə, sənaye məhsulu istehsalı 35 % azalmışdı. Maliyyə sisteminde böhran daha dərin idi. İşsizlərin sayı 2 milyon nəfər idi. Böhran zamanı ölkədə sosial etiraz güclənmişdi.

1930-cu ildə prezidentliyə namizədlərdən biri olan San-Paulu ştatının qubernatoru J.Prestes mülkədar-burjuva olıqarxiyası və Ingiltərə, digər namizəd, Riu-Qrandu-du-Sul ştatının qubernatoru J.Varqası isə burjuaziya və mülkədarlarla yanaşı, ABŞ müdafiə edirdi. Her iki tərəf islahatlar keçirməyi və iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün tədbirlər görməyi vəd edirdilər. 1 milyondan çox səs qazanan J.Prestes prezident seçildi.

J.Varqasın tərəfdarları seçkilerin saxtalaşdırıldığını iddia edərək hərbi yolla ilə hakimiyyəti əla keçirmək uğrunda mübarizəyə başladılar. ABŞ J.Varqasa yardım göstərirdi. J.Varqasın tərəfdarları 1930-cu ilin oktyabrında üşyan etdilər. Onları zəhmətkeşlərin bir qismi müdafiə edirdi. Hakimiyyəti əla keçirən J.Varqas konstitusiyani ləğv etdi və

parlamenti buraxdı. 1931-ci ildə həmkarların siyasi fəaliyyətə məşğul olması qadağan edildi.

J.Varqasın siyaseti ölkə həyatında milli burjuaziyanın rolunun möhkəmlənməsinə yönəlmışdı. Ştatlar arasında gömrük tariflərinin ləğvi daxili bazarın genişlənməsinə şərait yaratdı. J.Varqas üç il ərzində xaricdən maşın və texnika idxləni qadağan edən dekret imzalamışdı ki, bu da milli sənayenin inkişafına kömək etdi. 1932-ci ildə 8 saatlıq iş günü haqqında qanun qəbul edildi. İşsizlər üçün kənd təsərrüfatı məskənləri yaradıldı.

Əhali ölkədə diktatura rejiminin əleyhinə idi. 1930-cu ildin sonunda kütlevi işsiz nümayişləri olmuşdu. 1931-ci ildin yanvarından 1932-ci ildin iyuluna qədərki dövrə baş vermiş 124 tətildə 220 min fəhlə iştirak etmişdi. 1931-ci ildin payızında Resife şəhərində fəhlə və əsgərlərin üsyəni oldu, hökumət ordunun köməyi ilə həmin üsyəni yatırdı. San-Paulu, Santa-Katarina və Parana ştatlarında kəndlə çıxışlarında 100 mindən çox adam iştirak etmişdi. 1932-ci ildin iyulunda J.Prestesin tərəfdarları San-Pauluda J.Varqas dikturasına qarşı üsyən qaldırılmışdı. Üsyanda 200 mindən çox fəhlə iştirak etmişdi. 48 gün davam edən üsyən məğlubiyətə qurtarmışdı.

1933-cü ildin mayında J.Varqas prezent seçildi və noyabrda Müəssislər Məclisi çağırıldı. 1934-cü ildin iyulunda yeni konstitusiya qəbul edildi, prezentin səlahiyyətləri artırıldı. Konstitusiyada 8 saatlıq iş günü, ədalətli emek haqqı, fəhlələrin sahibkarlarla kollektiv müqavilə bağlamaq hüququ, dövlətin müəssisə və banklar üzərində nəzarət qoymaq hüququ, ümumi seki hüququ, qadınlara seki hüququnun verilməsi öz əksini tapmışdı. 1934-cü ildə tətillərdə 1 milyon adam iştirak etmişdi

1934-cü ildə Kommunist partiyasının 5 min üzvü var idi. BKP həm J.Varqas dikturasına, həm də faşist təşkilatlarına qarşı mübarizə apardı. Braziliyada İnteqralist Faşist

Partiyası 1932-ci ilin oktyabrında yaradılmışdı. Xalq Cəbhəsi ideyasını Kommunist Partiyası irəli sürmüştü. 1935-ci ildin yanvarında Kommunist Partiyasının təşəbbüsü ilə Milli Azadlıq Alyansı yaradılmışdı. Öz sıralarında 1,5 milyon adamı birləşdirən Alyans hakimiyyətin ona verilmasını tələb edirdi. Hökumət iyunda Alyansın fealiyyətini qadağan etdi. 1935-ci ildin mayında Unitar Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyası yaradılmışdı. 1935-ci ildin noyabrında Natal şəhərində fəhlələr, əsgərlər və xırda burjuaziya üsyən etmiş və hakimiyyəti elə keçirmişdi.

1937-ci ildin noyabrında J.Varqas ölkədə şəxsi hakimiyyət rejimi qurdu. O seçkileri ləğv edib Braziliyanı korporativ dövlət elan etdi. Yeni konstitusiyaya əsasən parlamentin hüquqları məhdudlaşdırıldı və prezidentin səlahiyyətləri genişləndirildi. Prezidentin yanında yaradılmış Milli İqtisadiyyat Şurasına korporasiyaların nümayəndələri daxil idi. Özünü yeni dövlətdə millətin rəhbəri adlandıran J.Varqas bütün siyasi partiyaların buraxılması haqqında dekret verdi. 1938-ci ildin mayında faşistlər dövlət çevrilişinə cəhd etdilər. Hökumət faşist partiyasının fealiyyətini qadağan etdi və onun rəhbəri ölkədən sürgün edildi.

30-cu illərin ortalarından ölkənin iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşmağa başladı. Milli sənaye inkişaf edirdi, ixrac artmışdı, maliyyə vəziyyəti sabitləşmiş və iqtisadiyyatda dövlət bölməsi genişlənmişdi. 1936-ci ildə böyük gəmiçilik şirkəti, 1938-ci ildə neft mədənləri milliləşdirildi. Neft işləri üzrə Milli Şura prezidentə tabe idi. J.Varqasın dövründə ölkədə ABŞ inhisarlarının mövqeləri möhkəmlənmişdi. 1935-ci ildin ikinci yarısında Briziliya ABŞ-ı, 1936-ci ildə Almaniya və İtaliya ilə ticarət müqavilələri bağlanmışdı.

1939-cu ildin sentyabrın 2-də Braziliya hökuməti ikinci dünya müharibəsində ölkəsinin bitərəfliyini elan etmişdi. Braziliya antifaşist koalisiya ilə «ox dövlətləri» arasındaki ziddiyyətlərdən ölkənin iqtisadi və siyasi manafələri naminə

istifade edirdi. Müharibənin başlanmasıdan sonra Braziliyada hökumətin iqtisadiyyata nəzəreti güclənmişdi. 1941-ci ilin fevralında xarici ticaret üzrində dövlət inhisar tətbiq edilmişdi. 1942-ci ilin martında ABŞ-la Braziliya arasında müharibə üçün zəruri olan material və məlumat mübadiləsi haqqında saziş imzalandı. 1942-ci ilin sentyabrında Braziliya antifaşist koalisyanın tərfində müharibəyə qoşuldu. 1944-cü ilin yayında Braziliya İtaliya cəbhəsinə 50 min nəfərlik qoşun göndərdi.

Sənaye müəssisələrində 10 saatlıq iş günü tətbiq edilmiş, köhnə pul vahidi olan real «kruzeiro» adlı yeni valyuta ilə əvəz edilmişdi. Müharibə dövründə ölkədə 10 min yeni müəssisə tikilmişdi. 1939-1945-ci illərdə Braziliyada sənaye məhsulu istehsalının hecmi 37 % artmışdı. İlk dəfə olaraq birgə dövlət-sahibkar müəssisələri yaradılmışdı. Kənd təsərrüfatı durğunluq keçirirdi. Qiymətlərin artması isə ərzaq məhsullarının çatışmaması ilə bağlı idi.

Müharibə dövründə hökumət zəhmətkeşlərə bir sıra güzəştlər etmişdi. 1940-ci ilde prezidentin dekreti ilə fehlələr üçün əmək haqqının minimumu müəyyən edilmişdi. 1943-cü ilin mayın 1-də qəbul edilmiş əmək məcəlləsində 8 saatlıq iş günü, pullu məzuniyyət və sosial siğorta kimi məsələlər öz əksini tapmışdı. Məcəllə dövlətin nəzarəti altında əməkla kapitalın əməkdaşlığını təşkil etmək üçün qəbul edilmişdi.

1943-cü ilin noyabrında San-Pauluda tələbələrin nümayiş keçirilmişdi. 1944-cü ilin sonunda Minas-Jerais ştatında İngiltərə şirkətlərinə məxsus qızıl medənlarının 6 min fəhləsi tətil etmişdi. Sosial etiraz hərəkatı ölkədə diktaturanın böhranına səbəb oldu.

1945-ci ilin yazında prezidentin fərmani ilə siyasi məbuslar azad edildi, siyasi partiyaların fəaliyyətinə icazə verildi və ümumi seçki hüququnu nəzərdə tutan seçki qanunu

nəşr edildi. 1945-ci ilin oktyabrında təşkil edilmiş hərbi qiyam neticəsində J.Varqas istefaya çıxdı və ölkədə bitəreflərdən ibarət hökumət təşkil edildi.

V Fesil Kuba 1918-1939-cu illerde

Birinci dünya müharibesi Kabanın iqtisadi inkişafına tekan verdi. Müharibə dövründə ölkədə şəkər istehsalının həcmi 2,4 milyondan 4 milyon tona çatmışdı. İqtisadi yüksəliş 1920-ci ilin sonuna qədər qədər davam etmişdi. Milli burjuaziya və onun gəliri artmışdı. Milli burjuaziyanın mənafeyini təmsil edən Liberallar Partiyası hakimiyyət uğrunda mühafizəkarlara qarşı mübarizə aparırdı. Kuba iqtisadiyyatı əsasən ABŞ inhisarlarının nəzarətində idi. Kuba iqtisadiyyatında müharibədən sonra 1,4 milyard dollar ABŞ kapitalı var idi. Kuba hökuməti ölkənin ABŞ-in tövsiyyələri əsasında idarə etdi.

Əthalinin vəziyyəti ağır idi. Sənayenin inkişafı ilə bağlı fəhlələrin sayı artmışdı. 1919-cu ildə ölkədə 950 min nəfər fəhlə var idi. Tətilçi fəhlələr 8 saatlıq iş günü və əmək haqqının artırılmasını tələb edirdilər. Milli burjuaziya və liberal mülkədarların bir hissəsi xarici inhisarların əleyhinə iddi.

1920-ci ilin sonunda keçirilmiş seçkidə A.Sayas prezident seçildi və 1925-ci ilə qədər ölkəni idarə etdi. Liberalların tələbi ilə keçirilən yoxlamalar nəticəsində məlum oldu ki, seçki zamanı çoxsaylı saxtalaşdırılmalarla yol verilib. Lakin ABŞ yenə vəziyyətə müdaxilə etdi. Belə ki, 1921-ci ilin yanvarında Kubaya gələn ABŞ prezidentinin nümayəndəsi general Krauder ölkə üzərində nəzarəti ələ aldı. Morganın bankı Kuba hökumətinə 55 milyon dollar kredit verdi. Kuba hökuməti aldığı kreditin əvəzində ABŞ üçün sərfəli maliyyə islahatları heyata keçirməli idi.

1921-ci ildə başlanan iqtisadi böhran nəticəsində Kubada vəziyyət ağırlaşdı. Şəkər istehsalı azaldı, banklar bağlandı, dövlət bütçəsinin kəsiri artdı, zəhmətkeşlərin

vəziyyəti pisleşdi, fəhlə tətilləri və kəndli çıxışları artdı. 1922-ci ildə şəkər plantasiyalarında işleyən fəhlələr tətil etdi. Liberallar yaranmış şəraitdə istifadə edib dövlət çərviləri etmək qərarına geldilər. Lakin ABŞ onlara təzyiq göstərib hərbi müdaxilə ilə hədələdi. Kubaya ABŞ-dan çoxlu ekspert gəldi. Ölkədə ABŞ-in təzyiqinə qarşı müxtəlif formada etiraz hərəkatı gücləndi. Bir sıra Latin Amerikası ölkələrində Kuba ilə həmşəyilik hərəkatı var idi. 1922-ci ilin fevralında ABŞ Kubadan öz qoşunlarını çıxardı və Krauder geri çağırıldı. Az sonra general Krauder ABŞ-in səfiri kimi Havanaya qayıtdı.

Sabitləşmə dövründə Kubada şəkər istehsalı artmışdı. 1921-ci ildə 3,9 milyon ton, 1929-cu ildə isə 5,1 milyon ton şəkər istehsal edilmişdi. Qiymətlərin aşağı düşməsi şəkər zavodlarının məhsullarının dəyərinin azalmasına səbəb olmuşdu. Ona görə zavod sahibləri əmək haqqını azaldı, şəkər qamışını daha ucuz almağa çalışırdılar. Fəhlələr, kəndlilər və tələbələr isə buna etiraz edirdilər.

1924-cü ilin noyabrında keçirilən prezident seçkisində general X.Maçado qalib gəldi. Seçki kompaniyası zamanı X.Maçado «Platt düzelişi»nə qarşı çıxış etmiş, respublika quruluşunun möhkəmlənməsinə tərəfdar çıxmışdı. X.Maçado ölkədə sərt terror rejimi yaratdı və korporativ faşist dövlətinə tərəflər idi. Orun dövründə ölkə iqtisadiyyatında ABŞ şirkətlərinin mövqeyi daha da möhkəmləndi. Dağ-mədən, emal sənayesi, energetika, nəqliyyat, şəhər təsərrüfatı, ABŞ kapitalının nəzaretinə keçdi. 1929-cu ildə Kuba iqtisadiyyatında 1,5 milyard dollar ABŞ kapitalı var idi. Xarici zülmə ilk növbədə fəhlələr etiraz edirdi. 1924-cü ildə dəməriyolcular, 1925-ci ildə şəkər sənayesi fəhlələri tətil etmişdi. Hökumət tətillərin qarşısını ordunun və polisin köməyi ilə alırdı. Hökumətə qarşı mübarizədə tələbələrdə iştirak edirdi. Havana universitetində tələbələrin federasiyası fəaliyyət göstərirdi. X.Melye burada

dərnək yaratmışdı. Tələbələr universitetlərə muxtariyyət verilməsini tələb edirdi.

Kuba Kommunist Partiyası 1925-ci ildə yaradılmışdı. Öl-kədə həmkarlar hərəkatı güclənmişdi. 1926-ci ildə Milli Fəhlə Konfederasiyası yaradıldı. 1926-ci ildə Kommunist Partiyası qanundan kənar elan olunmuşdu. X.Maçadonun hakimiyəti dövründə cəza tədbirlərindən rejimin 3 mindən çox əleyhdarı ölmüşdü. 1928-ci ildə X.Maçado ikinci dəfə prezident seçilmişdi. X.Maçado özünü «Antil Mussolinisi» adlandırdı. Onu ABŞ, ölkənin xırda və orta burjuaziyası müdafiə edirdi.

1929-1933-cü illər böhrəni Kuba iqtisadiyyatına ağır təsir göstərmişdi. Xarici ticarətin hacmi dörd dəfə azalmışdı. ABŞ-a şəker ixracının hacmi 1929-cu ildə 138 milyon dollar, 1932-ci ildə isə cəmi 38 milyon dollar məbləğində olmuşdu. 1932-ci ildə ABŞ hər funt şəkəre görə gömrüyü 2 sent qaldırmışdı. İxracın və qiymətlərin aşağı düşməsi istehsalın azalmasına və işsizliyin artmasına səbəb oldu. İşsizlərin sayı 600 min nəfərə çatmışdı. 1931-ci ildə Kubanın qoşulduğu Çedborn planına görə ölkədə şəker istehsalının hacmi 35 % azaldılmış idi. 1933-cü ildə şəker istehsalı 1,3 milyon tona enmişdi. Şəhər fəhlələrinin əmək hakqi 3 dollardan 50 sentə, kənd təsərrüfatı fəhlələrinin əmək haqqı isə 1,5 dollardan 30 sentə enmişdi. İqtisadiyyat təkbütkili idi.

Böhrən dövründə Kubada sosial-etiraz hərəkatı güclənmişdi. 1930-cu ilin martında Havanada 200 min nəfər fəhlənin iştirakı ilə ümumi tətil olmuşdu. 1931-ci ilin avqustunda Havanadakı tətildə 60 min nəfər fehlə iştirak etmişdi. Kəndlilər icarə haqqını ödəməkdən imtina edir, mülkədarların mal-qarasını və erzağını elə keçirirdilər.

Kuba prezident 1930-cu ilin noyabrında ölkədə mühasirə vəziyyəti tətbiq etmişdi. Zəhmətkeşlərin çıxışları polisin və muzdlu dəstələrin köməyi ilə yatırıldı. 1931-ci ilin iyulunda

Havana universiteti və bütün orta məktəbler bağlanmışdı. Lakin bu tədbirlər kütləvi çıxışların qarşısını almadi. Hakim dairələrin bir qismi X.Maçadonun istefasını tələb edirdi. 1929-cu ildə yaradılmış tələbə direktoratı «Kuba kubalılar üçündür» şurəni irəli sürüb ABŞ-a qarşı təbliğat apardı. 1931-ci ilin avqustunda hökumət qarşı qiyam baş verdi. Qiyama burjua-mülkədar müxalifətinin nümayəndələri rəhbərlik edirdi. Lakin əhali onları müdafiə etmədi. Hökumət qiyamı yatırdı, müxalifət rəhbərləri xarice getdi.

1931-ci ilin sonunda müxalifəcılər ABS (əlifbanın ilk hərfli) adlı təşkilat yaradılar. Təşkilatın məqsədi diktaturanı devirmək, xırda torpaq sahiblərinə kömək etmək, 8 saatlıq iş günü, sosial siyora tətbiq etmək idi. Bu təşkilat X.Maçadoya və digər rəsmi şəxslərə qarşı qəsdər təşkil edirdi. 1932-ci ilin sonu-1933-cü ilin əvvelində ölkədə terror hərəkatı kütləvi xarakter aldı. Hökumət də müxalifə liderlərini terror yolu ilə məhv edirdi.

Diktaturaya qarşı fehlələr fəal mübarizə apardılar. Fəhlələr tətil edir, müəssisələri tutub silahlı özünü müdafiə dəstələri yaradırdılar. Bir sıra əyalətlərdə partizan dəstələri yaranmışdı. Orduda da heyəcanlılar var idi. Mübarizə ilə bağlı sol həmkarlar ittifaqlarının və Kommunist Partiyasının nüfuzu artmışdı.

Kubada vəziyyətin keşkinleşməsi ABŞ hakim dairələrini ciddi narahat edirdi. ABŞ X.Maçado hökumətinin qalmasında maraqlı idi və onu müdafiə edirdi. Lakin 1932-ci ildə ABŞ prezidenti F.Ruzvelt qərara gəldi ki, Kubada inqilabın qarşısını almaq üçün X.Maçadonu başqaçı ilə evez etmek lazımdır. ABŞ-in Kubadakı yeni sefiri S.Uelles çalışırkı ki, X.Maçadonu istefaya getmeye inandırsın. Lakin X.Maçado bildirdi ki, 1935-ci ilə qədər istefa vermeyəcək və burjua mülkədar müxalifətinə əhəmiyyətli güzəştlər etdi.

Ölkədə inqilabi böhrən dərinləşirdi. Kommunist partiyası ABŞ-in siyasetini tənqid edirdi. Partizan hərəkatı, tətillər,

İşsizlerin nümayişleri, tələbə hərəkatı genişlənmişdi. 1933-cü ilin avqustunda Havanada ümumi tətil olmuşdu. Parlament prezidente fövqələde selahiyətlər verən qanun qəbul etmişdi; konstitusiyanın fəaliyyəti dayandırılmışdı. Bir sıra şəhərlərdə «Rədd olsun X.Maçado» şüarı ilə Kütłəvi nümayişlər keçirilmişdi. Avqustun 7-də çoxsaylı nümayişçilər prezident sarayının yanından keçəndə ordu onları atəşə tutmuşdu: 30 nəfər ölmüş, 120 nəfər yaralanmışdı. Bu şəraitdə ABŞ-in səfiri Havana qarnizonunun əsgərlərini XMaçadoya qarşı çıxışa təhrik etmişdi. 1933-cü ilin avqustun 11-də bir dəstə zabit X.Maçadonu həbs etdi və «məzuniyyətə» göndərdi, avqustun 12-də o ölkədən qaçıdı. Müvəqqəti hökumət ABŞ-in müdafiə etdiyi K.Sespedes başçılıq etdi. Kuba sahilərinə «Amerika vətəndaşlarının həyatını və əmlakını» müdafiə etmək üçün ABŞ gəmiləri gəldi.

Hökumət zəhmətkeşlərin nəraziyinin qarşısında bilmedi. 1933-cü ilin avqust-sentyabr aylarında zəhmətkeşlərin mitinq, nümayiş ve tətilli davam etdi. Zəhmətkeşlər müəssisələri, dəmiryollarını, limanları, silah anbarlarını və hətta şəhərləri tuturdular. Əsgərlər qiyam qaldırı, tələbələr nümayiş edirdilər. Santyaqo qarnizonu serjant F.Batistanın başçılığı ilə qəsd hazırladı.

1933-cü ilin sentyabrın əvvəlində hökumət devrildi. Milli burjuaziyanın mənafeyini müdafiə eden Q.San Martin hakimiyyətə gəldi. F.Batista polkovnik rütbəsi aldı ve ölkənin silahlı qüvvələrinin baş qərargah rəisi təyin olundu. Konstitusiyanın fealiyyəti dayandırıldı. Dövlət idarələrindən və ictimai təşkilatlardan X.Maçado tərefədarları qovuldu. Köhne rejimi müdafiə edən partiyalar buraxıldı, 8 saatlıq iş günü tətbiq edildi, Əmək nazirliyi yaradıldı.

Hökumət zəhmətkeşlərin mübarizəsini zəmmətli üçün tədbirlər gördü. Əmək münaqışlarını həll etmək üçün mecburi arbitraj yaradıldı. Bütün fəhle təşkilatları Əmək nazirliyində qeydiyyatdan keçməli idi. Yeni hökumətin

siyaseti ABŞ-in ciddi narazılığına sebəb oldu. ABŞ Kuba sahilərinə 30 hərbi gəmi göndərdi. Lakin ABŞda, Meksika və Çili də əhalinin Kuba zəhmətkeşləri ilə həmreylik çıxışları ABŞ hökumətini Kubaya hərbi müdaxilədən çəkindi. ABŞ Kuba hökumətini tanımadı. ABŞ səfiri Kubanın yeni prezidentinə qarşı qəsdlər təşkil edirdi. 1933-cü ilin sentyabrın 29-da ordu Havanada çoxmlinli nümayişi atəş tutdu. Hökumət ölkədə mühasirə veziyəti qoydu. F. Batistanın tələbi ilə noyabrda Tələbə direktoratı buraxıldı. Kuba prezidenti F.Ruzveltdən Kubadakı səfiri dəyişməyi xahiş etdi.

1933-cü ilin dekabrında ABŞ hökuməti D.Kefferini Kubaya səfir təyin etdi. Yeni səfir Q.San Martinin mövqeyini zəiflətməyə ve F.Batistani öz tərəfina çəkməyə çalışırı. ABŞ-la iqtisadi əlaqələrin zəifləməsi zəhmətkeşlərin vəziyyətini pisləşdirmişdi. Hökumət qaz, elektrik, su və telefondan istifadə haqqını azaltdı, Şəker plantasiyalarında işləyən fəhlələrin əmək haqqını üç dəfə artırdı, X.Maçado tərəfdarlarının torpaqlarının müsadire olunub kənd təsərrüfat fəhlələrinə və icarədarlara verilməsi haqqında qanun qəbul edildi. Kuba-Amerika Şəker Kompaniyasının iki zavodu milliləşdirildi, ABŞ-in kreditlərinə görə faiz ödənilmədi və bütün enerji müəssisələri dövlətin nəzarətinə keçdi.

Hökumetin tedbirlerine cavab olarak ABŞ F.Batistanı dövlət çevrilmişə sövq etdi. 1934-cü ilin yanvarın 14-də F.Batista dövlət çevrilişi etdi. İri burjuaziya və mülkərdarların mənafeyini təmsil edən K.Mendiyetta Kubanın müvaqqəti prezidenti oldu. Ölkədə hərbi-polis rejimi quruldu. Əvvəlki hökumətin ABŞ-a qarşı yönəlmış dekretləri ləğv edildi. ABŞ hökuməti K.Mendiyettanı tanıdı və onunla siyasi və ticarət məsələləriyle bağlı danışqlara başladı. 1934-cü ilin mayında imzalanmış ABŞ-Kuba müqaviləsinə əsasən «Platt düzelişi» ləğv edildi. Kuba müstəqil şəkildə xarici ölkələrdən kredit ala və onlarla müxtəlif sazişlər bağlaya bilərdi. Lakin ABŞ

Quantanamodaki hərbi-dəniz bazasını saxladı. 1934-cü ilin avqustunda imzalanan ticarət sazişinə əsasən ABŞ Kubadan şeker idkali üçün gömrüyü 25% azaltdı. Kubada iqtisadi vəziyyət yaxşılaşmağa başladı. 1939-cu ildə şeker istehsalının həcmi 2,7 milyon tona çatdı.

Ölkədə siyasi vəziyyət gərgin olaraq qalırdı: fəhlə tətili ve kəndli üsyənləri davam edirdi. 1934-cü ilin iyununda 30 min kəndli üsyən etmişdi, çünkü, hökumət onların torpaqlarını alıb şeker şirkətlərindən birinə vermək istəyirdi. 1935-ci ilin martında ümumi siyasi tatilin 400 min iştirakçısı diktaturanın leğvini tələb etmişdi. Toqquşma nəticəsində 100 nəfər həlak olmuşdu. Hökumət kabinetlərinin tez-tez dəyişməsi də siyasi gərginliyin nəticəsi idi. 1933-1936-ci illərdə ölkədə 8 prezident dəyişmişdi. Eyni zamanda vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün hökumət bir sıra güzəştlər etdi. 1935-ci ilin iyununda qəbul edilmiş qanuna əsasən prezident dörd ilə seçiliirdi. 1936-ci ilin yanварında liberalların lideri M.Qomes prezident seçildi. O siyasi mehbəslərə bərəət verdi. 1936-ci ilin dekabrında isə L.Bru prezident seçildi.

1937-ci ildə Kubada iqtisadiyyatın yenidən qurulmasına dair üç illik plan qəbul edildi. Plana görə şeker, tütün, dağ-məden və neft sənayesi hökumətin nezarətinə keçdi, sosial siğorta tətbiq edildi.

1938-ci ildə bir sıra təşkilatların, o cümlədən Kommunist partiyasının legal fəaliyyətinə icazə verildi. 1938-ci ildə Kommunist Partiyası İngilab İttifaqı ilə İngilabi-Kommunist İttifaqında birləşdi. 1939-cu ildə İKL-nin üzvlərin sayı 44 min nəfər idi. 1939-cu ildə Kuba Zəhmətkeşlər Konfederasiyası yaradıldı. 1939-cu ildə keçirilən birinci kəndli kongresində aqrar islahat keçirilməsi vəzifəsi irəli sürüldü. Kubada xarici inhisarlılarla qarşı hərəkat güclü idi.

Kuba ikinci dünya müharibəsi başlanan zaman biterəfliyini bildirmişdi. Müharibə dövründə Kubada istehsal edilən

şəkerə tələbat və onun qiyməti artdı. Bu isə ölkə iqtisadiyyatının böhrandan çıxmasına kömək etdi. Kubada, 1944-cü ildə 4 milyon ton şeker istehsal edilmişdi. Kubada həm də istehsal edilən metallurgiya məhsullarının miqdarı artdı. 1945-ci ildə Kuba iqtisadiyyatında ABŞ kapitalının miqdarı 1 milyard dollara çatmışdı.

Müharibə dövründə Kubada SSRİ ilə həmrəylik hərəkatı genişləndi. 1941-ci ilin dekabrında Kuba «ox dövlətlərinə» müharibə elan etdi. 1942-ci ilin oktyabrında Kuba ilə SSRİ arasında diplomatik münasibətlər yaradıldı. Kommunist Partiyasının nüfuzu və üzvlərinin sayı artmışdı. Hökumət Kuba Zəhmətkeşlər Konfederasiyasını ölkənin bütün həmkarlar ittifaqlarının təmsilçisi kimi tanımışdı. 1944-cü ilin yanvarında İngiləb Kommunist İttifaqı Xalq-Sosialist Partiyasına çevrilmişdi.

Müəssisələr Məclisi 1940-ci ilin iyunun 5-də konstitusiya qəbul etdi. 1940-1944-cü illərdə ölkənin prezidenti olmuş F.Batista və 1944-ci ildə prezident seçilmiş Kuba İngiləb Partiyasının lideri Q.San Martin ölkəni konstitusiyanın tələblərinə uyğun şekilde idarə edirdiler. Kubada faşist təşkilatlarının fealiyyəti qadağan idi. 1943-cü ildə prezident F.Batista Kommunist Partiyasının nümayəndəsini hökumətin tərkibinə daxil etmişdi. Mülkədarlar, burjuaziya və xarici şirkətlər ölkədə zəhmətkeşlərin müteşəkkiliyinin artmasından, XSP-nin və həmkarlar ittifaqlarının mövqelerinin möhkəmlənməsindən narahat idi.

VI Fesil **Meksika 1918 - 1939-cu illerde**

1910-1917-ci iller inqilabi nəticəsində Meksikada kapitalizmin inkişafı süreləndi və ölkənin suverenliyi möhkəmləndi. Bu inqilabin hərəkətverici qüvvəsini kəndlilər təşkil etmişdi ki, onlara E.Sapata və F.Vilya başçılıq edirdi. Ölkədə siyasi hakimiyəti ələ keçirən milli burjuaziya mülkedarlara və xarici şirkətlərə güzəst edirdi.

1914-1920-ci illərdə hakimiyətdə olmuş prezident V.Karransa hökuməti Meksikaya qarşı xarici müdaxilənin zəifləməsinə çalışırdı. 1917-ci ilin yanvarın 31-də Müəssislər Meclisinin qəbul etdiyi və 1917-ci ilin mayında qüvvəye minmiş yeni konstitusiyada inqilabın nailiyyətləri təsbit olunmuşdu. Meksika xalqının torpaq, su və yerin təki üzərində hüquqları təsdiq edilmişdi. Aqrar islahat keçirmək vəzifəsi qarşıya qoyulmuş, aqrar islahatın prinsip və qaydaları müəyyən olunmuşdu. Latifundiylar bölünməli, kəndlilərdən və icmalardan alınan torpaqlar geri qaytarılmalı idi. Konstitusiyada 8 saatlıq iş günü, bazar gününün istirahət günü elan olunması, minimum əmək haqqı, həmkarlar ittifaqları yaratmaq və tətil etmək kimi hüquqlar öz eksini tapmışdı. Meksika konstitusiyası kapitalist ölkələri içərisində ən demokratik konstitusiyalardan biri idi. Lakin konstitusiya həm də burjuaziyanın hakimiyətini təsdiq etmişdi. O isə konstitusiya ilə verilən bütün hüquqların həyata keçirilməsinə mane olurdu. Ona görə zəhmətkeşlər konstitusiyanın həyata keçirilməsi uğrunda mübarizə apardılar.

V.Karransa hökuməti ABŞ-a qarşı mübarizə apardı, Meksikanın birinci dünya müharibəsində bitəref olduğunu bildirmişdi. Meksika hökumətinin tələbi ilə ABŞ öz qoşunlarını Meksika ərazisində çıxartmışdı. Meksika Paris sülh konfransında iştirak etmiş, lakin Versal müqaviləsini

tanımadığını bildirmişdi. Meksika Millətlər Cəmiyyətinə üzv olmadı, çünki onun nizamnaməsinə Monroe doktrinə daxil edilmişdi.

Zəhmətkeşlərin tələbi ilə hökumət ölkədə xarici kapitalın mövqelərini zəiflətmək üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirmişdi. 1918-ci ilin fevralında qəbul edilmiş dekretə əsasən neft mədənlərindən alınan vergi və icarə haqqı artırılmışdı. 1918-ci ilin iyulunda qəbul edilmiş başqa bir dekretə görə ölkədə fəaliyyət göstərən bütün xarici şirkətlər təkrar qeydiyyatdan keçməli idi. Xarici şirkətlər bu dekretlərin tələblərinə əməl etmediyinə görə bir sıra neft mədənlərinin ərazisində qoşun yerləşdirilmişdi. ABŞ inhisarları Meksika hökumətinin siyasetindən narazı idi. ABŞ-in 600 bank, sənaye və ticarət şirkətlərinin nümayəndələrinin iştirakı ilə Meksikada ABŞ vətəndaşlarının hüquqlarını müdafiə edən Milli assosasiya yaradılmışdı. Neft şirkətləri Meksika hökumətinə qarşı mübarizə aparmaq üçün silahlı dəstələr yaratmışdı. Meksika hökumətinin siyaseti onunla ABŞ arasında münasibətlərin gərginleşməsinə sebəb oldu.

Aqrar islahatın ləng həyata keçirilməsi Meksikada daxili vəziyyətə böyük təsir göstərmışdı. 1919-cu ilin sonuna dek ölkədə 2,7 milyon torpaqsız kəndlilin cəmi 36 min nəfərinə torpaq verilmişdi. Ona görə kəndlilərin torpaq uğrunda silahlı mübarizəsi davam edirdi. Ordu partizan dəstələrinə qarşı bir sıra əməliyyatlar həyata keçirilmişdi. 1919-cu ilin aprelinde E.Sapata muzdalu qatil tərəfindən öldürdü və onun başçılıq etdiyi partizan dəstəsi öz fəaliyyətini dayandırdı.

Fəhlələr şaxtaların milliləşdirilməsini tələb edirdilər. Hökumət onların tələblərini qəbul etmədi və fəhlə təşkilatlarının fəaliyyətinə mane olurdu. 1918-ci ilin mayında yaradılmış Meksika Regional Fəhlə Konfederasiyasının rəhbərləri sahibkarlarla fəhlələrin əməkdaşlığına çalışırdı.

Əhali hökumətin daxili siyasetindən narahi idi. 1919-cu ilin sentyabrında Meksika Kommunist Partiyası yaradıldı. Öləkədə V.Karransanın başçılıq etdiyi hökumətə qarşı güclü müxalifət formalaşdı. Müxalifətə general A.Obreqon başçılıq edirdi. 1920-ci ildə növbəti prezident seçkiləri keçirilməli idi. V.Karransa çalışırkı ki, Meksikanın ABŞ-da sefiri olmuş U.Bonilyas ölkənin yeni prezidenti seçilsin. Bu planı pozmaq üçün A.Obreqon inqilabda iştirak etmiş general P.Kalyeslə birlikdə çevriliş hazırlayıb həyata keçirdilər. A.Obreqona həm də Sonora ştatının qubernatoru A.Uerta və F.Vilyanın başçılıq etdiyi partizan dastası kömək edirdi. V.Karransanın inqilabın prinsiplərindən geri çəkil. Müxalifət V.Karransanı inqilabın silahlı qüvvələri keçirmək və konstitusiyani pozmaqda ittihad edirdi. 1920-ci ilin aprelində müxalifətin silahlı qüvvələri geri çəkildi. Hökumət üzvləri ilə keçirmək üçün hückuma keçdi. Hökumət üzvləri ilə birliklə ölkədən qaçmağa cəhd edən V.Karransa qiyamçılar tərəfindən qətlə yetirildi. A.Uerta ölkənin müvəqqəti prezidenti oldu.

1920-ci ilin iyulunda A. Obreqon Meksikanın prezidenti seçildi. P.Kalyes daxili işlər, A.Uerta isə maliyyə naziri təyin edildi. Vəzifəsinin icrasına başlayan A.Obreqon təyin edildi. Vəzifəsinin icrasına başlayan A.Obreqon konstitusiyaya sadıq olduğunu bildirdi. Onun bəyanatı ABŞ və İngiltərə inhisarlarının narazılığına səbəb oldu. ABŞ və İngiltərə A.Obreqonun hakimiyətini tanımaqdən imtina etdi və Meksika hökumətindən inqilab nəticəsində xarici şirkətlərə dəymış ziyanın ödənilməsini tələb etdi. ABŞ şirkətləri Meksikada öz fealiyyətini məhdudlaşdırıldı.

1920-ci ildə Meksikada iqtisadi böhran başlandı, sənaye və kənd təsərrüfatı məhsulunun hecmi azaldı. İşsizlərin sayı və sosial etiraz hərəkatı artdı. Bu hərəkətə Kommunist partiyası və 1921-ci ildə yaradılmış Zəhmətkeşər Konfederasiyası rəhbərlik edirdi. Kəndlilər mülkədar torpaqlarının milliləşdirib onlara verilməsini tələb edirdilər.

Hökumət inqilabi hərəkatın qarşısını cəza tədbirlərinin köməyi ilə almağa çalışırdı. Hökumətlə əməkdaşlıq edən Fəhlə konfederasiyası fehxləri tətil etməməyə çağırırdı. 1920-ci ilin iyundan F.Vilya hökumətə silahlı mübarizənin dayandırılması haqqında saziş imzaladı və hökumət onun toxunulmazlığına təminat verdi. 1923-cü ilin iyundan F.Vilya daxili işlər nazirinin tapşırığı ilə muzdlu qatil tərefindən öldürdü.

Hökumət sosial etiraz hərəkatının qarşısını həm də islahatların və güzəştlərin köməyi ilə almağa çalışırdı. 1921-1923-cü illərdə daimi istifadə üçün kəndlilərə 600 min hektar torpaq verilmişdi. Kənddə kapitalizmin inkişafı sürətləndi və latifundiya sahiblərinin mövqeyi zəiflədi.

A.Obreqon hökuməti ABŞ-in təzyiqi ilə inqilab zamanı milliləşdirilmiş əmlaka görə xarici şirkətlərə kompensasiya ödəməməye başladı. Konstitusiyanın xarici vətəndaşların əmlak hüququnu məhdudlaşdırın maddələri 1917-ci ilin mayın birinədək alınmış əmlaka şamil edilmirdi. 1923-cü ilin avqustunda ABŞ-la Meksika arasında münasibətlər bərpa edildi. 1924-cü ildə Meksika ilə SSRİ arasında diplomatik münasibətlər yaradıldı.

Hökumətin siyaseti mülkədarların və kilsənin narazılığına səbəb oldu. Mülkədarların yaratdığı «ağ qvardiya» dəstələri aqrar islahatın keçirilməsinə mane olurdu. Hökumət kəndliləri torpaqla təmin etmək üçün kilsə torpaqlarını müsadidə edirdi, ona görə kilsə aqrar islahatın eleyhinə idi. 1922-ci ilin aprelində Milli Katolik Əmək Konfederasiyası yaradılmışdı. Lakin hökumət Katolik Konfederasiyasının fealiyyətinə icazə vermədi. Ona görə kilsə ilə hökumət arasında münaqışə yarandı. Bu münaqışənin hellinə kömək etmək üçün Meksikaya gəlmış Vatikanın nümayəndəsi A.Obreqonun tapşırığı ilə ölkədən qovulmuşdu.

1924-cü il seçkiləri ərefəsində A.Obreqona qarşı qəsd hazırlanırdı. Qasdçılara vəzifədən çıxarılmış A.Uerta başçılıq edirdi. Müxalifət A.Obreqonu və P.Kalyesi ölkədə diktatura qurmaqdə ittiham və ölkədə xarici kapital üçün əlverişli şərait yaradılmasını tələb edirdi. 1923-cü ilin dekabrında Verakus ştatında başlayan qiyam az sonra digər ştatlara yayıldı. Mülkədarlar, kilsənin ve ordunun pəhərliyi qiyamçıları müdafiə edirdi. İngiltəre hökuməti qiyamçılarla yardım göstərirdi. Lakin əhalinin eksəriyyəti və ABŞ Meksika hökumətinin tərəfində idi. 1924-cü ilin yazında qiyam hökumət qoşunları tərəfindən yatrırıldı.

1924-cü ilin iyununda P.Kalyes ölkənin prezidenti seçildi. P.Kalyes özünü «Sapatanın varisi» adlandırmışdı. Aqrar islahat nəticəsində kəndlilərə 3,2 milyon hektar torpaq verilmişdi. Kilsənin mövqeləri daha da zəiflədi. 1926-ci ildə qəbul edilmiş qanuna əsasən kilsə daşınmaz əmlaka sahib olmaq hüququnu itirdi. Ruhanilərin siyasi fəaliyyətə meşğul olması qadağan edildi. Kilsənin hökumətin siyasetindən narazılılığı artdı. Ruhanilər üç il ərzində dini ayınların icrasından imtina etdilər. Kilsənin təşəbbüsü ilə yaradılmış «kristeros» adlı silahlı dəstələr terrorla məşğul olurdu. Hökumət «kristeros» dəstələrinin fəaliyyət göstərdiyi rayonlara qoşun göndərmişdi. 1927-ci ilin sonunda generalların qiyamı hökumətə sadiq qüvvələr tərəfindən yatırıldı.

yatırıldı. 1925-ci ilin dekabrndə qəbul edilmiş qanuna əsasən neft mədənlərinin sahiblərinin mülkiyyət hüququ 50 il müd-dətinə icarə hüququ ilə əvəz edildi. Bu qanun ABŞ-in ciddi etirazına səbəb oldu və ABŞ hökuməti Meksikanı silahlı müdaxilə ilə hədələdi. Lakin yerli və xarici şirkətlərin təzyiqi ilə hökumət güzəştə getməli oldu. Belə ki, neft mədənləri haqqında 1925-ci il qanunu 1917-ci ilin mayınadək alınmış mədənlərə şəmil edilmədi.

P.Kalyes hükümetinin fealiyyeti ölkemin iqtisadi inkişafına şerait yaratdı. Dağ-mədən sənayesinin və yüngül sənayenin inkişafı süretiləndi. Ölkə iqtisadiyyatında xarici kapitalın mövqeyi güclü idi. Dağ mədən sənayesi tamamilə, emal sənayesi 75 % xarici kapitalın nəzarətində idi. 1929-cu ildə Meksika iqtisadiyyatında İngiltərə 1 milyard, ABŞ isə 1,5 milyard dollar kapitala malik idi.

20-ci illerin ikinci yarısında sınıf mübarizənin güclənməsi zəhmətkeşlərin vəziyyətinin ağırlığı ilə bağlı idi. Tətillərin qarşısını almağa çalışan Fehlə Konfederasiyasının nüfuzu azalmışdı. Həmkarlar ittifaqlarına ve kəndli təşkilatlarına Kommunist partiyasının təsiri artdı. 1926-cı ildə yaradılmış Milli Kəndli Liqası kəndlilərin torpaq uğrunda mübarizəsinə rəhberlik edirdi. 1929-cu ilin yanvarında Kommunist partiyasının təşəbbüsü ilə Meksika Unitar Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyası yaranmışdı. Kommunist partiyası prezident və parlament seçkiləri zamanı fəhlə-kəndli blokunun yaradılmasına çalışırdı. Kommunist partiyası hakimiyyətin sovetlərə verilməsini zəruri sayırdı. 1929-cu ildə Kommunist partiyasının üzvlərinin sayı 2500 nəfər idi.

1928-ci ildə A.Obregon ikinci dəfə Meksikanın prezidenti seçildi. Seçkiden iki həftə sonra A.Obregon sənaye və ticarət naziri L.Moreles tərəfindən hazırlanmış sui-qəsd nəticəsində öldürdü. Ölkdə real hakimiyyət P.Kalyesə məxsus idi. O, 1929-cu ilin martında Milli İnqilab Partiyasını yaratdı. P.Kalyes özünü inqilabın ali rəhbəri elan etmişdi.Milli İnqilab Partiyasına dövlət məmurları, ticarət-sənaye burjuaziyası, xırda burjuaziya və qolçomaqlar daxil idi.

Tamaulipas ştatının qubernatoru E.Xil ölkənin müvəqqəti prezidenti seçildi. Ona qarşı ölkənin şimal-qərb rayonlarında ordunun bir hissəsi qiyam qaldırmışdı. Lakin hökumət xalq kütütlərinin köməyi ilə «44 generalın qiyamı»ni

yatırdı. Sonra hükümet ona kömük etmiş partizan dəstələrini tərkisilər etdi, partizan hərəkatına başçılıq eden Q.Rodriques qətlə yetirildi. 1929-cu ildə Kommunist partiyasının fealiyyəti qadağan edildi. Kommunist partiyası P.Kalyesə qəsd hazırlamaqdə ittiham edildi.

1930-cu ilin yanvarında Meksikada metallurgiya və neft sənayesində istehsal edilən məhsulların hacmi azaldı. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı 30% azalmışdı. Xarici ticarət dövriyəsinin hacmi 50% azaldı. 1932-ci ildə ölkədə 340 min işsiz var idi.

Iqtisadi böhran dövründə ölkədə özünü «inqilabi kaudiliyo» (rehbər) adlandırmış P.Kalyesin mövqeyi və hakimiyyəti daha da möhkəmləndi. 1929-cu ildə ölkənin prezidenti seçilmiş O.Rubio P.Kalyesin yaxın adamlarından biri idi. Lakin onun bir sıra yüksək vəzifəli məmurları vəzifədən çıxartmaq istəməsi P.Kalyesin narazılığına səbəb oldu. P.Kalyes O.Rubionun istefasi haqqında qəzetlərə məlumat göndərdi. O.Rubio bu məlumatı qəzetlərdən oxuyub istefaya çıxdı. A.Rodriques ölkənin yeni prezidenti seçildi. 1930-cu ildə aqrar islahatın keçirilməsi dayandırılmışdı. Bu isə kəndlilərin vəziyyətini daha da ağırlaşdırıldı. Kəndlilər müxtəlif formada mülkədarlara qarşı mübarizə aparırdılar. Hökumət cəza tədbirlərinin köməyi ilə kəndli hərəkatının qarşısını almışdı. 1933-cü ildə ölkədə aqrar islahatın keçirilməsi davam etdirildi.

Böhran zamanı ölkədə siyasi tətillər qadağan və məcburi arbitraj tətbiq edilmişdi. Lakin bu yolla böhran nəticəsində vəziyyəti ağırlaşmış zəhmətkeşlərin tətillərinin qarşısını almaq çətin idi. Dəmiryolcular, saxtaçılar, toxucular tətil etmişdi. Sosial etiraz hərəkatında kəndlilər, işsizlər və işsizlərin paytaxta yürüşü olmuşdu.

Sınıf mübarizənin zəifləməsinə çalışan Fehlə konfederasiyasının nüfuzu daha da zəiflədi. 1933-cü ilin oktyabrında

Meksika Ümumi Fehlə və Kəndli Konfederasiyası yaradıldı. Yeni təşkilat fehlələrin və kəndlilərin başlıca mənafelərini müdafiə edirdi.

«İnqilabi rəhbərlik» rejimi ölkədə və Milli-İnqilab Partiyasında müxalifətin güclənməsinə səbəb oldu. Partiya üzvlərinin bir qismi general L.Kardenasın başçılığı ilə P.Kalyes qarşı çıxış edirdi. Milli burjuaziyası L.Kardenasın müdafiə edirdi. 1933-cü ilin dekabrında Milli-İnqilab Partiyasının qurultayında qəbul edilmiş altı illik planda sənayenin inkişafı, ölkədə xarici kapitalın fealiyyətinin məhdudlaşdırılması, aqrar islahatın davam etdiriləməsi və kənd təsərrüfatının inkişafı ilə bağlı təkliflər öz əksini tapmışdı.

1934-cü ilin iyulunda keçirilən seçkiler zamanı L.Kardenas prezident seçildi. Hakim partiya və P.Kalyes əvvəlcə L.Kardenas müdafiə edirdi. Lakin L.Kardenas P.Kalyesin emrini yerine yetirmək istəmirdi və P.Kalyes onu vəzifədən kənarlaşdırmağa çalışırdı. Zəhmətkeşlər ölkənin müxtəlif şəhərlərində mitinq və nümayişlər keçirir, prezidenti müdafiə edir və P.Kalyesin edam olunmasını tələb edirdilər. P.Kalyes və onun tərəfdarları ölkədən sürgün edildi. L.Kardenas P.Kalyesin tərəfdarı olan qubernatorları vəzifədən çıxardı, kəndliləri milisdə işləməyə cəlb etdi və hərbi-faşist təşkilatları tərəfindən heyata keçirilən terror aktlarının qarşısını almaq üçün tədbirlər görüldü.

L.Kardenas hökuməti tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatlar nəticəsində ölkədə iqtisadiyyatın inkişafı sürətləndi. Əvvəlki hökumətlərin dövründə ləğv olunmuş bir sira demokratik azadlıqlar bərpa edildi. Kommunist partiyası açıq fealiyyət göstərməyə başladı. Fehlələrin tətil hüququ hökumət tərəfindən tanındı, 8 saatlıq iş günü tətbiq edildi. Aqrar islahat davam etdirildi və həm də kənd təsərrüfatı fehlələrinə torpaq verildi.

1934-1940-ci illərdə kəndlilərə 18 milyon hektar torpaq verildi və bir sira kəndlərdə istehsal kooperativləri yaradıldı.

1936-ci ilin oktyabrnnda Laquna rayonunda 240 min hektar xarici şirkətlərə məxsus olan torpaq milliləşdirildi. Bu torpaqlarda 30 min ailəni birləşdirən və pambıq istehsal edən kooperativ yaradıldı. 1935-ci ildə kooperativləri məməliyələşdirmek üçün Milli bank yaradılmışdı. L.Kardenas hökumətinin aqrar siyaseti nəticəsində kəndlilərin vəziyyəti yaxşılaşdı, lakin ölkədə latifundiylar leğy edilmədi.

Hökumət yerli və xarici şirkətlərə məxsus bir sıra sənaye müəssisələrini milliləşdirdi. 1937-ci ilin iyununda ABŞ və İngiltərə inhisarlarına məxsus olan dəmir yolları, bir sıra nəqliyyat şirkətləri, mətbəələr, şəker zavodları və fabrikler milliləşdirilib fahla kooperativlərinə verildi, 1937-ci ildə həmin müəssisələri maliyyələşdirilmək üçün Fəhlə bankı yaradıldı. Həyata keçirilən tehsil islahatları nəticəsində məktəblərin sayı artdı.

Hökumət xarici şirkətlərin əmlakını həm de fehlələrin tələbi ilə milliləşdirmişdi. 1937-ci ilin mayında neft mədənlərinin fehlələri 40 saatlıq iş günü, pullu məzuniyyət və əmək haqqının artırılması tələbi ilə tətil etmişdi. Hökumət fehlələri müdafiə edirdi. Xüsusi Arbitraj komissiyası və Meksika Ali Məhkəməsi ABŞ və İngiltərə şirkətlərinin fehlələrin tələblərini yerinə yetirməsi haqqında qərar qəbul etmişdi. Lakin ABŞ və İngiltərə şirkətlərin fehlələrin və hökumətin tələblərini yerinə yetirmədi. Ona görə 1938-ci ilin martında hökumət neft sənayesinin milliləşdirilməsi haqqında dekret qəbul etdi. Dekrete əsasən 13 ABŞ və 4 İngiltərə neft şirkətinin əmlakı müsadire edildi. 1938-ci ilin iyununda qəbul edilmiş dekretə görə ölkə ərazisində neftin çıxarılması, emalı və satılması ilə yalnız «Pemeks» adlı dövlət neft şirkəti məşğul olmalı idi. 10 il ərzində Meksika hökuməti ABŞ və İngiltərə şirkətlərinə kompensasiya verməli idi. Konstitusiyaya dəyişikliklər edildi və daha neft mədənləri xarici şirkətlərə konsessiyaya verilməməli idi.

ABŞ və İngiltərin neft şirkətləri Meksika hökumətinin qərarını tanımaqdan və Meksikadan neft almaqdan imtina etdilər. Meksikadan ixrac edilən neftin miqdarı 2 dəfə azaldı. 1938-ci ilin mayında Meksika hökuməti İngiltərə ilə diplomatik münasibətləri kəndi. Ölkənin müxtəlif şəhərlərində ABŞ və İngiltərə əleyhine keçirilmiş nümayişlərdə 1 milyon zəhmətkeş iştirak etmişdi. Əhalı xarici şirkətlərə kompensasiya vermək üçün vəsait toplanmasında həvəsle iştirak edirdi.

L.Kardenas hökumətinin siyaseti Meksikanın iqtisadi və siyasi müstəqilliyinin möhkəməlnəsine kömək etdi. 30-cu illərin ikinci yarısında Meksikanın iqtisadi inkişafı sürətləndi, sənaye və kənd təsərrüfatı məhsulu, xarici ticarət dövriyyəsi artdı.

Meksikada hökumətin siyasetindən narazı olanlar müxtəlif formada müqavimət göstərirdilər. 1938-ci ilin yazında ABŞ və İngiltərə şirkətlərinin köməyi ilə hökumətə qarşı herbi qiyam təşkil edildi. Qiyama general Gedulyo başçılıq edirdi. Qiyamın rəhbərləri kommunist təhlükəsinə qarşı mübarizə apardıqlarını bəyan etmişdilər. Lakin qiyam hökumət qoşunları tərəfindən yatırıldı.

30-cu illərin ikinci yarısında Meksikada zəhmətkeşlərin müteşəkkiliyi və siyasi feallığı artdı. 1936-ci ilin fevralında Meksika Zəhmətkeşlərinin Konfederasiyası yaradıldı. 1939-cu ildə Konfederasiya üzvlərinin sayı 1 milyon nəfərə çatmışdı. 1938-ci ildə həm də Milli Kəndli Konfederasiyası yaradıldı. 1940-cı ildə Kəndli konfederasiyasının üzvlərinin sayı 2 milyona çatmışdı.

Kommunist partiyası hökumətin siyasetini müdafiə edirdi. Diger tərəfdən, MKP ölkədə Xalq Cəbhəsinin yaradılmasına çalışırdı.

1938-ci ilin martında Milli İnqilab Partiyası yenidən quruldu və Meksika İnqilab Partiyasına çevrildi. Bir sıra həmkarlar ittifaqları, kəndli təşkilatları və kooperativlər

Meksika İnqilab Partiyasına daxil oldu. Kommunist partiyası L.Kardenas hökumətini Xalq cəbhəsi hökuməti sayırdı.

L.Kardenas hökumətinin xarici siyaseti üçün mənafelerinə uyğun idi. Hökumət böyük dövlətlər arasındaki ziddiyətlərdən istifadə edirdi. İtalya-Həbəştan müharibəsi zamanı Meksika İtalya ilə iqtisadi əlaqələri kesmişdi. Meksika hökuməti İspaniyada Xalq Cəbhəsi hökumətinə hərtərəfli yardım göstərmüşdi.

Meksika hökumeti 1939-cu ilin sentyabrında ikinci dünya müharibəsində ölkənin biterəfiyini elan etmişdi. Meksikanın müharibədə iştirak edən ölkələrə ixrac edilən məhsulların miqdarı artdı. Bu işa öz növbəsində sənaye və kənd təsərrüfatının inkişafına kömək etdi, çoxsaylı yeni müəssisələr tikildi. Burjuaziyanın və mülkedarların gəliri artdı, onların ABŞ inhisarları ilə əməkdaşlığı genişləndi.

1940-ci ildə A.Kamaço Meksikanın prezidenti seçildi. Yeni hökumet latifundiya sahibləri, katolik kilsəsi və ABŞ inhisarları ilə münaqışını davam etdirmək istəmirdi. Kilsenin yardımına arxalanmaq üçün A.Kamaço özünü «xeyirxah katolik» adlandırmışdı. 1940-1945-ci illərdə kəndlilər 6,6 milyon hektar torpaq verilmişdi. Meksika ABŞ inhisarlarının bütün iddiaları ilə razılaşdı. 1942-ci ildə hökumət ABŞ-in neft şirkətlərinə milliləşdirilmiş emlaka görə 24 milyon dollar kompensasiya verdi, əvəzində ABŞ-dan 100 milyon dollar məbləğində kredit aldı.

Meksika şahisinin bir kısmı ölkənin ikinci dünya müharibəsində İştirakına tərəfdar idi. Almanıyanın SSRİ-ye hücumundan sonra Meksikada Kommunist partiyasının təşəbbüsü ilə sovet xalqı ilə həmrəylik hərəkatı başlanılmışdı. 1941-ci ilin dekabrında A.Kamaço hökuməti «ox dövlətləri» ilə diplomatik münasibətləri kəndi və 1942-ci ilin mayında onlara müharibə elan etdi. 1942-ci ilin noyabrında Meksika ilə SSRİ arasında diplomatik münasibətlər bərpa edildi.

Meksika qoşunları Sakit okeanda, Filippin və Tayvanda aparılan hərbi əməliyyatlarda iştirak etmişdi.

1945-ci ilin aprelində MZK ile inhisarlar arasında imzalanmış saziş göre fəhlələr iqtisadiyyatın inkişafı ve əmək münaqışlarının həlli ilə bağlı məsələlərdə sahibkarlarla əməkdaşlıq etməli idi. Müharibə dövründə Meksikada qiymətlər, vergilər və əməyin intensivliyi artmışdı.

VII Fesil

Latin Amerikası ölkələri ikinci dünya müharibəsi illərində

Müharibənin başlanması Latin Amerikasında siyasi vəziyyətin keskinleşməsinə səbəb oldu. Faşizm Latin Amerikası xalqları üçün təhlükə yaradırdı. Müharibənin əvvəlində bir sıra Latin Amerikası ölkələri biterəfliyini elan etdi. Latin Amerikası ölkələrinin höküməti müharibə edən ölkələrlə ticarəti genişləndirib çoxlu gəlir elda etmek fikrində idi. Region ölkələri gözləmə mövqeyində dayanıb düşmən tərəflər arasındaki ziddiyətlərdən istifadə edirdilər. Braziliya, Argentina, Çili və Peru faşistləre reğbat bəsləyirdi. Braziliyanın prezidenti J.Varqas Almaniya sefiri ile görüşləri zamanı bildirmişdi ki, Braziliya Latin Amerikası ölkələrinin Almaniyaya qarşı müharibəyə qoşulmasının qarşısını almağa çalışacaq.

Almaniya Latin Amerikası ölkələrinin biterəf qalmasında maraqlı idi. Almaniya region ölkələrindən xammal alır ve Latin Amerikasının ABŞ-la hərb-siyasi blok yaratmasını istəmirdi. ABŞ Almaniyani Latin Amerikasından sıxışdırıb Qərb yarımkürəsində öz hegemonluğu altında hərb-siyasi blok yaratmaq isteyirdi. Latin Amerikası ölkələrinin biterəf qalması ABŞ-ın mənafeyinə uyğun idi.

1939-cu ilin oktyabrın 3-də Panamada ABŞ-ın təşəbbüsü ilə Amerika dövlətlərinin xarici işlər nazirlərinin müşaviri keçirildi. Müşavire Qərb yarımkürəsinin təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi ilə çağırılmışdı. ABŞ-ın dövlət katibinin müavini C.Uelles müşavira iştirakçılarına biterəfliyin prinsiplərini hazırlamağı təklif etdi ki, müharibə edən Avropaya münasibətdə vahid mövqedən çıxış etsinler. "Yeni dünya"nın müharibəyə cəlb olunmasının qarşısını almaq üçün ABŞ qitədən 300 mil (500 km) aralı təhlükəsizlik zonasının yaradılmasını təklif etdi.

Müşavirede biterəflik haqqında ümumi bəyanname qəbul edildi. Bəyannamədə deyilirdi ki, Latin Amerikasının daxil sularına daxil olan müharibə edən ölkələrin gəmiləri nəzəret altında limanların birində saxlanılmalıdır. Ticarət gəmiləri mühafizə edilməli idi. Qərarın icrasına nəzəret etmək üçün yaradılan biterəflik üzrə Beynəlxalq komitənin qərargahı Rio-de Janeyroda yerləşirdi. Konfransın qərarı ilə Amerika qitəsinin hər iki tərəfində 300 mil məsafədə təhlükəsizlik zonası yaradılmalı idi. "Panama bəyannamesi"nə görə həmin ərazilədə hərbi əməliyyatların aparılması qadağan idi.

1940-ci ilin yazında və yayında Fransanın və digər Qərbi Avropa ölkələrinin Almaniya tərəfindən işğali və İngiltərənin vəziyyətinin pisləşməsi ilə bağlı Avropa dövlətlərinin Amerikadakı mülklərinin əhəmiyyəti artı. Almaniya özünü Avropa dövlətlərinin hüquqi varisi hesab edirdi və onların Amerikadakı mülklərini işğal etmək üçün planlar hazırlanmışdı. Almaniya Cənubi Atlantikada bir sıra əraziləri ələ keçirəndən sonra Braziliyaya desant çıxartmalı idi.

Avropa dövlətlərinin Amerikadakı mülkləri ilə bağlı məsələ ABŞ-ı narahat edirdi. 1940-ci ilin iyulun 21-dən 30-dək Havanada xarici işlər nazirlərinin ikinci məsləhət müşaviri keçirildi. ABŞ Latin Amerikası ölkələri ilə hərb-siyasi və iqtisadi əməkdaşlığı "Qərb yarımkürəsinin müdafiəsi" adı ilə həyata keçirirdi. Latin Amerikası ölkələri regiondakı asılı ərazilərin müstaqilliyinə çalışırdı. Konfransda "Avropa dövlətlərinə məxsus olan müstəmləkələrin (Amerikada) müvəqqəti idarəsi haqqında bəyanname" və eləvə konvensiya imzalandı. Bəyannamədə deyilirdi ki, təhlükə zamanı həmin mülklər Amerika ölkələrinin idarəsinə keçməli idi. Havanada həm de "Amerika dövlətlərinin müdafiəsində qarşılıqlı yardım və əməkdaşlıq" haqqında qətnamə qəbul edildi. Qətnamədə deyilirdi ki, bir dövlətə qarşı təcavüz qətnaməni imzalayan bütün dövlətlərə qarşı yönəlir. ABŞ təklif etdi ki, region

ölkeleri onunla hərbi əməkdaşlıq haqqında müqavilə bağlaşın. ABŞ region ölkelerində hərbi bazalar yaratmaq hüququ qazandı. ABŞ 1941-ci ilin aprelində Qrenlandiyaya, noyabrda Qvianaya, 1942-ci ilin mayında Aruba və Kyurasao adasına qoşun göndərmişdi.

Böyük Vətən müharibəsinin başlanması Latin Amerikasında əziziyətə böyük təsir göstərdi. SSRİ-ni müdafiə edən region ölkələrinin antifaşist koalisiyaya marağı artdı. Bu ölkələrin əksəriyyətində SSRİ ilə həmreylik komitələri yaradılmış və SSRİ üçün vəsait toplanırdı. 1942-komitələri yaradılmış və SSRİ üçün vəsait toplanırdı. 1942-ci ilin əvvəlində yardım komitələri 700 min peco vəsait ci ilin əvvəlində yardım komitələri 700 min peco vəsait yiğmişdi.

1941-ci ilin iyulun 5-də Ekvadorla Peru arasında ərazi üstündə sərhəd münaqişəsi baş verdi. Mübahiseli ərazidə neft var idi. Peruda neft istehsalının 80%-nə ABŞ şirkətləri, Ekvadorda isə 90%-nə İngiltərə şirkətləri nəzaret edirdi. Ekvador ABŞ, Çili, Argentina və Braziliyadan vasitəçilik etməyi xahiş etdi. ABŞ-in yardımına arxalanan Peru mübahiseli ərazini işgal etmişdi. Ekvador Qalapaqos adalarında ABŞ-a baza tikməyə icazə verməmişdi.

Peru qoşunları Ekvadornun Ora və Sur de Loxa əyalətlərini işgal etdi. 1942-ci ilin 28 yanvarında Rio de Janeyroda imzalanmış protokola əsasən 200 min km² Ekvador ərazisi Peruya verildi. (mübahisə tamamilə 1981-də həll edilmişdi).

Latin Amerikası ölkələrinin müharibəyə münasibəti sovet-alman cəbhəsindəki əziziyət və antifaşist koalisyanın möhkəmlənməsi ilə müyyəyen edilirdi. 1941-ci ilin dekabrında Latin Amerikasının 9 ölkəsi "ox dövlətlərinə" müharibə elan etdi və 1942-ci ilin yanvarında Birləşmiş Millətlərin Bəyannaməsini imzaladı. Bir sıra Latin Amerikası ölkəsi bildirdi ki, ABŞ-a iştirakçı ölkə kimi baxırıb və ona kömək edəcəklər.

1942-ci ilin yanvarında Rio-de-Janeyroda xarici işlər nazırlarının növbəti müşaviri keçirildi. Müşavirənin qətnamesində deyildi ki, Latin Amerikası ölkəleri "ox dövlətləri" ilə diplomatik münasibətləri, iqtisadi əlaqələri kəsməli və onların Latin Amerikasındaki əmlakı və əraziləri region ölkələrinin nəzarətinə keçməlidir. Burada Amerikaarası müdafiə şurası yaradıldı. Lendiz haqqında qanun Latin Amerikası ölkələrinə şəmil edildi. 1941-ci ilin oktyabrında ABŞ konqresi Latin Amerikası ölkələrinə 150 milyon dollar kredit ayrılmışdı ki, ABŞ-dan silah alınlılar. Müşavirədə ABŞ regionun 16 ölkəsi ilə aşağı gömrükə ticarət haqqında müqavilə imzaladı.

Müharibə dövründə ABŞ inhisarlarının Latin Amerikasında fəallığı artdı. Avropa dövlətlərinin, o cümlədən, İngiltərənin burada mövqeyi zəiflədi. Argentina Almaniyani müdafiə edirdi. Bitərəf Argentina İspaniya vasitəsilə Almaniyaya xammal və kənd təsərrüfatı məhsulları satırdı. Argentina ABŞ-ı daha tehlükəli rəqib sayırdı. ABŞ kənd təsərrüfatı məhsulları sahəsində Argentinanın rəqibi idi.

1943-cü ilin iyunun 4-də general Ramiresin ve polkovnik X. Peronun başçılığı ilə dövlət çevrilişi həyata keçirildi. Argentina 1944-cü ilin yanvarında Almaniya və Yaponiya ilə diplomatik münasibətləri kəsdi. ABŞ Argentinanın 1944-cü ilin fevralında qurulmuş yeni hökumətini tanımaq istəmirdi. 7 Latin Amerikası ölkəsi ABŞ-in tələbi ilə Argentina ilə diplomatik münasibətləri kəsmişdi. Argentinaya qarşı iqtisadi və siyasi sanksiyalar tətbiq edilmişdi. Ingiltərə Argentina ilə əlaqələri kəsməmişdi.

1942-ci ilin yayında Meksika və Braziliya Almaniyaya müharibə elan etdi. Meksika Avropaya təyyarə dəstəsi, Braziliya 50 minlik qoşun göndərmişdi. 1943-cü ilin noyabrında Kolumbiya faşist dövlətlərinə müharibə elan

etdi. Çili, Peru, Uruqvay, Venezuela, Paraqvay ve Ekvador 1945-ci ilin avvalında Almaniyaya müharibə elan etdi.

1945-ci ildə ABŞ-in Latin Amerikasında 4,3 milyard dollar kapitalı var idi. ABŞ-in ixracının 1/3-i, idxlisinin 40%-i Meksika, Argentina, Braziliya, Çili, Venezuela və Kolumbiya ilə əlaqələri daha geniş idi. Müharibə dövründə ABŞ Latin Amerikasında 97 hərbi baza yaratmışdı.

1945-ci ilin fevral-mart aylarında Mexikoda keçirilmiş sülh və müharibə məsələlərinə həsr olunmuş Amerikaarası konfransda Argentinadan başqa bütün Cənubi Amerika ölkələri iştirak etmişdi. Konfransda qəbul edilmiş 60 qətnamənin əksəriyyəti dünyanın müharibədən sonrakı quruluşu məsələlərinə aid idi. 6 mart 1945-ci ildə konfransın qəbul etdiyi "Çepulpepa aktı"nda "qarşılıqlı yardım və Amerika həmrəyliyi" prinsipi öz əksini tapmışdı. Sənəddə deyilirdi ki, Amerika dövlətlərindən birinin ərazi bütövlüyüne və suverenliyinə qəsd onu imzalayan bütün dövlətlərə qarşı yönəlmış sayılır. Bunun qarşısını almaq üçün Amerika ölkələri məsləhətəşmeli, diplomatik münasibətlərin kəsilməsindən hərbi qüvvə tətbiqinədək bütün tədbirləri görməli idi. Konfrans daimi hərbi orqanın yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. Mexiko konfransının qərarı Havana konfransından fərqli olaraq, həm də Amerika dövlətlərinin özüne qarşı yönəlmüşdi. Belə ki, Havana konfransının qətnaməsində xarici təcavüzün dəfə edilməsindən bahs olunurdu. Mexiko konfransının qərarı ilə dörd ildə bir dəfə Amerikaarası konfrans keçirilməli idi.

Mexiko konfransında ABŞ-in irəli sürdüyü "Kleyton planı" Latin Amerikası ölkələri ilə "azad ticarət", "bərabər imkanlar", gömrüyün azaldılması, xarici kapitala təminat verilməsi, sahibkarlığın həvəsləndirilməsi prinsipləri əsasında iqtisadi əməkdaşlığı nəzərdə tuturdu. Latin Amerikası ölkələrinin bir qismi ABŞ-la əməkdaşlıqda

maraqlı idi. Mexiko konfransında hərbi ittifaq yaratmaq təklifi ilə Uruqvay, Braziliya və Kolumbiya nümayəndləri çıxış etmişdi.

1945-ci ilin martın 27-də Argentina Almaniya və Yaponiyaya müharibə elan etdi. Aprelin 9-da ABŞ və Latin Amerikası ölkələri Argentina hökumətini tanıdlı və onun San-Fransisko konfransında iştirakına tərəfdar çıxdılar. Latin Amerikası ölkələri San-Fransisko konfransında feal və ABŞ-la eyni mövqedən çıxış etdilər. Konfransda Latin Amerikası ölkələrinin müzakirə edilən sənədlərə etdiyi əlavə və düzəlişlər 60 səhifəlik bir kitabçada öz əksini tapmışdı. Bu təkliflər BMT Baş Məclisinin rolunun artırılmasına, Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvlərinin selahiyətlərinin məhdudlaşdırılmasına və Amerikaarası sistəmə beynəlxalq təşkilatda xüsusi muxtarıyyət hüququnun verilməsinə, Təhlükəsizlik Şurasının qərarlarının Latin Amerikası dövlətlərinə şamil edilməsine aid idi. Konfransda Uruqvay, Kolumbiya, Ekvador və Kubanın nümayəndləri bildirdilər ki, BMT Qərb yarımkürəsindəki münaqişələrin tənzimlənməsi ilə məşğul olmamalıdır. BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsində deyilirdi ki, Amerika dövlətləri özünü müdafiə məqsədilə və Təhlükəsizlik Şurası münaqişənin həlliinə qoşulana qədər qüvvədən istifadə edə bilər. Meksika Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvlərinin veto hüququnun aleyhinə idi.

Müharibə dövründə Latin Amerikası ölkələrində sənaye mehsulu istehsalı 35-50%, milli gelir isə 9 milyondan 16 milyard dollara qədər artmışdı. Müharibə edən ölkələrə çoxlu ərzəq və xammal satılırdı və müharibənin sonunda region ölkələrinin qızıl ehtiyatı 4,4 milyard dollar idi.

SSRİ-nin Latin Amerikasına təsiri artmışdı. Zəhmətkeşlər öz ölkələrinin SSRİ ilə əməkdaşlığına tərəfdar idi. Əhali həm ikinci cəbhənin tez açılmasını, həm də Latin Amerikası ölkələrinin antifaşist koalisyonun tərəfində

müharibəyə qoşulmasını tələb edirdilər. ABŞ yene Latin Amerikası ölkələrinin SSRİ ilə əlaqələrinə mane olurdu. ABŞ iddia edirdi ki, SSRİ qərb yarımkürəsində təhlükəsizlik üçün, iqtisadi və siyasi sabitlik üçün (əslində isə onun mənafələri üçün) qorxu yaradır. ABŞ-in Moskvadakı səfirləyi SSRİ-nin Latin Amerikası ölkələri ilə əlaqələri haqqında müntəzəm şəkildə Vaşinqtona məlumat göndərirdi.

ABŞ-in seylərinə baxmayaraq Latin Amerikası ölkələri SSRİ ilə əməkdaşlıq edirdi. 1942-ci ilin oktyabrın 14-də Kuba ilə SSRİ arasında diplomatik münasibətlər yaradıldı. Meksikanın SSRİ ilə münasibətləri 1942-ci ilin noyabrında bərpa edildi. 1943-cü ilin yanvar-fevral aylarında Uruqvay və Kolumbiya SSRİ ilə diplomatik münasibətləri bərpa etdi. 1944-1945-ci illerde SSRİ Kosta-Rika, Çili, Nikaraqua, Dominikan, Venesuela, Braziliya, Boliviya, Qvatemala və Ekvadorla diplomatik münasibətlər yaratdı. Ümumiyyətə, müharibə dövründə Latin Amerikasının 12 ölkəsi SSRİ ilə diplomatik münasibətlər yaratmışdı. Bu faşizm üzərində qələbə nəticəsində SSRİ-nin dünyada və Amerika qitəsində nüfuzunun artmasını bir daha təsdiq edirdi.

VIII Fasil İkinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikası ölkələrinin sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyəti

İkinci dünya müharibəsi Latin Amerikası ölkələrinin sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyətinə böyük təsir göstərdi. Müharibə aparılan ərazidən uzaqda yerləşməsi, xammala, qıymətlərin artması bu ölkələrdə iqtisadiyyatın inkişafı üçün elverişli şərait yaratdı. Latin Amerikası ölkələrində metallurgiya, maşındayırma, neft-kimyası və elektrik sənayesi inkişaf edirdi. Milli burjuaziya möhkəmlənmiş, ölkənin iqtisadi və siyasi həyatında onun rolu artdı.

Sənayedə dövlət bölməsinin yaranması və möhkəmlənməsi Latin Amerikası ölkələrinin mühabibədən sonrakı dövrdə iqtisadi inkişafının səciyyəvi cəhətlərindən biri idi. Neft sənayesində dövlətə məxsus müəssisələr var idi. Demir yolları, mədənlər və s. dövlətə məxsus idi. Regionun bir sıra ölkəleri aqrar-sənaye, sənaye-aqrar ölkəsinə çevrildi, eyni zamanda burada yerləşən ölkələrin eksəriyyəti aqrar ölkə idi.

Latin Amerikasında Avropa dövlətlərinin mövqeləri zəifləmiş, ABŞ-in region ölkələrinə müdaxiləsi güclənmişdi. Latin Amerikası ölkələrində iqtisadiyyatın əsas sahələrinə ABŞ inhisarları nəzarət edirdi. Venesuelanın neft mədənləri, Çili, Peru və Meksikada mis sənayesi, Meksikada dağ-mədən sənayesi və böyük torpaq sahələri ABŞ inhisarlarının nəzarətində idi. ABŞ LA ölkələri ilə çoxsaylı iqtisadi, siyasi və hərbi müqavilələr bağlamışdı.

ABŞ Latin Amerikasında diktatura rejimlərini müdafiə edir, dövlət cəvrlilişləri təşkil edir, region ölkələrinin siyasi həyatına açıq və gizli müdaxilə edirdi. 1945-1970-ci illerde Latin Amerikasında 70-dən çox hərbi cəvriş həyata keçirilmişdi. Yerli oлиqarxiya və xarici inhisarlar öz

məqsədlərini həyata keçirmək üçün ordudan geniş istifadə edirdilər.

Latin Amerikası ölkələrində burjuaziya ilə fəhlələr, xarici dövlətlər milli burjuaziya, yerli iri kapitala milli-demokratik qüvvələr arasında ziddiyətlər kəskinləşmişdi. Əthalinin çoxu milli demokratik qüvvələri müdafiə edirdi. Latin Amerikası ölkələrində inqilabi hərəkat inkişaf edirdi, bu hərəkat antiimperialist, aqrar və demokratik xarakter daşıyırı.

İkinci dünya müharibəsində antifaşist koalisyanın qələbəsi Latin Amerikasında inqilabi hərəkətə təkan verdi. İngilabi-demokratik hərəkatın hərəketverici qüvvəsini fəhlələr, kəndlilər, şəhər xırda və orta burjuaziyası, ziyalılar, zabitlərin və din xadimlərinin bir qismi təşkil edirdi. Xarici inhisarlara və yerli istismarçılar qarşı mübarizədə aparıcı rol oynayan fəhlələrin sayı artmış, 20 milyon nəfərə çatmışdı. Bu əmək qabiliyyətli əhalinin 3/1-ni təşkil edirdi.

Latin Amerikası ölkələrinin əksəriyyətində kommunist partiyaları fəaliyyət göstərirdi. Məharibə ərəfəsində bu ölkələrdə kommunistlərin sayı 90 min, 1947-ci ilin 500 min nəfər idi. Latin Amerikası ölkələrinin əksəriyyətində kommunistlərin nümayəndələri parlamente deputat seçilmişdi. Çili, Kosta-Rika, Ekvador və Kubada komministlər hökumətin tərkibində iştirak edirdilər.

Həmkarlar hərəkatı artmışdı. 6 milyon nəfər üzvü olan Latin Amerikası Zəhmətkeşleri Konfederasiyasının 18 ölkədə filialı var idi. Bir sıra ölkələrdə islahat tərəfdarı olan sosialist partiyalarının sol qanadı tez-tez kommunistlərlə eyni mövqedə çıxış edir və həmkarlar hərəkatının birliliyi müdafiə edirdi. Bu amillər siyasi həyatda fəhlə sinfinin rolunun artırmasına kömək edirdi.

1946-1949-cu illərdə Latin Amerikası ölkələrində fəhlə hərəkatı gücləndi. Argentina, Braziliya, Çili, Meksika, Kuba, Venesuela və Peruda fəhlə hərəkatı daha güclü idi. Kəndl

cıxışları artmışdı. Sınıf mübarizə nəticəsində zəhmətkeşlərin maddi vəziyyəti yaxşılaşmış, sosial hüquqları genişlənmişdi.

Sosial etiraz hərəkatı ilə yanaşı xarici inhisarlara qarşı mübarizə də güclənmişdi. 1944-cü ilin aprelində Salvadorda E. Martinesin başçılıqlı etdiyi diktatura rejimine qarşı үşyan olmuş, əmumi siyasi tətil keçirilmiş və diktator ölkəni tərk etmişdi. 1944-cü ilin oktyabrında olmuş үşyandan sonra Qvatemalada qurulan demokratik rejim 1954-cü ildək Venesuelada hərbi diktatura devrildi. 1945-ci ilin iyundan Peruda keçirilən prezident seçkilərində Milli Demokratik Cəbhə qalib gəldi. Argentina, Meksika, Braziliya, Kosta-Rika və Çili də demokratik qüvvələrin mövqeyi möhkəmlənmişdi.

Bir sıra ölkələrdə əmumi seçki hüquq tətbiq edilmişdi. Həmkarlar ittifaqları və Kommunist partiyaları leqlə fəaliyyət göstərirdi. Bezi ölkələrdə xarici müəssisələr, dəmir yolları və mədənler milliləşdirilmişdi. 1952-ci ilde Qvatemalada aqrar islahat keçirilməye başladı. Latin Amerikası ölkələrinin bir qismi SSRİ ilə diplomatik münasibətlər yaratmışdı. Heyata keçirilən tedbirler nəticəsində milli suverenlik möhkəmlənmiş və region ölkələrinin inkişafı sürətlənmişdi.

50-ci illardə Latin Amerikası ölkələrinin iqtisadiyyatı artan templərlə inkişaf edirdi. Braziliya və Meksika sənaye-aqrar ölkəyə çevrildi. Sənayenin inkişafına görə şəhər əhalisi, fəhlələrin sayı artı və cəmiyyətin sosial strukturu dəyişdi. İqtisadiyyatda ABŞ inhisarlarının ağlığı səciyyəvi cəhətlərdən biri idi. Latin Amerikası ölkələrinin ABŞ-dan asılılığı artmışdı. Region ölkələrində daxili vəziyyətin sabit olmaması ABŞ-in onların daxili işlərinə daimi müdaxiləsi ilə bağlı idi.

ABŞ Latin Amerikası ölkələrində onu müdafiə edən qüvvələrin hakimiyyətə gəlməsinə kömək edirdi. 1948-ci ildə Peruda, Venesuelada, 1949-cu ildə Paraqvayda və Kolumbiyada, 1952-ci ildə Kubada dövlət çevrilmişləri ABŞ-in

köməyi ilə həyata keçirilmişdi. 1954-cü ildə Qvatemala da diktatura qurulmuşdu. 1954-cü ildə Latin Amerikasının 18 ölkəsində herbi diktatura rejimi mövcud idi.

Kommunistlərə və SSRİ-ye qarşı təbliğatın genişlənmesi soyuq müharibə ilə bağlı idi.

50-ci illərdə Latin Amerikası ölkələrinin eksəriyyətində Kommunist partiyalarının fealiyyəti qadağan edilmiş (Meksika, Uruqvay, Ekvadordan başqa), onların nümayəndələri parlamentdən qovulmuşdu. Həmkarlar ittifaqlarının fealiyyəti də qadağan edilmişdi. Həmkarlar ittifaqlarında parçalanma dərinləşmişdi. 1951-ci ildə ittihadçılar Amerikaarası Regional Zəhmətkeşler Təşkilatını yaradmış, 1952-ci ildə Latin Amerikası Zəhmətkeşlərinin Həmkarlar Birliyi yaranmış, 1954-cü ildə Latin Amerikası Xristian Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası yaradılmışdı. Braziliya, Venesuela və Çili SSRİ ilə diplomatik münasibətləri kəsmişdi.

Latin Amerikası ölkələrində əhali hökumətin siyasetindən narazı idi və sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşmasına çalışırıldı. Tatillər, kəndli çıxışları və silahlı үşyanlar artmışdı. Braziliya, Argentina və Çili de tətil hərəkatı daha kütləvi idi. Sülh uğrunda hərəkat Latin Amerikası ölkələrində də var idi. 1949-cu ildə bir sırada ölkələrdə sülh tərəfdarları komitələri yaranmışdı. Stokholm çağırışını və Sülh paktının imzalanması haqqında müraciəti 18 milyon nəfər imzalamışdı. 1949-cu ildə sentyabrında Mexikoda keçirilən sülh naminə konqresdə bütün Amerika dövlətlərinin nümayəndələri iştirak edirdi. 1950-51-ci illərdə bir sırada ölkələrdə ABŞ-ın Koreyaya müdaxiləsinə qarşı nümayişlər keçirilmişdi. Mübariza həm də xarici müdaxiləyə qarşı yönəlmüşdi. 1948-ci ildə Kolumbiyada başlanmış partizan müharibəsi nəticəsində bir sırada yerlərdə azad edilmiş kəndli rayonları yaradılmışdı. 1952-ci ildə Boliviyanın hərbi hökumətə qarşı silahlı mübarizə başlanmışdı. Bu mübarizə

milli burjuaziyanın hakimiyətə gəlməsi ilə nəticələndi. 1953-cü ildə iyulunda Kubada Üşyan başlandı.

50-60-ci illərdə bir sıra Latin Amerikası ölkələrində sənayenin inkişafı sürətləndi. 1959-69-cu illərdə Latin Amerikası ölkələrində sənaye məhsulunun orta illik artımı 6,4% idi. İqtisadiyyatda dövlət bölməsi artmışdı. Argentina, Braziliya və Meksikada dövlət-inhisarçı kapitalizm bərqərar oldu. Kənd təsərrüfatında illik artım 3,7% idi. Kənddə texnika az, kəndlilər yoxsul, torpaqların çoxu iri mülkədarlara məxsus idi. 1969-cu ildə ABŞ-ın Latin Amerikasında 24 milyard dollar kapitalı var idi. 1955-ci ildə Latin Amerikası ölkələrinin 3,1 milyard, 1970-ci ildə isə 17,6 milyard xarici borcu var idi.

Latin Amerikası ölkələrinin milli burjuaziyası ABŞ-ın müdaxiləsinə müqavimət göstərmək üçün təcərrusiya çərçivəsində öz qüvvələrini birləşdirməyə çalışırdı. 1960-ci ildə Latin Amerikası Azad Ticaret Assosiasiyası yaradıldı. 1969-cu ildə La Plata Hövzəsi Ölkələrinin Birliyi (Argentina, Braziliya, Uruqvay, Paraqvay) və Kolumbiya, Peru, Çili, Ekvador və Boliviyanın iştiraki ilə And qrupu yaradılmışdı.

Latin Amerikasında həmkarlar hərəkatı artmışdı. 1964-cü ildə bu ölkələrdə kommunistlərin sayı 300 min nəfərdən çox idi. Xarici şirkətlərə qarşı hərəkatda kilsə xadimləri və zabitlər də iştirak edirdi. 1956-69-cu illərdə Latin Amerikası ölkələrində tatillardə 200 mln zəhmətkeş iştirak etmişdi. Kolumbiyada kəndlilərin silahlı mübarizəsi davam edirdi. Venesuela, Qvatemala, Peru və Nikaraquada partizan hərəkatının əsas iştirakçıları qadınlar idi. Venesuela, Kolumbiya, Boliviya, Kosta-Rika və digər ölkələrdə aqrar islahatlar haqqında qanunlar həm də kəndli hərəkatının təzyiqi ilə qəbul edilmişdi.

Zəhmətkeşlərin kütləvi çıxışları nəticəsində 1956-ci ildə Peru, Haiti və Hondurasda, 1957-ci ildə Kolumbiyada, 1958-ci ildə Venesuelada diktatura rejimləri ləğv edildi. 1959-cu

ildə Panamada ABŞ-a qarşı mübarizə gücləndi. 1960-ci ildə Salvadorda, 1962-ci ildə Dominikanda mülki hökumətlər quruldu. 1964-cü ildə Cili sosialist ölkələri

1961-ci ildə Braziliya, 1964-cü ildə Çili sosialist ölkələri ilə diplomatik münasibətləri bərpa etdi. Bir sıra Latin Amerikası ölkələri ABŞ-in Vyetnamdakı müharibəsini təqnid edirdi.

1959-cu ildə Paraqvayda, 1960-ci ildə Nikaraqanda və Qvatemalada diktaturlara qarşı uşyanlar məğlubiyetle qurtardı. 1961-62-ci illərdə ABŞ-in Kubadakı inqilabı hökuməti işgət etmək cəhdleri uğursuz oldu. 1964-cü ildə ABŞ əsgərləri Panamada kütlevi nümayishi atəşə tutdu. 1965-ci ildə ABŞ qoşunları Dominikanda inqilabı yaradı. 1964-cü ildə Braziliyada, 1966-ci ildə Argentinada hərbçilər çevriliş etdi.

70-ci illerin əvvəlində Latin Amerikasında milli və beynəlxalq qüvvələr arasında mübarizə gücləndi. Bu dövrdə region ölkələrinin iqtisadi inkişafı sürətlənmişdi. 1971-76-ci illerde Latin Amerikasında mahsul istehsalı hər il 6% artmışdı. Dünya iqtisadi böhrəi Latin Amerikası ölkələrinə də təsir gösterdi. Metallurgiya, maşınçayırma, elektrotexnika, radioelektronika, neft emalı və neft kimyası kimi sahələr daha sürətli inkişaf edirdi. Yeyinti, toxuculuq, gən-dəri, ağac emalı senayesi yenidən quruldu. Maşın və texnika istehsalı artdı. 1978-ci ildə Latin Amerikası ölkələrinin dövlət borcu 78 milyard dollar idi. Latin Amerikası ölkələrində Yaponiya və Avropa kapitalı artmışdı. 50% əhalinin öz torpağı yox idi. 70-ci illerdə aqrar islahatlar davam edirdi.

Millîlaşdırma siyaseti neticəsində 70-ci illerin sonunda bir sıra ölkələrdə neft, qaz, kömür və filiz çıxarılması dövlətin nəzarətinə keçdi. Neft çıxaran bütün ölkələrdə dövlət şirkətləri yaranmışdı. İqtisadi integrasiya neticəsində 1975-ci ilde Latin Amerikası İqtisadi Sistemi adlı təşkilat yarandı.

1979-cu ildə bu təşkilata 26 dövlət daxil idi. Ayri-ayrı sahələr üzrə də integrasiya təşkilatları yarandı. Məs, Energetika üzrə Latin Amerikası təşkilatı və s.

Fəhlə hərəkatı artdı. 1968-ci ilin oktyabrında Peruda silahlı qüvvələr yeni hökumət təşkil etdi, 1968-ci ilin oktyabrın 11-də Panamada milli qvardiya hakimiyəti əla keçirdi. 1977-ci ilin sentyabrında ABŞ-la Panama arasında imzalanmış müqaviləyə görə 2000-ci ilədək kanal üzerinde nəzarət Panamaya keçməli idi. 1969-1970-ci illerde Boliviya hökuməti bir sırada islahatlar keçirdi, 1971-ci ilin yanvarında həmin hökumət devrildi. 1972-ci ilin fevralında Ekvadorda hakimiyətə gələn hərbicişərin siyaseti suverenliyin möhkəmlənməsinə və iqtisadi inkişafı yönəlməşdi. 1970-ci ildə Çilidə keçirilen prezident seçkilərində Xalq birlüyü qalib gəldi və S. Alyande hökuməti ölkəni 1973-cü ilin sentyabrınadək idarə etmişdi. ABŞ sentyabrın 11-də həmin hökuməti devirdi. 1979-cu ilin iyulunda Sandino adına Milli Azadlıq Cəbhəsi Nikaraquada hakimiyətə gəldi. 1973-cü ildə Baham adaları, 1974-cü ildə Qrenada, 1975-ci ildə Surinam, 1979-cu ildə Sent-Lusiya və Sent-Vinsent müstəqillik qazandı. Kubanın iqtisadi və siyasi blokadası ziiflədi.

1973-cü ilin iyununda Uruqvayda dövlət çevrilişi həyata keçirildi. 1974-cü ildə Kommunist Partiyalarının 600 milyon üzvü var idi. 1975-ci ildə Havanada Latin Amerikası ölkələrinin Kommunist Partiyalarının müşavirəsi keçirildi. 70-ci illerde beynəlxalq münasibətlərdə Latin Amerikası ölkələrinin rolü və bu ölkələr arasında əlaqələr genişləndi. 1978-ci ildə 18 Latin Amerikası ölkəsi SSRİ ilə diplomatik münasibətlər saxlayırdı. 70-ci illerde Çilinin, Meksika və Venesuelanın prezidentləri SSRİ-yə səfər etmişdi. 1979-cu ildə regionun 28 dövləti BMT-nin üzvü idi. Latin Amerikası ölkəleri BMT-nin tərksiləha dair təşəbbüslerini müdafiə dirdi.

80-ci illerde Latin Amerikasında væziyyətə beynəlxalq gərginiliyin artması böyük təsir göstərdi. Sənaye məhsulu iqtisadiyyatda dövlət bölməsi möhkəmləndi. 1981-ci ardı, iqtisadiyyatda dövlət bölməsi möhkəmləndi. 1981-ci ildə Antuqua və Barbuda, 1983-cü ildə Sent-Kristofer və Nevis müstəqil oldu. Regionda iki meyl arasında mübarizə kəskin idi: xarici ölkələrin burada öz mövqelərini saxlamaq istəyi və milli qüvvələrin müstəqilliyin möhkəmənməsinə yönəlmış siyaseti. Regionda ABŞ-in mövqeyi güclü idi. 80-ci illerin ortalarında Latin Amerikasında xarici kapital 80 milyard dollara çatmışdı. Maşınçayırma, elektrotexnika sahəsində xarici kapital mühüm rol oynayırdı. Latin Amerikasında transmilli şirkətləri "yeni müstəmləkəciliyin müasir konkistadorları" adlandırdılar. Regionda istehsal edilən məhsulun 45%-i onların payına düşündü.

1986-ci ildə Latin Amerikası ölkələrinin 380 milyard dollar xarici borcu var idi. Bunun 200 milyardı Braziliya və Meksikanın payına düşündü. Xarici kapitalın illik geliri 25 milyard dollar idi.

80-ci illerin əvvəlində iqtisadi böhran nəticəsində regionda sənaye məhsulu 20% azalmışdı. Nikaraqua, Salvador və Çili idə xarici müdaxilə və diktaturaya qarşı mübarizə güclənmişdi. Əmək qabiliyyəti ehalinin 45%-ni fəhlələr təşkil edirdi. Fəhlələrin 43%-i sənayedə, 20%-i kənddə, 37%-i ticarət və xidmət sahəsində çalışırdı. Yeni Həmkarlar İttifaqları mərkəzləri yaranırdı.

Çili və Uruqvayda müntəzəm şəkildə hərbi rejimləre qarşı etiraz günləri təşkil edilirdi. Çili idə ümumxalq itaet etməmək hərəkatı genişlənmişdi. Boliviya, Braziliya, Peru və Kolumbiyada həmkarlar iqtisadi və sosial tədbirlərin xeyrinə kütləvi çıxışlar təşkil edirdi. Bütün ölkələrdə tətilər keçirilirdi. 1986-ci ildə Qvatemala demokratikləşmə prosesi başladı. Paraqvayda hökumətə qarşı mübarizə gücləndi. Haitidə Dūvalyenin həkimiyətinə son qoyuldu. 26 ölkədə Kommunist Partiyalarının 900 milyon üzvü var idi. 1984-cü

ildə Buenos-Ayresdə 12 Kommunist Partiyasının iştirakı ilə müşavirə keçirildi.

ABŞ-in region ölkələrinə iqtisadi və hərbi-siyasi təzyiqi etmişdi. ABŞ Nikaraquaya qarşı elan olunmamış müharibə aparırdı. 1983-cü ildə ABŞ Qrenadanı işğal edib orada öz tərəfdarını həkimiyətə gətirdi. 1982-ci ildə İngiltərə ilə Argentina arasında müharibə oldu. 1983-cü ildə yaradılmış Kontador qrupuna Venesuela, Kolumbiya, Meksika və Panama daxil idi. Bu qrup çoxlu müşavirələr keçirmiş, Nikaraqua münaqişəsini həll etmək üçün müxtəlif ölkələrlə danışıqlar aparmışdı. 1983-cü ilin noyabrında BMT-nin Baş Məclisi Mərkəzi Amerikada væziyyət haqqında qətnamə qəbul etmiş ve Kontador qrupunu müdafiə etmişdi. ABŞ bu qrupun təkliflərini qəbul etmirdi. 1985-ci ildə Argentina, Braziliya və Uruqvay Kontador qrupuna yardım qrupu yaratmışdı. Kontador qrupu problemi həll etmek üçün "Sühl Aktı" hazırlamışdı.

1981-ci ildə regionun 17 ölkəsi SSRİ ilə diplomatik münasibətlər saxlayırdı. 1980-ci ildə SSRİ-nin Latin Amerikası ölkələri ilə ticarətinin həcmi 1 milyard dollar məbləğində olmuşdu. Latin Amerikası ölkələrinin digər sosialist ölkələri ilə əlaqələri genişlənmişdi.

Argentina ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde

İkinci dünya müharibəsi dövründə bitərəf olan Argentinanın iqtisadi inkişafı süretlənmış, xarici ölkələrlə ticarət əlaqələri genişlənmişdi. Argentina et, taxıl, xammal sənayə məhsulları ixrac edirdi. Sənayenin inkişafı və sənaye məhsulları kənd təsərrüfatı süretlənmiş, ümumi daxili məhsulda kənd təsərrüfatı məhsuluna nisbətən sənaye məhsulunun payı atmışdı. Sənayə-aqrar ölkəyə çevrilmişdi. Ölkə Argentina sənayə-sənayə-qaz, qaz, siğorta, telegraf və mülkələr tikildi. Dəmiryolları, qaz, siğorta, telegraf və telefon müəssisələri İngiltərə şirkətlərindən alındı. Milli bank və xarici ticaretin bir hissəsi milliləşdirildi. Milliləşdirmə siyaseti nəticəsində iqtisadiyyatda dövlət bölməsinin payı 18%-ə çatdı. Ölkənin maliyyə vəziyyəti yaxşılaşdı. Argentina hökuməti bir sıra Avropa və Amerika ölkələrinə 4 milyard peso kredit vermişdi. Əmək haqqının artırılması və yeni iş yerlərinin açılması nəticəsində zəhmətkeşlərin rəfahı yaxşılaşdı.

Xarici siyaset sahəsində Argentina hökuməti ölkənin milli mənafələrinin həyata keçirilməsinə çalışırdı. 1946-ci ilin iyundan Argentina ilə SSRİ arasında diplomatik münasibətlər və ticaret əlaqələri yaradıldı. Argentina prezidenti X.Peron ABŞ-in ölkəyə iqtisadi və siyasi müdaxiləsini zəiflətmək üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirdi. 1947-ci ilin iyulunda hökumət "İqtisadi müstəqillik haqqında" bəyannamə nəşr etdi. Bəyannamədə deyilirdi ki,

hökumətin məqsədi xarici kapitaldan azad sağlam iqtisadiyyat yaratmaqdır.

X.Peron ölkəni idarə edən Milli İnqilab Partiyasının başçısı idi. Bu partiyaya burjuaziyanın, dövlət qulluqçularının və fəhlələrin nümayəndələri daxil idi. Ölkədə sinfi həmrəylik yaratmağa çalışan X.Peron iri burjuaziyanın, iri mülkədarların və xarici inhisarların ölkədə mövqelərini, zeiflətməyi və etmişdi. X.Peron sinfi mübarizəyə milli fəlakət kimi baxır və "sosial ədalətli dövlət" (xustisializm) yaratmaq doktrinası ilə çıxış edirdi. Bu doktrina ölkənin "üçüncü yolla" inkişafını təmin etməli idi. Hökumət çalışırdı ki, fəhlələr əsasən islahatların keçirilməsi uğrunda mübarizə aparsın.

1949-cu ilin martında Argentinanın yeni konstitusiyası qəbul edildi. Konstitusiya ilə prezident qeyri-məhdud hakimiyyətə malik idi. Konstitusiyanın esasını "ədalətli dövlət" doktrinası təşkil edirdi. Ölkə vətəndaşlarına mülki hüquqlar, əmək hüququ və təşkilatlarda birləşmək hüququ verildi. X.Peronun "ədalətli dövlət" xarici inhisarlarla bağlı burju- mülkədar oliqarxiyası ilə milli burjuaziya arasında kompromis forması idi. ABŞ və İngiltərə inhisarları ölkə iqtisadiyyatda hakim mövqelərini saxlamışdı.

Ölkədə iqtisadi vəziyyət ağır idi. İnflyasiya və qiymətlər artmışdı. Zəhmətkeşler aclar və yoxsulluqdan eziyyət çəkirdi və sinfi mübarizə üçün zəmin qalmışdı. Toxucular, liman fəhlələri, metallurqlar, dəmiryolcular, mətbəə fəhlələri, et kombinatlarının və şəkər zavodlarının fəhlələri 40-ci illərin ikinci yarısında tətillərdə iştirak edirdi. Ölkənin demokratik qüvvələri xarici inhisarlarla qarşı suverenlik və sülh uğrunda, sosialist ölkələri ilə əlaqələrin möhkəmlənməsi uğrunda mübarizə aparırdı. Demokratik hərəkatın fealları, xüsusiilə, kommunistlər həbs və təqib edilirdi.

1949-cu ildə Argentinada iqtisadi tənəzzül başlandı. Valyuta ehtiyatlarının çox hissəsi xarici emlakin alınmasına

xərclənirdi. Dünya bazarında Argentinanın kənd təsərrüfatı məhsullarının qiyməti azalmışdı. Ölkenin maliyyə vəziyyəti ağır, ticarət balansı passiv idi. Hökumət sənayeləşdirmə programını dayandırılmış, yerli və xarici kapitala güzəştlər etmiş və ABŞ banklarından 125 milyon dollar kredit almışdı. 1951-ci ildə Argentina ABŞ-la hərbi əməkdaşlıq haqqında saziş imzalamışdı. 1955-ci ilin mayında imzalanmış saziş əsasən Ölkenin neft mədənləri ABŞ şirkətlərinə icarəyə verilmişdi.

İqtisadi çətinliklərin artması nəticəsində sinfi mübarizə gücləndi. 1950-ci ilin noyabrında 160 min nəfər dəməryolçu əmək haqqının artırılması tələbi ilə tətil etdi. Hökumət dəməryollarında herbi vəziyyət elan edib fəhlələrə qarşı ordu göndərdi və tətil rəhbərlərini həbs etdi. Tətil 1951-ci ilin avqustunadək davam etdi. Tətillər artlığına görə hökumət avqustunadək davam etdi. 1952-ci ildə ölkədə mühasirə vəziyyəti elan etdi. 1954-cü ilin may-iyun aylarında 300 min fəhlə, o cümlədən tütün fabriklarının fəhlələri tətil etmişdi. Fəhlələr əmək haqqının artırılmasına nail oldu. Kütłələrin siyasi fəallığını məhdudlaşdırmaq üçün hökumətin təşəbbüsü ilə nümayiş və yığıncaqları qadağan edən qanun qəbul edildi.

50-ci illərin ortalarında ölkədə rejimin mövqeyi zəiflədi. Hökumətin müxtəlif siyasi qüvvələr arasında manevr siyaseti uğursuz oldu. İri mülkədarlar, ticaret - maliyyə dairələri və katolik kilsəsinin rəhbərliyi X. Perona qarşı çıxış etdilər. 1955-ci ilin sentyabrın 16-də general Lonardi başda olmaqla ordu hissələri Kordova qıymaqaldırdı. X. Peron Ölkeni tərk etdi.

1957-ci ilin fevralınadək ölkəni general Aramburi başda olmaqla Müvəqqəti hərbi hökumət idarə etdi. Hökumət ABŞ-la əlaqələrin genişlənməsinə və möhkəmlənməsinə çalışırdı. Xalq hökumətin sosial-iqtisadi siyasetindən narazı idi. 1956-ci ilin sonundan ölkədə tətil hərəkatı artdı.

Metallurgiya sənayesinin 250 min nəfər fəhləsi tətil etmişdi. 1957-ci ilin iyunun 27-də hökumət ölkədə mühasirə vəziyyəti elan etdi. 1957-ci ilin sentyabr- oktyabr aylarında 4 milyon nəfər fəhlə tətil etmişdi.

1955-ci ildə AKP-nin 20 min, 1958-ci ildə 80 min nəfər üzvü var idi. AKP programında demokratik azadlıqlar, ölkənin təbii ehtiyatlarının qorunması, müstəqil xarici siyaset uğrunda mübarizə kimi tələblər olan demokratik partiyaların blokunu yaratmayı teklif etdi. Zəhmətkeşlərin təzyiqi ilə mühasirə vəziyyəti leğv edildi və ölkədə prezident seçkiləri keçirildi. Kommunistlərin programını 1957-ci ildə yaradılmış burjuaz partiyası olan Barışmazların Mülki Radikal ittifaqı müdafiə edirdi. Bu partiyanın sədri Arturo Frondisi prezidentliyə namızəd irəli sürülmüşdü. 1958-ci ilin fevralın 23-də keçirilən seçkilərdə A. Frondisi prezident seçildi. Yeni hökumət bir sıra mütərəqqi tədbirlər həyata keçirdi. Siyasi məhbuslara bəraət verdi, siyasi partiya və ictimai təşkilatların fəaliyyətinə icazə verdi, fəhlələre güzəşt etdi. Argentinanın SSRİ ilə ticarət əlaqələri genişləndi. 1958-ci ilin oktyabrında Argentina neft sənayesi üçün avadanlıq almaqdən ötrü SSRİ ilə saziş bağlayıb ondan 400 milyard manat kredit aldı.

Lakin hökumət əsaslı islahatlar keçirmək istəmirdi. 1958-ci ilin dekabrın 29-da hazırlanmış "iqtisadi sabitləşmə programı" valyutanın devalvasiyasını, xarici ticarət üzərində dövlət nəzəretinin zəifləməsini, xarici kapital axınının şirəkləndirilməsini, əmək haqqının artırılmasını və dövlət bölməsində işləyənlərin ixtisarını nəzərdə tuturdu. Hökumət neftli torpaqları güzəştli şərtlərlə 30 ilə ABŞ-in neft şirkətlərinə konsessiyaya verdi, əvəzində ABŞ-dan 329 milyon dollar kredit aldı.

Hökumət dövlət müəssisələrini özəlləşdirməye başladı. Ölkenin xarici kapitaldan iqtisadi asılılığı artdı. Ət istehsalı, neft, energetika, metallurgiya müəssisələri ABŞ

inhisarlarının nəzəretinə keçdi. Xarici inhisarların gəliri iki dəfə artdı.

Hökumətin siyaseti xalqın narazılığına səbəb oldu. 1959-cu ildə keçirilən 4 ümumi tətildə 4 milyon fəhlə iştirak etmişdi. 1959-cu ilin aprelin 3-də Buenos-Ayresdə bahalığa qarşı kütləvi etiraz nümayishi keçirildi. Hökumət cəza tədbirlərini gücləndirdi. 1959-cu ilin aprelində AKP-nin, Sülh tərefdarları təşkilatının fealiyyəti qadağan edildi. 1959-cu ilin sentyabrında ümumi tətildə üç milyon zəhmətkeş iştirak etdi. 1960-ci ildə hökumət ölkədəfovqələdə vəziyyət elan etdi. 1962-ci ilin fevralında Argentina ABŞ-in tələbi əsasında Kuba ilə diplomatik münasibətləri kəsdi. Ölkədə hökumətin mövqeyi zəiflədi. 1962-ci ilin martın 28-də ABŞ səfiriyyi ölkədə çevriliş təşkil etdi, senatın sədri X. Gido hökumətin başçısı oldu.

1963-cü ilin iyununda Argentinada prezident seçkiləri keçirildi. Xalq Mülki Radikal İttifaq adlı mərkəzi – liberal burjuva partiyasının nümayəndəsi A. İlia prezident seçildi. Hökumət siyasi məbuslara bəraət verdi, Kommunist partiyasının və X. Peronun partiyasının fealiyyətinə icazə verildi. Prezident bəyan etdi ki, milli iqtisadiyyatı müdafiə edəcək. 1963-cü ilin noyabrın 15-də prezident A. İlia neft ehtiyatlarının milliləşdirilməsi haqqında dekret imzaladı, xarici şirkətlərlə qeyri-bərabər hüquqlu müqavilələr leğv edildi. Neftin çıxarılması və emalı ilə Dövlət Neft Şirkəti məşğul olmalı idi. Lakin A. İlia milli mənafelərə uzunmüddət xidmet edə bilmədi. 1964-cü ilin iyununda Argentina ABŞ-la hərbi əməkdaşlıq sazişi imzaladı. Argentina 1965-ci ildə Dominikana inqilabi hərəkatı yatırmaq üçün qoşun göndərməkdən imtina etdi.

ABŞ Argentina prezidentinin siyasetindən narazı idı ve ona qarşı ordunun qiyamını təşkil etdi. Qiyama general Onqania başçılıq edirdi. 1966-ci ilin iyunun 27-dən 28-na keçən gecə ordu hissələri prezident sarayını ələ keçirib

A. İlianı həbs etdi. Yaradılmış hökumət xuntası Onqanianı Argentinanın prezidenti elan etdi. Kongres buraxıldı və əyalətlərin qubernatorları dəyişdirildi. Siyasi partiyaların yönəlmış 100-ədək dekret verildi, çoxlu fəhlə və müterəqqi xadim həbs edildi. 1967-ci ildən iqtisadiyyatın rasionallaşdırılması planı həyata keçirilməyə başlandı. Bu plan xarici kapital axınıni təmin etməli idi. 1967-ci ilin iyununda neftin çıxarılması və satışı 25 ilə ABŞ şirkətlərinə ticarət şirkətlərinin fealiyyəti genişləndi. Əsas sənaye sahələrində müəssisələrin 35%-i xarici kapitala məxsus idi. Argentina ordusunda yenidənqurmaya ABŞ hərbçiləri rəhbərlik edirdi.

Xarici siyasetdə Argentinanın ABŞ-la münasibətləri genişlənmişdi. Argentina Braziliya və Paraqvayla geniş əlaqə saxlayırdı.

Hərbi diktatura ölkədə vəd etdiyi sabitliyi yarada bilmədi və yenə iqtisadi tənzəzzül başlandı. 1968-ci ildən etibarən hər il 6-8 milyon adam tətə edirdi. 1969-cu ilin mayında Kordova şəhərində üşyan oldu. Rosario şəhərində hökumətə qarşı çıxışlar baş verdi.

1973-cü ilin mart-aprel aylarında Argentinada prezident, parlament seçkiləri və yerli seçimlər keçirildi. Bu seçimlərdə "adəletli dövlət" tərefdarlarının Azadlıq cəbhəsi 50% səslə qalib gəldi. Kompora prezident oldu. Seçkiden sonra Milli kongres hərbi xuntanın bir çox qanunlarını leğv etdi. AKP leqlə fealiyyətə keçdi. Argentina özünü bloklara qoşulmayan ölkə elan etdi. X. Peron ölkəyə qayıtdı və 1973-cü ilin sentyabrında prezident seçildi. Neft sənayesi milliləşdirildi. Əmək qanunvericiliyi zəhmətkeşlərin xeyrinə dəyişdirildi. 1975-ci ildə X. Peronun arvadı Mariya Peron prezident oldu. Ölkədə daxili vəziyyət pisləşdi. 1976-ci ilin 24 martında hərbçilər hakimiyyəti ələ keçirdilər və general X. Videla

prezident seçildi. O, parlamenti buraxdı, siyasi partiyaların fealiyyətini qadağan etdi. Həbs edilənlər arasında keçmiş prezident, hakim partiyaların və həmkarlar ittifaqlarının rəhbərləri də var idi. Hökumət həmkarlar ittifaqlarının fealiyyətinə nəzarət edirdi. 1976-cı ildə hökumət 48 ictimai təşkilatın fealiyyətini qadağan etmişdi. Hərbi rejim özəlləşdirməni genişləndirdi, ölkəyə xarici kapital axını artırdı, mənəfətin sərbəst şəkildə xaricə aparılmasına təminat verildi. Dövlət Neft Şirkətinin neft axtarışı və çıxarılması sahəsində inhisarı ləğv edildi.

Zəhmətkeşlər, qulluqçular, xırda və orta burjuaziyanın bir hissəsi hökumətin siyasetindən narazi idi. Tətillərin sayı artırdı. Avtomobil və metallurgiya zavodlarının fəhlələri, liman fəhlələri, dövlət qulluqçuları və dəməiryolçular tətil etdilər. 1979-cu ilin aprelində həmkarlar ittifaqlarının teşəbbüsü ilə keçirilən ümumi tətildə zəhmətkeşlər iqtisadi siyasetin dəyişdirilməsini, əmək haqqının artırılmasını, siyasi məhbusların azad edilməsini, demokratik azadlıqların bərpasını tələb edirdilər. 1979-cu ilin sonunda Argentinanın əsas siyasi partiyaları ölkədə konstitusiya qaydalarının bərpasını tələb etdilər.

Hökumət ölkədən mehsul ixracını artırmaq üçün xarici siyasetin imkanlarından geniş istifadə etdi. Qonşu ölkələrlə əlaqələrə xüsusi diqqət yetirildi. Argentina ABŞ, Kanada və Qərbi Avropa ölkələri ilə və sosialist ölkələri ilə əlaqə saxlayırdı.

80-ci illərin əvvəllerində Argentina iqtisadi böhran keçirmişdi. 1982-ci ildə sənaye mehsulu istehsalı 5,5 % azalmışdı. 1983-cü ildə işsizlərin sayı 1,7 milyon nəfər idi. 1980-ci ildə Argentinanın 22,3 milyard dollar, 1985-ci ildə 50 milyard dollar xarici borcu var idi.

Argentinada siyasi vəziyyət gərgin idi. 1981-1982-ci illərde üç prezident dəyişmişdi (R.Viola, L.Qaltieri və R.Binone). Ölkədə fəhlə və demokratik hərəkat artrmışdı. 80-

ci illərin əvvəllerində metallurgiya, maşınqayırma və toxuculuq müəssisələrinin fəhlələri tətil etmişdi. Onlar əmək haqqının artırılmasını, iş yerlərinin ixtisar edilməsinin dayandırılmasını, həmkarların hüquqlarının genişləndirilməsini tələb edirdilər. Fəhlələr bəzən müəssisələri əle keçirirdilər. 1980-ci ilin aprelində liman fəhlələri, iyulda dəməiryolçular tətil etmişdi. Ümumi Əmək Konfederasiyasının fealiyyəti bərpa edilmişdi.

Hökumət siyasi böhranın qarşısını almaq üçün bir sıra partiyaların və həmkarlar ittifaqlarının rəhberləri ilə siyasi dialoqa başladı. Iri siyasi partiyalar hökumətin sosial-iqtisadi siyasetində əsaslı dəyişikliklər edilməsini, demokratik rejimin bərpasını, siyasi məhbusların azad edilməsini tələb edirdilər. Lakin hökumət öz siyasetində dəyişiklik etmək istəmədi. 1981-ci ildə hökumət xarici texnologiyaların idxlə üzərində nəzarəti ləğv etdi. Özəlləşdirmə siyaseti davam edirdi. 1981-ci ilin iyulunda bir sıra siyasi partiyalar Çoxpartiyalı İttifaq yaradıldılar ki, onu həmkarlar ittifaqları və Kommunist partiyası müdafiə edirdi. Bu ittifaqın konstitusiya quruluşunun bərpasına yönəlmış tələblərini kilsə də müdafiə edirdi. 1982-ci ilin martında Buenos-Ayresdə hökumət əleyhine kütlevi nümayişlər keçirildi.

1982-ci ildə Folkland böhranı neticəsində Argentinada hərbi xuntanın mövqeyi daha da zəiflədi. 1982-ci ilin aprelin 2-də Argentina hökuməti Folkland adalarına desant gönderdi. Argentinanın məqsədi Folkland adaları üzərində suverenliyini bərpa etmək idi. İngiltərə Argentinaya qarşı müharibəye başladı. Mayda başlanılmış müharibə iyunda İngiltərənin qələbəsi ilə başa çatdı. Argentinada etiraz hərəkatı gücləndi. L.Qaltieri istefaya çıxdı. R.Binonenin təşkil etdiyi hökumətə hem hərbicilər, hem də mülki şəxsler daxil idi. Yeni hökumət konstitusiya quruluşunun bərpasını

ve ümumi seçenekler keçirilməsini və etdi. Siyasi partiyaların ve həmkarlar ittifaqlarının fəaliyyətinə icazə verildi.

1982-ci ilin sentyabrın 3- da Buenos-Ayresdə 40 min adamin iştirakı ilə mitinq keçirildi. 1982-ci ildə keçirilən etiraz tətillerində 9 milyon adam iştirak etmişdi. 1982- ci ilin dekabrin 6-da Ümumi Zəhmətkeşlər Konfederasiyasının təşəbbüsü ilə ümumi tətil keçirildi. Dekabrin 16- da 150 min nümayişçi paytaxtın küçələrinə çıxıb hakimiyətin qanunu, hökumətə verilməsini tələb etdilər. 1983-cü ilin mart, sentyabr və oktyabr aylarında bir günlük ümumi tətillər keçirildi.

1983-cü ilin oktyabrın 30 -na parlament və prezident seçenekleri təyin edilmişdi. Prezident seçeneklerində Mülki Radikal İttifaqın nümayəndəsi R.Alfonsin qalib geldi. Parlament seçeneklerində Mülki Radikal İttifaq deputatlar palatasında 129, Ədaletli Dövlət Partiyası 111 yer əldə etdi. Hökumət terrorçu təşkilatların fəaliyyətini araşdırmaq haqqında fərman verdi. Ordunun rehberliyi yenidən təşkil edildi, bir sıra yüksək rütbəli hərbiçilər həbs edildi. Hökumət ölkənin iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq və demokratik rejimi bərpa etmək üçün bir sıra tədbirlər gördü.

1985-ci ilin iyulunda qəbul edilmiş antiinflasiya planı idxlərin azalmasını, qiymət və əmək haqqı artımının məhdudlaşdırılmasını və sosial xərclərin azaldılmasını nəzərdə tuturdu. 1986- ci ilin əvvəllərində əmək haqqı 30 % azalmışdı. Ümumi Zəhmətkeşlər Konfederasiyasının iqtisadiyyatın saqlanmasımasına dair ireli sürdürüvə plan həm də xarici borcları ödəməkdən imtinanı nəzərdə tuturdu. 1984-1986-ci illərdə fəhlələrin bir neçə ümumi tətili olmuşdu.

80-ci illərdə Argentinanın xarici ticaretinin çox hissəsi ABŞ-in payına düşündü. ABŞ ağır şərtlərlə Argentinaya kredit verir, Argentina iqtisadiyyatına kapital qoyurdu. ABŞ həm də Argentinaya tezyiq edirdi. 1980- ci ildə ABŞ Argentinadan tələb etdi ki, SSRİ-yə taxil göndərməsin.

Argentina SSRİ ilə kənd təsərrüfatı mehsullarını göndərmək haqqında müqavilə bağladı. ABŞ çalışırkı ki, Argentina onun Argentinanın AİB ilə əlaqələri zəiflədi. Argentinanın Cənubi Amerika ölkələri ilə əlaqələri daha geniş idi. 1981- ci ildə Argentina SSRİ ilə 5 il müddətinə et göndərmək haqqında müqavilə bağlamışdı. Argentina tərksiləh uğrunda sınaqlarının dayandırılmasını tələb edən "Dehli altılığı" na qoşulmuşdu. 1982-ci ildə Argentina ilə Ingiltəre arasında diplomatik münasibətlər kəsilmişdi. Folklend münaqişəsi zamanı ABŞ Ingiltərəni müdafiə etmişdi. Argentina təklif etdi ki, Ingiltəre adalar üzərində onun suvereniliyini tanısın və adanı iki ölkənin nümayəndələrindən ibarət kecid hökuməti idarə etsin. Bu münaqişə zamanı Avropa İqtisadi Birliyi də Ingiltərəni müdafiə etmişdi. Ingiltərə Argentinanın təkliflərini qəbul etmədi. Argentina çalışırkı ki, BMT adaları qaytarmaqdə ona kömək etsin. Argentina ilə Ingiltərə arasında diplomatik münasibətlər 1990-ci ildə bərpa edildi.

Argentina 1983-cü ildə ABŞ-in Qrenadaya müdaxiləsini ittiham etdi, Kontador prosesinə kömək edirdi, kosmosun hərbişədirilməsinin əleyhinə idi. 1986- ci ilin yanvarında Argentinanın xarici işlər naziri SSRİ- yə səfər etmiş, iki ölkə arasında iqtisadi və mədəni əlaqələr haqqında saziş imzalanmışdı. 1986-ci ilin oktyabrında Argentina prezidenti R.Alfonsinin SSRİ- yə səfəri zamanı ikitərəfi və beynəlxalq münasibətlərin aktual problemləri müzakirə edilmişdi.

X Fesil

Braziliya ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde

İkinci dünya müharibəsi dövründə Braziliya əvvəl özünü bitərəf elan etmiş, sonra isə antifaşist koalisiyaya qoşulmuşdu. Müharibə dövründə Braziliyanın Avropa ölkəleri ilə iqtisadi əlaqələri zəifləmişdi. Eyni zamanda müharibə ölkədə sənayenin inkişafına təkan vermişdi. Bu dövrde 10 min sənaye müəssisəsi tikilmişdi. Volta-Redonda metallurgiya kombinatı 1946-ci ildən başlayaraq ildə 1 milyon ton polad istehsal edirdi. Burjuaziyanın mövqeləri möhkəmlənmiş, sənaye fəhlələrinin sayı artmışdı.

Müharibə zamanı və müharibədən sonrakı dövrde Braziliyada ABŞ kapitalı artmışdı. 1938-ci ildə Braziliyanın xarici ticarət dövriyyəsinin 29%-i, 1945-ci ildə isə 50 %-i ABŞ-in payına düşürdü. Müharibədən sonra ölkədə fəhlə və demokratik hərəkat güclənmişdi. Zəhmətkeşlər demokratik azadlıqlar və sosial hüquqların verilməsini tələb edirdilər. Həmkarlar ittifaqları korporativ sistemin və hökumət nəzarətinin ləğvini tərəfdar idi. Demokratik hərəkatda tələblər də iştirak edirdi.

J.Varqas hökuməti əhalinin tələbləri ilə hesablaşdırdı. 1945-ci ilin aprelində Braziliya SSRİ ilə diplomatik münasibətlər yaratıldı, siyasi mehbuslara bəraət verildi. Siyasi mühacirlər ölkəyə qayıtmğa başladı. 1945-ci ildə L.K.Prestes Braziliya Kommunist Partiyasının baş katibi seçilmişdi. 1945-ci ilin ayında ümumi seçki hüququ haqqında dekret verilmişdi. 18 yaşlı bütün əhaliyə seçki hüququ verildi. Lakin seçkide iştirak etmək isteyənlər savadlı olmalı və orduda xidmət etmeli idi. 1945-ci ilin mayın 28-də siyasi partiyaların fealiyyətinə icazə verildi. Kommunist partiyası legal fealiyyət göstərməyə başladı. KP-nin 1943-cü ildə 3 min, 1945-ci ildə 50 min nəfər üzvü var idi.

Seçki kompaniyası kəskin siyasi mübarizə ilə müşayiət olunurdu. Cənubun mülkədarları, iri tacir və bankırlar Sosial-Demokrat Partiyası yaratmış ve general E.Dutra prezidentliyi namizəd irəli sürmüştü. İri mülkədarlar, iri burjuaziyanın və ziyanlıların bir hissəsi Milli-Demokratik İttifaqda birləşdi və general E.Qomesin namizədləyini irəli sürdü. J.Varqasın yaratdığı Milli-Fəhlə Partiyası E.Dutranın namizədləyini müdafiə edirdi. Bu partiyalar və kilsə antisovet mövqedən çıxış edir və ABŞ-la əməkdaşlıq tərəfdarı idi. Seçki kompaniyasına ABŞ-in səfiri A.Berli müdaxile edirdi.

1945-ci ilin oktyabrın 29-da müdafiə naziri general H.Monteyro başda olmaqla hərbiçilər Rio-de Janeyroda bütün dövlət idarələrini elə keçirdi. J.Varqas vəzifəsindən istefə verdi. Ali Məhkəmənin sədri Linyares müvəqqəti prezident oldu. 1945-ci ilin dekabrın 2-də parlament və prezident seçkiləri keçirildi. E.Dutra ölkənin prezidenti seçildi. Müəssisələr Məclisi Braziliyanın yeni konstitusiyasını hazırlamalı idi. 1946-ci ilin sentyabrında yeni konstitusiya bəyənildi. Hökumətin üzvləri mülkədarların və maliyyə olıqarxiyasının təmsilçiləri idi və ABŞ inhisarları ilə six əlaqə saxlayırdı. 1950-ci ildə Kongres iqtisadi inkişafa dair beşilik plan qəbul etdi. Hökumətin siyaseti nəticəsində ölkədə ABŞ kapitalı artdı. E.Dutranın hakimiyyəti dövründə Braziliya iqtisadiyyatında ABŞ kapitalı 323 milyondan 803 milyon dollara qədər artmışdı.

Hökumət fəhlə və demokratik hərəkata qarşı cəza tədbirlərini artırıldı. 1947-ci ilin ayında KP-nin fealiyyəti qadağan edildi. Kommunistlər deputat mandatından məhrum edildi. 1947-ci ildə Braziliya Zəhmətkeşlər Konfederasiyasının, 1949-cu ildə isə Sülh Tərəfdarları Hərəkatının fealiyyəti qadağan edildi.

Braziliya ABŞ-la geniş əməkdaşlıq edirdi. 1947-ci ilin sentyabrında Braziliya "Rio-de Janeyro" paktına qoşuldu, oktyabrda SSRİ ilə diplomatik münasibətləri kəndi. 1947-ci

ilde ABŞ ve Braziliya prezydentlarının səfərlər mübadiləsi nəticəsində Braziliyada ABŞ inhisarlarının hüquqları genişləndi. ABŞ şirkətləri Braziliyada müəssisələr təkə, torpaq ala və mənfeəti ölkədən apara bilərdi. Lakin 1949-cu ilin sentyabrında konqres prezidentin xarici inhisarlarla iri neft konsessiyaları vermək haqqında təklifini qəbul etmədi.

Hökumətin siyaseti xalqın və millətçi qüvvələrin narahatılığına sebəb oldu. 1950-ci il prezident seçkiləri gərgin siyasi mübarizə şəraitində keçdi. General E.Qomes və Milli Fehlə Partiyasının başçısı J.Varqas prezidentliyə namizəd idi. J. Varqas qalib gəldi. O, koalisiyalı hökumət yaratdı. Hökumət daxili və xarici siyasetdə milli qüvvələrlə xarici şirkətlər arasında manevr edirdi.

50-ci illərdə Braziliyada avtomobil, neft emalı sahələri inkişaf etdi, sement istehsalı, metallurgiya məhsulları artı. Braziliya aqrar-sənaye ölkəsinə çevrildi. Mütərəqqi qüvvələr neft sənayesini milliləşdirilməsinə çalışırı. J.Varqas Rokfellerlə danışqlar apardı və 1951-ci ildə konqresə milli və xarici kapitalın iştirakı ilə səhmdar cəmiyyətinin yaradılması haqqında qanun layihəsi təqdim etdi. 1953-cü ilin oktyabrında həmin qanun prezident tərəfindən imzalandı. Yaradılmış "Braziliya neft" adlı səhmdar cəmiyyətində səhmlərin 51%-i dövlət, 49% -i isə yerli sahibkarlara məxsus idi. Neft sənayesində xarici kapital iştirak etmirdi. Neftin çıxarılması, emalı və satışı ilə dövlət məşğul olmalı idi.

1952-ci ildə elektrik enerjisinin 66%-ni ABŞ-in nəzarətində olan dörd şirkət istehsal edirdi. 1954-cü ildə konqresə dövlət energetika şirkətinin yaradılması haqqında qanun layihəsi təqdim edildi. J.Varqasın hakimiyəti dövründə ölkənin iqtisadi vəziyyəti ağır idi. Tetillərin sayı artmışdı. 1952-ci ildə qəbul edilmiş "təhlükəsizliyin təmin edilməsi" haqqında qanuna görə Kommunist partiyasının üzvləri 10 il həbs edilməli idi. Bir sıra rayonlarda üç il

davam edən quraqlıq nəticəsində minlərlə kəndli acları çəkirdi. Əkinə yararlı torpaqların 62,33%-i 70 min mülkədərə məxsus idi. Kəndlilərin bir qismi torpaqsız idi və mülkədarlara qarşı mübarizə aparırdı. 1953-cü ilin sentyabrında Milli Kəndli və Kənd Təsərrüfatı Fehlələri Konfederasiyası aqrar islahat keçirilməsini tələb etmişdi. Hökumət mülkədar torpaqlarının dövlət tərəfindən alınır kəndlilərə verilməsi haqqında qanun layihəsi hazırlanırdı, lakin bu islahati həyata keçirmək üçün dövletin vəsaiti yox idi.

Braziliya ABŞ-la münasibətləri möhkəmləndirməyə çalışırı. 1952-ci ildə Braziliya ABŞ-la herbi yardım müqaviləsi imzaladı. Millətçi qüvvələr Braziliyanın Koreya müharibəsində iştirakının eleyhinə idi. Braziliya 1954-cü ildə ABŞ-in Qvatemala müdaxiləsini müdafiə etdi. 1954-cü ilin aprelində keçirilmiş konfransda qəbul edilmiş "Milli Azadlıq Xartiyası"nda milli suverenlik uğrunda mübarizənin vəzifələri, xarici inhisarların ölkə iqtisadiyyatına müdaxiləsinin qarşısının alınması və insanların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması öz ekşini tapmışdı. Mütərəqqi qüvvələr SSRİ ilə diplomatik münasibətlərin bərpasını tələb edirdi.

Ölkədə ABŞ-in köməyi ilə dövlət çevrilişi hazırlanırdı. Sui-qəddə vitse-prezident Kafe Filyo da iştirak etdi. 1954-cü ilin avqustun 23-də qəsdçilər J.Varqasdan istefaya çıxmağı tələb etdilər. Kompromisə nail olmayan J.Varqas avqustun 24-də intihar etdi. K.Filyonun başçılıq etdiyi hökumət qəddə iştirak etmiş generallar da daxil idi. Millətçi qüvvələr neft mədənlərinin ABŞ inhisarlarına verilməsinə mane olurdu.

1955-ci ilin oktyabrında ölkədə prezident seçkiləri keçirildi. Mühafizəkar qüvvələrin namizədi general Y.Tavop, millətçilərin namizədi isə SDP-nin sədri J.Kubçek idi. J.Kubçek prezident seçildi. Mühavizəkar qüvvələrin çevriliş cəhdinin qarşısı paytaxt qarnizonu tərəfindən alındı.

Mühasirə vəziyyəti leğv edildi və siyasi məbuslara bəraət verildi. Kommunist partiyası leqlə fəaliyyət göstərməyə başladı. Bir sıra sənaye sahələrində fehlelərin əmək haqqı artırıldı. Hökumət ölkənin iqtisadi inkişafına dair beşillik plan hazırladı. Planda dövlət bölməsinin genişləndirilməsinə hazırladı. Planda dövlət bölməsinin genişləndirilməsinə həsr olunmuşdu. Bu planın həyata keçirilməsi ABŞ-in maliyyə yardımından asılı idi. 60-cı illərin ikinci yarısında sənaye istehsal artdı. 1950-ci ildə 340 min, 1960-ci ildə 29 milyon 380 min barrel neft çıxarılmışdı. Elektrik enerjisi istehsalı 7 dəfə artdı. 1960-ci ildə istehsal edilən məhsulun 46%-i 1% müəssisənin payına düşündü.

1960-ci ilin aprelində paytaxt Rio-de-Janeyrodan Braziliya keçirildi. Bu şəhər ölkənin mərkəzində yerləşirdi. Əsas məqsəd bu yolla ölkənin bütün rayonlarının iqtisadi inkişafına kömək etmək idi.

Hökumətin təşəbbüsü ilə Atom enerjisi üzrə Milli komissiya yaradıldı. ABŞ-a Fernandu di Noronya adasında hərbi baza tikmək hüquq verildi. 1960-ci ilin oktyabrında Milli-Demokratik İttifaqın namizədi J. Kuadros prezident seçildi. Yeni prezident iqtisadiyyatın inkişafına, mənfeətin xaricə aparılmasına və kreditlərə görə ödəmələrin texire salınmasına törfdar idi. Braziliya hökuməti Kubaya münasibətdə ABŞ-in siyasetini müdafiə etmirdi. 1961-ci ilin avqustun 25-də bir qrup general J. Kuadrosu istefaya çıxmaga məcbur etdi. Bu zaman vitse-prezident J. Qulart Çinə səfərdə idi, qəsdçilər onun ölkəyə qayitmasına maneçilik törədirdilər. İki şəhərlərdə J. Qulartın müdafiəsinə nümayişlər keçirildi, bəzi hərbi hissələr də onu müdafiə edirdi. Parlament J. Qulartin prezident vəzifəsini tutması haqqında qərar qəbul etdi. J. Qulart bir sıra islahatlar həyata keçirdi. 1961-ci ilin noyabrında Braziliya ilə SSRİ ilə arasında diplomatik münasibətlər bərpa edildi. 1962-ci ildə ADT-nin konfransında Braziliya Kubanı müdafiə etdi. Fernandu di Noronya adasındaki hərbi baza ilə bağlı ABŞ-la

sazişin müddəti artırılmadı. Mühafizəkar qüvvələr prezidentin hakimiyyətini məhdudlaşdırmağa çalışırı. Milli məclis prezidentin səlahiyyətlərini məhdudlaşdırmağa dair konstitusiyaya düzelişi bəyəndi. Demokratik qüvvələr həmin düzelişin leğvini tələb edirdilər. 1962-ci ilin sentyabrında ümumi tətil oldu ki, Milli məclis onun təzyiqi ilə konstitusiyaya düzeliş məsəlesi ilə bağlı plebisit keçirilməsinə razılıq verdi. 1963-cü ilin yanvarında keçirilən plebisitdə prezidentin xeyrinə qərar qəbul olundu və konstitusiyaya düzeliş leğv edildi.

1962-ci ilin yanvarında ölkə prezidenti Riu-Qrandu-Sul ştatında aqrar islahat keçirilməsi haqqında dekret imzalanmışdı. 1962-ci ilin iyununda Dövlət elektrik şirkəti yaradıldı. 1963-cü ilin dekabrında imzalanmış dekretlə neft ixracı dövlət nəzarətinə keçdi. 1964-cü ilin yanvarında imzalanmış dekretlə xarici şirkətlər mənfeətin yalnız 10%-ni ölkədən apara bilərdi. Əhali hökumətin tədbirlərini müdafiə edirdi. Mütəreqqi qüvvələr bütün demokratik və mili qüvvələrin vahid xalq cəbhəsinin yaradılmasını, onun əsasında əsil demokratik hökumətin qurulmasını təklif edirdi. 1964-cü ilin martın 13-də prezident J. Qulart paytaxtda keçirilən mitinqdə çıxış edib iqtisadi və siyasi islahatlar programını irəli sürdü. Martın 23-də Xalq Cəbhəsinin programı qəbul edildi. Prezident dəmiryollarının yaxınlığında yerləşən 500 hektardan artıq torpaqların milliləşdirilməsi haqqında dekret imzalandı. Bütün mühafizəkar qüvvələr prezidentə qarşı birləşdi, onu "Moskvaya işləməkdə" ittiham edirdilər.

1964-cü ilin martın 31-də Minas Jerais ştatında hərbiçilərin hökumətə qarşı qiyamı başlandı. San-Paulu və Quanabara ştatlarının gubernatorları qiyamçıları müdafiə edirdilər. Aprelin 2-də prezident J. Qulart ölkəni tərk etdi. Hakimiyyətə gələn hərbiçilər aprelin 9-da konstitusiyanın fəaliyyətinin dayandırıldığı bildirdi. Aprelin 11-də marşal

Branko prezent seçildi, 1967-ci ildə onu marşal Kosta-e - Silva əvəz etdi. 1969-cu ildə isə general Q.Medisi prezent oldu. Siyasi hüquqlar məhdudlaşdırıldı, kommunistlər, həmkarların rəhbərləri təqib edilirdi. 1965-ci ilin oktyabrında prezidentin selahiyətləri artırıldı, prezident mühasirə vəziyyəti elan edə, kongresi buraxa bilərdi. Prezident kongresdə seçilməli idi. 1966-ci ildə hökumətin icazəsi ilə Milli Yeniləşmə İttifaqı və Braziliya Demokratik Hərəkatı kimi partiyalar yaradıldı. 1967-ci ildə yeni konstitusiya qəbul edildi.

1964-cü ilə Braziliya Kuba ilə diplomatik münasibətləri kəndi, 1965-ci ildə isə Dominikana qoşun göndərdi. Braziliya nüve silahının yayılmaması haqqında müqaviləyə qoşulmadı.

Ölkə iqtisadiyyatında ABŞ kapitalı artdı. Gəlirin xaricə göndərilməsinə mane olan qanun leğv edildi. 1965-ci ilin fevralında Braziliya ABŞ-la saziş imzalayıb onun ölkədəki kapitalına təminat verdi. Xarici vətəndaşlar topraq almaq, kəşfiyyat işləri aparıb faydalı qazıntılar çıxartmaq hüququna malik idi. Braziliyada İngiltərə, Fransa, Yaponiya və AFR kapitalı artdı.

60-cı illərin sonunda ölkənin iqtisadi inkişafı sürətləndi. 1963-cü ildə iqtisadi artım tempı 3,4%, 1968-ci ildə isə 9% idi. 1968-1970-ci illərdə sənaye məhsulu ildə 12,5% artmışdır. Metallurgiya, maşınçayırma, elektrotexnika, kimya və avtomobil sənayesi daha sürətlə inkişaf edirdi. Əkin sahələri artmışdır. Ölkənin iqtisadi vəziyyəti əsasən kofe, şəker, kakao və pambıq ixracından asılı idi.

“İqtisadi möcüzə” nəticəsində yerli oliqarxiyanın və xarici şirkətlərin gəliri artdı. 1965-1968-ci illərdə əmək haqqı 40% azaldı. Ona görə tətil hərəkatı artmışdı.

1970-ci ildə Braziliyada 1.8 milyard, 1975-ci ildə 5.5 milyard dollar xarici kapital var idi. Braziliya xarici kapital üçün “açıq qapı” siyaseti həyata keçirirdi. 1972-ci ildə xarici

sirkətlərə gömrüksüz avadanlıq və xammal getirməyə icazə verildi. Xarici şirkətlər neft mədənlərinin səhmlərini ala bilərdi. 1979-cu ildə Braziliyanın xarici borcu 47 milyard dollar idi.

1974-1975-ci illərdə ölkə iqtisadi durğunluq keçmişdi. Milli valyutanın dəyeri azalmış, bündə kəsiri, infilyasiya və qiymətlər artmışdı. Hökumət idxlə mehdudlaşdırılmış və bir sıra məhsulların istehsalını ölkədə təşkil etmək üçün tədbirlər görmüşdü. Ölkədə xarici kapital axını üçün daha əlverişli şərait yaradılmışdı.

70-ci illərdə Braziliyada demokratik qüvvələrin hökumətin siyasetinə müqaviməti artdı. 1971-ci ilin martında Respublika Demokratlar Partiyası yaradıldı. Müxalifet siyasi hüquqları artırılmasını, xarici şirkətlərin fealiyyətinin mehdudlaşdırılmasını və xalqın həyat səviyyəsinin yüksəldilməsini tələb edirdi.

1974-cü ilin yanvarın 15-də keçirilən prezident seçkilərində general E.Geyzel qalib geldi. 1974-cü ildə keçirilən parlament seçkilərində müxalifet partiyaları qalib geldi. Braziliya Demokratik Hərəkat Partiyası 61% səs qazandı. 1975-1979-cu illəri əhatə edən iqtisadi inkişaf planına görə sənaye məhsulu istehsalı ildə 12%, kənd təsərrüfatı məhsulu 7% artmalı idi. Lakin bu plan həyata keçirilməmişdi.

1977-ci ildə ölkədə müxalifətin təşkil etdiyi mitinq və nümayişlərin sayı artdı. Demokratlar partiyası Milli təsis məclisinin çağırılmasını tələb edirdi. Zəhmətkeşlərin tələbləri əsasən iqtisadi xarakter daşıyırdı. 1978-ci ilin iyundan Demokratiyanın bərpası uğrunda Milli cəbhə yaradıldı. 1978-ci ilin oktyabrında O. Figeyredu prezident seçildi, noyabrda isə parlamentə seçkilər keçirildi. 1979-cu ilin aprelində prezidentin fərmanı ilə əmək haqqı 45% artırıldı. 1979-cu ilin sentyabrında siyasi mehbislərə bəraət verildi. Ölkədə yeni partiya və təşkilatlar yaradıldı.

Braziliyanın xarici siyasetinde ABŞ ve region ölkələri ilə münəsibətlər xüsusi yer tuturdu. 1977-ci ildə Braziliya ABŞ-in həbi yardımından imtina və ABŞ-la bağlanmış həbi sazişlərdən imtina etdi. Braziliyanın sosialist ölkələri ilə əməkdaşlığı genişləndi. 1969-cu ildə SSRİ ilə Braziliya arasında 1970-1974-cü illər üçün ticaret protokolu imzalanmışdı. 1972-ci ildə SSRİ ilə Braziliya arasında gəmiçilik haqqında saziş imzalandı.

80-ci illərin əvvəllerində Braziliyada iqtisadi böhran başlandı. Metallurgiya, maşınçayırma və kimya sənayesində böhran daha güclü idi. Dünya bazarında kofe və şəkerin qiyməti azaldığını görə ölkənin kənd təsərrüfatı durğunluq keçirirdi. Qiymətlər iki dəfə artmışdı. 1983-ci ildə ölkədə 21,3 milyon nəfər işsiz var idi. 1985-ci ildə Braziliyanın xarici borcu 100 milyon dollar idi. Hökumət iqtisadi böhranı aradan qaldırmaq üçün bir sıra tedbirlər həyata keçirdi. Dövlət xərcləri azaldıldı, idxlər məhdudlaşdırıldı və xaricdən yeni kreditlər alındı. 1981-ci ildə Braziliya xaricdən 13 milyard dollar kredit aldı. Neft məhsullarının, taxılın, poladın və enerjinin qiyməti və gəlir vergisi artırıldı. 80-ci illərin ikinci yarısında Braziliyanın iqtisadi inkişafı sürətləndi. 80-ci illərin ortalarında ölkədə 18 milyon ton polad əridilmiş, milyondan çox minik maşını istehsal edilmişdi. Latin Amerikası ölkələri arasında ilk dəfə Braziliya kosmik orbitə öz sənini peykini göndərmişdi. İxrac olunan məhsulun 40%-i kənd təsərrüfatı məhsullarının payına düşürdü. Braziliya hər il 20 milyon kisə kofe ixrac edirdi. Braziliya həm istehsal edilən məhsulun miqdarına, həm də qızıl ehtiyatına görə Latin Amerikasında birinci yerde idi.

Daxili rayonların, o cümlədən Amazonka hövzəsinin mənimsənilməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Transamazonka şose yolu, 890 km uzunluğunda dəmiryolu çəkildi,

Karajesdə filiz yataqlarının keşfiyyatına başlandı. Bu yatağın filiz ehtiyatları 18 milyard dollar məbləğində hesablanmışdı.

Siyasi həyatda rejimin liberallaşdırılması prosesi davam edirdi. Mühafizəkarlar bu siyasetdən narazı idi. İri şəhərlərdə həyata keçirilən terror aktları vəziyyətin pisləşməsinə səbəb oldu. Hökumət mətbuat üzərində senzurəni zəiflətdi, qubernatorların və senatorların birbaşa seçilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Hökumətin siyasetinə tətil hərəkatı da təsir göstərirdi.

1980-ci ildə SDP və Zəhmətkeşlər partiyası yaradılmışdı. 1983-cü ildə ölkədə vahid həmkarlar ittifaqı mərkəzi yaradılmışdı. 1984-cü ildə SDP-dən ayrılan "Liberal Cəbhə" Braziliya Demokratik Hərəkat Partiyası ilə müxalifətçi "Demokratik ittifaq"da birləşdi. 1985-ci ildə Liberal Cəbhənin lideri J. Sarney ölkənin prezidenti oldu. J. Sarney koalisiyalı hökumət yaratdı və ölkədə demokratiani bərpa etmək üçün islahatlar keçirməyə başladı. 1985-ci ilin mayında seçki islahatı keçirildi, prezident seçkilərinin birbaşa keçirilməsi haqqında qərar qəbul edildi və savadsız şəhəliyə seçkida iştirak hüquq verildi. Yeni siyasi partiyaların yaradılmasına icazə verildi.

Braziliyanın xarici borcunun çox olması hökuməti narahat edirdi. Qısa müddətdə ölkədə 1,5 milyon yeni iş yeri açıldı. 1986-ci ilin noyabrında Müəssisələr məclisi çağrıldı və ölkənin yeni konstitusiyası qəbul edildi. 1987-ci ildə sosial xərclər üçün 4 milyard dollar vəsait ayrılmışdı.

Braziliyanın Argentina ilə əlaqələri möhkəmlənmişdi, 1980-ci ildə iki ölkə arasında nüvə enerjisi sahəsində əməkdaşlıq haqqında saziş imzalanmışdı. 1981-ci ildə Braziliya Nikaraqua ilə enerji sahəsində əməkdaşlıq sazişi, 1982-ci ildə Ekvadorla dostluq və əməkdaşlıq müqaviləsi imzaladı.

ABŞ Braziliya hökumətinə təzyiq göstərirdi, ABŞ-dan Braziliyaya gələn nümayəndələrin sayı artmışdı. 1982-ci

ildə R.Reyqan Braziliyaya səfər etdi. 1983-cü ildə ABŞ və Braziliya kosmosda birgə eksperimentlər haqqında saziş imzaladı.

Braziliya Avropa ölkələri ilə əməkdaşlıq edirdi. 1980-ci ildə sovet nümayəndə heyəti Braziliyada, 1983-cü ildə Braziliya nümayəndə heyəti SSRİ də olmuşdu. 1984-cü ilin sentyabrında SSRİ -nın xarici işlər naziri ilk dəfə Braziliyaya səfər etmişdi.

XI Fəsil Meksika ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde

Meksika ikinci dünya müharibəsində antifaşist koalisyonun tərəfində iştirak etmişdi. Müharibədən sonra ölkənin iqtisadi inkişafı süretlənmışdı. Dövlət bölməsi genişlənmiş və möhkəmlənmişdi. Milliləşdirilmiş neft sənayesinin inkişafı digər sahələrin, o cümlədən metallurgianın inkişafına təkan verdi. Polad boru istehsal edən zavodlar tikildi. Neft kimyası, tikinti və yüngül sənaye sahələri inkişaf edirdi.

Meksikada demokratik hərəkat artmışdı. Mütərəqqi qüvvələr sosial-iqtisadi dəyişikliklərin dərinləşməsini, aqrar islahatın başa çatmasını, dövlət bölməsinin möhkəmləndirilməsini tələb edirdilər. Əhali ABŞ-in müdaxiləsindən narazı idi. ABŞ səfirləri ölkənin daxili işlərinə qarışırı. Əhalinin tələbi ilə ABŞ səfiri ölkəni tərk etmişdi.

Müharibədən sonra Meksika İnqilab Partiyasında mühafizəkarlarla radikallar arasında mübarizə gücləndi. 1946-ci ilin yanvarında sağların təşəbbüsü ilə bu partiya yenidən quruldu və İnstiusional-İnqilab Partiyası adlandırıldı. Partiyanın liderləri bildirdilər ki, ölkədə milli birliyə nail olunub, ona görə sınıf mübarizəyə ehtiyac yoxdur. İİP-nin kommunistlərə qarşı mübarizəsi gücləndi. İİP-nin sağ qanadının nümayəndəsi M. Aleman 1946-ci ilin iyundan ölkənin prezidenti seçildi və 1952-ci ildək ölkəni idarə etdi.

Hökumət Amerikapərəst siyaset yeridirdi. Ölkədə ABŞ kapitalı artdı. Emal sənayesində, kənd təsərrüfatında, bank və xidmət sahələrində yaranan birgə şirkətlər xarici kapital axını üçün şərait yaradırdı. 1947-ci ildə Aqrar məcəlləyə edilmiş dəyişikliklə iri torpaq sahiblərinin hüquqları genişləndirildi.

Meksikada iqtisadi vəziyyətin pisleşməsi, xammala olan tələbatın azalması ABŞ şirkətlərinin fəaliyyəti ilə əlaqədar idi. Kənd təsərrüfatı fəhlələrinin əmək haqqı sənaye fəhlələrinin əmək haqqının 1/4-nə bərabər idi. 1946-ci ilin fevralında bahalıq qarşı keçirilən ümumi tətildə bir milyon zəhmətkeş iştirak etmişdi. 50-ci illərin ortalarına qədər tətil hərəkatı zəifləmişdi.

Fəhlə hərəkatının zəifləməsi hakim dairələrin manevrləri və hərəkatdakı parçalanma ilə bağlı idi. 1949-cu ildə Meksika Ümumi Fəhlə və Kəndli İttifaqı yaradıldı. Onun 500 min üzvü var idi.

Sülh tərefdarları hərəkatı Meksikada da var idi. Bu hərəkatda MKP feal iştirak edirdi. 1949-cu ildə Meksikada sülh tərefdarlarının qıtə konqresi, 1951-ci ildə isə milli konqres keçirildi.

XX əsrin 50-60-cı illərində Meksika iqtisadiyyatı sürətli inkişaf edirdi. Neft hasilatı, metallurgiya məhsulu və enerji istehsalı artmışdı. 1960-ci ildə məcmu məhsulda sənaye məhsulunun payı 28% idi. 1961-ci ildə elektrik sənayesi milliləşdirilmişdi.

1960-ci ildə kənd təsərrüfatı məhsulu 1940-ci il nisbetən üç dəfə artmışdı. Pambıq, taxıl, düyü və kartof istehsalı artdı. Meksika özünü et və taxilla təmin edirdi. 25 min kəndlilinin torpağı yox idi. 60-ci illərin ortalarında sənaye fəhlələrinin sayı 6.5 milyon, kənd təsərrüfatı fəhlələrinin sayı 3 milyon nəfər idi.

Meksikanın ABŞ-dan asılılığı qalırıldı. 60-ci illərdə ölkənin xarici borcu 4,8 milyard dollar idi. Meksikanın xarici ticarətinin 70%-i ABŞ-in payına düşündü.

1952-ci ildə hakim partyanın nümayəndəsi R. Kortines ölkənin prezidenti seçildi. Meksika ABŞ-la hərbi yardım paktı imzalamadan imtina etdi. ABŞ-in Meksikadan qiymətli metallar alması çətinləşdi. ABŞ-in balıqçı gəmiləri Meksikanın daxili sularından çıxarıldı. Meksika ABŞ-in

tələbine baxmayaraq Koreyaya qoşun göndərmədi. 1953-cü ildə Meksika Koreya məsələsinin dinc tənzimlənməsinə dair SSRİ-nin təkliflərini müdafiə etdi.

1958-1959-cu illərdə dəmiryolcuların tətili oldu, tətildə 100 min fəhlə iştirak etmişdi. Hökumət cəza tədbirlərinin köməyi ilə mübarizənin qarşısını almağa çalışırdı.

1958-ci ildə hakim partyanın nümayəndəsi L. Mateos prezident seçildi. Bu hökumət bir sıra sosial-iqtisadi islahatlar həyata keçirdi, dövlət bölməsi genişləndi. Elektroenergetika sənayesi milliləşdirildi, bu sahənin 80% - i ABŞ inhisarlarına məxsus idi. Meksika hökuməti ABŞ-a məxsus metallurgiya şirkətlərinin səhmlərinin 53%-ni aldı, dağ-mədən sənayesində xarici şirkətlərin hüquqları mehdudlaşdırıldı. Aqrar islahat nəticəsində kəndlilərə 16 milyon hektar torpaq verildi. Hökumət kəndlilərə kredit verilməsi və qiymətlərin tənzimlənməsi sahəsində tədbirlər gördü.

Meksikanın sosialist ölkələri ilə əlaqələri genişləndi. SSRİ ilə Meksika arasında parlament nümayəndələrinin mübadiləsi oldu. 1964-cü ildə Latin Amerikası ölkələrinin əksəriyyəti ABŞ-in tələbi ilə Kuba ilə diplomatik münasibətləri kəsdi, lakin Meksika Kuba ilə əlaqələri saxladı. Meksika prezidenti Latin Amerikasını nüvəsiz zona elan etmək təşəbbüsünü irəli sürdü.

50-ci illərin sonu – 60-ci illərin əvvəlində Meksikada milli və sosial-etiraz hərəkatı gücləndi. Fəhlə və qulluqçular əmək haqqının artırılmasını tələb edirdilər. 1961-ci ildə demokratik qüvvələr "Milil azadlıq uğrunda hərəkat" adlı təşkilat yaratdılar. Bu təşkilat sülh, ölkənin milli mənafələri uğrunda mübarizə aparır ve Kubanı müdafiə edirdi. 1962-ci ildə 320 toxuculuq müəssisəsi tətildə iştirak etmişdi. 1963-cü ildə 1 milyon adamı birləşdirən Müstəqil Kəndli Mərkəzi yarandı. Bu təşkilat iri malikanelərin milliləşdirilməsi və aqrar islahat keçirilməsi uğrunda mübarizə aparırdı. 1964 - 66-ci

illərdə Meksika Milli Qadın İttifaqı və Demokrat Tələbələrin Milli Mərkəzi yaranmışdı. Kütləvi demokratik hərəkatların yaranması ölkədə inhisarlıqlara qarşı mübarizəni gücləndirdi.

1963-cü ildə Kommunist partiyasının təşəbbüsü ilə yaradılmış Xalq Seçki Cəbhəsinə daxil olan təşkilatların birlikdə 200 minədək üzvü var idi. Bu cəbhe kəndli hərəkatına rəhbərlik edən Palominonun prezidentliyə namizədiyi irəli sürdü. Lakin sol qüvvələr yekdil deyildi. Sosialist Xalq Partiyası hakim partyanın namizədini müdafiə etmişdi.

1964-cü ılın iyulunda keçirilən president seçkilərində hakim partyanın namizədi Q. Ordas qalib gəldi. Yeni prezident əvvəlki siyasi kursu davam etdirdi. Hökumət milli valyutanın mövqeyini möhkəmləndirən bir sıra tədbirlər həyata keçirdi. 1965-ci ılın yanvarında konqres xarici vətəndaşların ölkədə maliyyə-kredit əməliyyatlarında iştirakını qadağan edən qanun qəbul etdi. Yeni suvarma sistemləri yaradıldı və kənd təsərrüfatının inkişafı üçün vəsait ayrıldı. Lakin kəndlilərə torpaq verilməsi ləng gedirdi.

Meksika xarici ölkələrlə iqtisadi və siyasi əlaqələri genişləndirməyə çalışırı. 1964-cü ildə Meksika Latin Amerikası Azad Ticarət Assosasiyاسının yaradılmasında fəal iştirak etdi. Meksika 1965-ci ildə ABŞ-in Dominikana müdaxiləsini pislədi, Amerikaarası silahlı qüvvələrin yaradılmasına qarşı çıxış etdi.

Hökumət tətillerin qarşısını almağa çalışırı. 1965-ci ılıdə mədən fəhlələri, avtomobil və elektrik müəssisələrinin fəhlələri tətil etmişdi. Pueblo və Sinaloa ştatlarında tələbə çıxışları, Herrero ştatında kəndli çıxışları oldu. Kommunist partiyası zəhmətkeşləri öz tərəfinə çəkməyə çalışırı. 1967-ci ılın iyundə MKP-nin XV qurultayı ölkədə xalq-demokratik inqilabının zəruriliyini əsaslandırmışdı. İngilabın

qələbəsi üçün demokratik və milli qüvvələrin birləşməsi zəruri idi.

60-ci illərin sonunda Meksikada sosial vəziyyət gərgin idi. Mübarizədə fəhlələrlə yanaşı qulluqçular, şəhərin orta təbəqəsi və tələbələr iştirak edirdi. 1968-ci ılın payızında ölkəni tələbə çıxışları bürüdü. Oktyabrın 2-də Meksikada keçirilən mitinqdə neftçi fəhlələr, dəmiryolcular iştirak edirdi. Hökumət mitinqi dağıtmak üçün ordu və polis gönderdi, çoxlu adam həlak oldu, yüzlərə adam hebs edildi.

70-ci illərin birinci yarısında Meksikanın iqtisadi inkişafı sürətləndi. 1970-75-ci illərdə məcmu məhsulun artımı 6% idi. İnfilyasiya və bündə kəsri artmışdı. 70-ci illərin əvvəlində ölkədə 4 milyon nəfər işsiz var idi. Əhalinin 72%-i yoxsul idi. Dünya iqtisadi böhranının təsiri ilə 1976-77-ci illərdə məhsul istehsalı azaldı. Lakin neft istehsalı, xüsusilə 1975-ci ılıdə artmışdı. 1978-79-cu illərdə məcmu məhsul istehsalı və məşğulluq artmışdı. İnfilyasiya azaldı. Kənd təsərrüfatı məhsulu isə ləng artırdı.

Ölkənin ən nüfuzlu partiyası İnstiutusional İngilab Partiyası idi. 1970-ci ılın iyulun 5-də parlament və prezident seçkiləri keçirildi. L. Echeverria Meksikanın yeni prezidenti seçildi. Hökumətin iqtisadiyyat və maliyyə sistemi üzərində nəzarəti artdı. 1970-ci ılın aprelində qəbul edilmiş əmək haqqında qanuna görə əmək haqqı, məzuniyyətin müddəti, əlavə işlərə və staja görə əmək haqqının miqdarı artırıldı. 1973-cü ildə sosial təminat haqqında qanun qəbul edildi.

Hökumət ölkə iqtisadiyyatının əsas sahələrində xarici kapitalı məhdudlaşdırmağa çalışırı. 1970-ci ılın iyulunda imzalanmış qanuna görə qara metallurgiya, sement istehsalı, aluminium və kağız istehsalı sahələrində xarici kapital 49%-dən çox olmamalı idi.

Aqrar islahat davam edirdi. 1965-70-ci illərdə 374 min kəndli 23 milyon hektar torpaq aldı. 1972-ci ildə kənd təsərrüfatının sənayeləşdirilməsi və intensivləşdirilməsi

haqqında qanun qəbul edildi. 1973-cü ildə yaradılmış Milli İnkişaf İnstitutu ölkənin iqtisadi inkişafına dair uzunmüddətli programlar hazırlamalı idi. Hökumət sinfi mübarizəni zəiflətməyə çalışırı.

1974-cü ildə hökumət fəhləleri, kəndlilərin orta təbəqəsini və milli burjuaziyanı birləşdirən Xalq İttifaqı yaratmaq planı irəli sürdü. Hökumət qiymətlərin artırılmasını mehdudlaşdırıldı, fəhlə və qulluqçuların əmək haqqını 22% artırırdı. Bu yolla hakim partiya əhalisi arasında öz mövqeyini qoruyub saxlamağa çalışırı.

1975-ci il prezident seçkiləri ərefəsində ölkədə müxtəlif sosial qrupların siyasi fəallığı artı. Hakim partiyanın namizədi maliyyə naziri işləyen X. Portilyo idi. Seçkide Kommunist partiyası öz namizədi ilə iştirak etdi. 1974-cü ildə yaradılmış Meksika Zəhmətkeşər Partiyası da seçkide iştirak edirdi. Zəhmətkeşərlərin Sosialist Partiyası 1975-ci ildə yaradılmışdı. 1976-ci ilin iyulun 4-də keçirilən prezident seçkilərində hakim partiya qalib geldi və X. Portilyo prezident seçildi.

70-ci illərin ikinci yarısında ölkədə iqtisadi vəziyyət ağır idi, işsizlik və infilyasiya artmışdı. Hökumət məhsulların keyfiyyətini artırmaq üçün bir sıra tədbirlər görüldü. Valyuta devalvasiya edildi, məhsulların qiyməti 25% artı. Müəssisələrin milliləşdirilməsi prosesi davam edirdi.

Siyasi tədbirlər də həyata keçirildi. 1977-ci ilin dekabrında siyasi partiyalar və seçki islahatı haqqında qanun qəbul edildi. 1978-ci ildə konstitusiyaya əhalinin şərəfli və sosial faydalı əmək hüquq haqqında bölmə əlavə edildi. Bu hüquq həyata keçirmək üçün iş yerlərinin sayı artmalı idi. Mübarizə edənlər əsasən sosial-iqtisadi tələbələrlə çıxış edirdi. Zəhmətkeşər həmkarlar ittifaqlarının hüquqlarının genişləndirilməsi və islahatlar keçirilməsini tələb edirdilər. 70-ci illərin birinci yarısında baş verən tətillərin sayı əvvəlki 10 ildən çox idi. Fəhlə hərəkatı 70-ci

illərin ikinci yarısında davam etmişdi. Bir sıra hallarda zəhmətkeşərin tələbləri yerinə yetirilirdi. Herrero ştatında partizan hərəkatı güclü idi.

1973-cü ildə MKP-nin yeni program və nizamnaməsi qəbul edildi. 1978-ci ildə keçirilən parlament seçkilərində MKP 18 yer elde etdi.

Beynəlxalq gərginliyin zəifləməsində iştirak edən Meksikanın xarici ölkələrə əlaqələri genişlənmişdi. Prezident L. Echeverria xarici ölkələrə çoxlu səfərlər etmişdi. 1973-cü ildə L. Echeverria SSRİ-yə səfər etdi, ticaret sazişi imzaladı və iqtisadi əməkdaşlıq komissiyası yaradıldı. 1978-ci ildə X. Portilyo SSRİ-yə səfər etmiş, elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında saziş imzalamışdı. Meksika sosialist ölkələrinin əksəriyyəti ilə diplomatik münasibətlər yaradmış, Kuba ilə münasibətlər yaxşılaşmışdı. 1975-ci ildə Meksika Çili ilə diplomatik münasibətləri kəsmiş, 1979-cu ildə Nikaraquanın yeni hökumətini tanımışdı.

80-ci illərin əvvəlində Meksikada iqtisadi böhran oldu. Sənaye məhsulu istehsalı 10% azaldı, məcmu məhsul istehsalı 5% aşağı düşdü. Metallurgiya, avtomobil, traktor və kimya sənayesi məhsulları azaldı. 1982-ci ildə 1,5 min toxuculuq, 4,4 min ayaqqabı müəssisəsi bağlandı. Dağ-mədən və əlvan metallurgiya sahələri də böhran keçirirdi. Neft sənayesində isə istehsal artmışdı. 1980-ci ildə fəhlələrin əmək haqqı 1976-ci ildekina nisbatən 22% aşağı idi. Infilyasiya və xarici borclar artmışdı. 1985-ci ildə Meksikanın 100 milyard dollar xarici borcu var idi. 1985-ci ildə ölkədə baş vermiş zəlzələ paytaxt Mexikoda böyük dağınıtlara səbəb olmuşdu.

Hökumətin iqtisadiyyatı proqramlaşdırmağa yönəlmış tədbirləri səmərəli olmadı. 1980-ci ildə prezidentin təsdiq etdiyi 3 illik inkişaf planı həm də yeni iş yerlərinin açılmasını nəzərdə tuturdu. 1980-ci ildə qəbul edilmiş proqrama görə

ölkə özünü əsas ərzaq məhsulları ilə təmin etməli idi. Hökumətin təhsilə və səhiyyəyə qayğısı artmışdı.

1981-ci ilin noyabrında MKP və digər sol partiyalar Birleşmiş Sosialist Partiyasını yaratırdılar. 1982-ci il prezident seçkilərində bu partianın namizədi Verduqo idi.

1982-ci ilin iyulunda keçirilən prezident seçkilərində hakim partianın namizədi Madrid Urtado 74% səslə qalib gəldi. Yeni prezident 1982-ci ilin dekabrın 1-də vəzifəsinin icrasına başladı. Hökumətin fəaliyyəti ölkəni böhrandan çıxarmağa yönəlmışdı. BVF-nin təklifi ilə hökumət sosial xərcləri azaltdı, dövlət bölməsi üçün ayrılan kapitalın miqdarı azaldı, vergilər, benzİN və elektrik enerjisinin qiyməti artırıldı. Tətillərin artması iqtisadi vəziyyətin ağırlığı ilə bilavasitə bağlı idi. Kəndlilər də mübarizədə iştirak edirdi. 1984-85-ci illərdə ölkə maliyyə böhranı keçirmişdi. Dünya bazarında neftin qiyməti azalmışdı. 1985-ci ilin birinci yarısında büdcənin gəliri neftə görə 1 milyard dollar azalmışdı. Neftçixaran və emal edən müəssisələrin gəliri azaldı. Hökumət vəziyyətdən çıxış yolunu "sərt qənaəət" rejimine keçməkdə görürdü. 1985-ci ildə dövlət qulluqçularının sayı ixtisar edildi, xaricdən məhsul alınması 61% azaldı və devalvasiya keçirildi.

Meksika ABŞ-in gərginliyi artırmaq siyasetindən narazi idi. İqtisadiyyatın bərpasında Meksika Nikaraquaya kömək edirdi, Salvadorla münasibətləri kəsmişdi. 1980-ci ildə Meksika Koreya Xalq Demokratik Respublikası ilə diplomatik münasibətlər yaratdı, 1981-ci ildə iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında ADR-lə müqavilə, 1983-cü ildə Kuba ilə elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında saziş imzaladı. 1986-ci ilin oktyabrında Meksika tarixində ilk dəfə SSRİ-nin xarici işlər naziri E. Şevardnadze bu ölkəyə səfər etdi, iki ölkə arasında əməkdaşlıq məsələləri və beynəlxalq təhlükəsizliklə bağlı məsələlər müzakirə edildi. Meksika inkişaf etmiş ölkələrlə geniş əlaqələr saxlayırdı. 1981-ci ilin

avqustunda Meksika və Fransa prezidentlərinin görüşü olmuşdu. Meksika Nikaraquada vəziyyəti tənzimləmək üçün yaradılmış Kontador qrupunda iştirak etmişdi. Meksika 1983-cü ildə ABŞ-in Qrenadaya hərbi müdaxiləsini ittilah etmişdi.

XII Fasıl

Kuba ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde

Müharibə dövründə və müharibədən sonrakı ilk illərdə Kubanın iqtisadi inkişafı üçün əlverişli şərait yaranmışdı. Kubada istehsal edilən tütünə və şəkerə dünya bazarında tələbat böyük idi. Bu məhsulların istehsalı və ölkənin geliri artırdı. Kubanın ABŞ-dan iqtisadi və siyasi asılılığı artırdı.

1944-cü ildən ölkəni Kuba İnqilab Partiyasının yaratdığı hökumət idarə edirdi, prezident Q.San-Martin idi. Kuba "soyuq müharibə"də iştirak edir və sosialist ölkələri ilə əməkdaşlıq etmirdi. Zəhmətkeşlərin sosial-iqtisadi vəziyyəti ağır idi. Hökumətin siyaseti əhali arasında KİP-nin nüfuzunu azaltmışdı. KİP-nin üzvlərinin bir qismi partiya rəhbərliyinin əməkdaşlıqından narazı idi. Onlar 1946-ci ildə Kuba Xalq Partiyasını yaradmışdır. Bu partiyaya xırda burjuaziya və tələbələr içərisində böyük nüfuzlu malik olan E. Çibis başçılıq edirdi.

Kuba hökuməti ölkədə inqilabi hərəkatın qarşısını almağa çalışırdı. 1947-ci ilin oktyabrında Kuba Zəhmətkeşlər Konfederasiyasının fealiyyəti qadağan edilmişdi. 1948-ci ildə keçirilən prezident seçkilərində KİP-nin namizədi P. Sokarras qalib geldi. Söz və mətbuat azadlığı ləğv edildi. Kubanın xarici siyaseti ABŞ-in mənafeyinə uyğun idi.

1949-cu ildə Havanada sülh tərəfdarlarının konqresi keçirildi, kəndlilərin qurultayı oldu və burada aqrar islahatın keçirilməsi tələb edildi. Xalq hərəkatı Kubanın Koreyaya 25 min nəfər əsgər göndərmək cəhdinin qarşısını aldı. 1951-ci ildə Kubada kütłəvi kəndli çıxışları olmuşdu. Şəker sənayesində mübarizə daha güclü idi.

ABŞ və imkanlı təbəqələr demokratik qüvvələrin hakimiyətə gəlməsinin qarşısını almaq üçün Kubada hərbi çəvriiliş təşkil etdilər. 1952-ci ilin martın 10-da general F.Batista hakimiyətə gəldi. 1952-ci ilin aprelin 4-də

F.Batista "Konstitusiya statusları" adlı sənəd imzaladı. 1940-ci il konstitusiyası ləğv edildi. Parlamentin fealiyyəti dayandırıldı. 1953-cü ildə qanunla kommunistlərin fealiyyəti qadağan edildi. Xalq Sosialist Partiyası, Kuba Qadınlarının Demokratik Federasiyası, Sosialist Gənclər ittifaqı gizli iş şəraitinə keçdi. Ölkədə diktatura rejimi quruldu.

Kubanın ABŞ-la və Latin Amerikasındaki diktatura rejimləri ilə əlaqələri genişləndi, İspaniya ilə əlaqələr yaradıldı. 1952-ci ilin aprelin 3-də Kuba SSRİ ilə diplomatik münasibətləri kəsdi.

1952-1954-cü illirdə əmək haqqı 15% azaldı, işsizlərin sayı 650 min nəfər idi. 1954-cü ildə Kuba iqtisadiyyatında ABŞ kapitalı 1 milyard dollar idi. Əhalinin hökumətin siyasetindən narazılığı artırdı.

Diktaturaya qarşı mübarizədə vəkil F.Kastro başda olmaqla bir qrup gənc daha fəal idi. F.Kastro 1926-ci ilin avqustunda Santyaqo yaxınlığında Biran adlı yerde orta torpaq sahibinin ailəsində dünyaya gəlmədi. O əvvəl kollecdə, sonra Havana universitetinin hüquq fakültəsində təhsil almışdı. Universitetdə tələbə federasiyasının sedri olmuş, siyasi ədəbiyyatlarla tanış olmuşdu.

1952-ci ildə F.Kastro öz tərəfdarları ilə birlikdə silahlı üşyan planı hazırlamağa başladı. Üşyancılar Santyaqo-de-Kuba şəhərindəki "Monkada" kazarmasına hücum etməli idi. 1953-cü ilin iyulun 26-də F.Kastronun dəstəsi mülki qospitalı və Ədliyyə sarayıni əla keçirdi, lakin "Monkada" kazarmasını tuta bilmədi. Üşyancıların bir qismi hələk oldu. F.Kastro başda olmaqla bir qismi həbs edildi. Sentyabrın 21-də onlatin məhkəməsi oldu. Məhkəmədə F.Kastro demişdi ki, Tarix ona bəraət qazandıracaq. F.Kastroya 15 il, onun tərəfdarlarına isə 3 ildən 13 ilə qədər həbs cəzası verildi.

1954-cü ilin noyabrın 1-də F.Batista prezident seçildi. Hökumət "26 iyul Hərəkatı"nın iştirakçılarına bəraət

verdi.1955-ci ilde F.Kastro ve tərəfdarları Meksikaya getdi.Meksikada onlar vəsait toplayıb silah aldılar və inqilabın taktikasını və programını hazırladılar.1956-ci ilin noyabrın 25-də F.Kastro 82 nəfər tərəfdarı ilə "Qranma" gəmisində Meksikadan Kubaya geldi. Noyabrın 30-da Santyaqo-de-Kuba şəhərində üşyan başlandı. Ordu üşyani yatırdı, F.Kastronun dəstəsi atəşə tutuldu. F.Kastro başda olmaqla sağ qalan 12 nəfər mühəsirədən çıxıb dağlara çəkildi və mübarizəni davam etdirdi.

F.Kastronun dəstəsi sürətli artırdı,çünki,əhali onun diktaturaya qarşı mübarizesini müdafiə etdirdi.Onun yaratdığı partizan ordusu Sierra-Maestra rayonuna nezareti əle keçirmişdi.Hökumət üşyançılarla qarşı qoşun göndərdi.Lakin üşyanın qarşısını almaq mümkün olmadı və onun əhatə dairəsi genişləndi.1957-ci ilin martında "İngilabi direktorat" adlı tələbə təşkilatının üzvləri Havanada prezident sarayına və radiostansiyaya hücum etdilər.F.Batista öz kabinetində deyildi.1957-ci ilin sentyabrında matrosların Syen-Fueqosda üşyani oldu.

Bütün inqilabi qüvvələrin birləşməsi zəruri idi.1958-ci ilin oktyabrında "26 iyul hərəkatı" ilə Xalq Sosialist Partiyası Milli Fəhlə Cəbhəsində birləşdilər.

Üşyan rəhbərlərinin təşşəbübü ilə kəndlilərin torpaq hüquqları haqqında qərar qəbul edildi.Her bir kəndliyə pulsuz 27 ha torpaq verilməli idi. 1958-cil ilin noyabrın sonunda üşyançı ordunun Manifesti neşr olundu ki,burada mübarizənin məqsədləri öz əksini tapmışdı.

1959-cu ilin yanvarın 1-də Üşyançı ordunun dəstələri Santyaqo-de-Kuba şəhərini əla keçirdi.F.Batista Dominikana qaçdı.Yanvarın 2-də Kubada ümumi siyasi tətil başlandı, həmin gün üşyançılar Havanaya daxil oldu və Kubada xalq inqilabı qalib gəldi. Urrutiya başda olmaqla ölkədə müvəqqəti inqilabi hökumət yaradıldı. F.Kastro ordunun baş komandanı idi. Bütün təşkilatlar,o cümlədən Xalq-Sosialist

Partiyası legal fealiyyət göstərməyə başladı.Ölkədə söz, matbuat və yiğincəq azadlığı tətbiq edildi. Parlament buraxıldı, F.Batistanın tərəfdarları həbs olundu və onların əmlakı müsadəre edildi.Yeni hakimiyət orqanları yaradıldı.ABŞ-in hərbi missiyası ölkəni tərk etdi.

Zəhmətkeşlər həyata keçirilən tədbirləri müdafiə etdirdi.Lakin baş nazir M.Kardona və hakimiyyətdə olan mühafizəkar qüvvələr köhnə qaydaların tam ləğvinə etiraz etdirdi.1959-cu ilin fevralın 16-da F.Kastro baş nazir təyin edildi.Fəhlə və qulluqçuların əmək haqqı artırıldı.Vergi sisteminde dəyişiklik edildi, mənzil, enerji və telefon haqqı azaldı.Xarici şirkətlərlə bağlanmış müqavilələr yenidən baxıldı.Xalq Sosialist Partiyası hökumətin tədbirlərini müdafiə etdirdi.1959-cu ilin mayın 17-də qəbul edilmiş aqrar islahat haqqında qanuna əsasən her bir şəxs maksimum 400 ha torpağa malik olaraq bilərdi.İri torpaq sahiblərinin və xaricilərin mövqeyi zəiflədi.Prezident M.Urrutiya və digər sağ elementlər vəzifədən kənarlaşdırıldı.O.Torrado prezident, F.Kastro silahlı qüvvələr naziri,R. Roa xarici işlər naziri təyin edildi.

Mühafizəkar qüvvələrin hökumətin siyasetinə qarşı müqaviməti davam etdirdi.ABŞ həmin qüvvələrə kömək etdirdi.Sosialist ölkələri Kubanı müdafiə etdirdi. 1960-ci ilin fevralında SSRİ ilə Kuba arasında əmtəə dövriyyəsi və 1960-1964-cu illərdə ödəmələr haqqında saziş imzalandı. 1960-ci ilin mayında Kuba ilə SSRİ arasında diplomatik münasibətlər bərpa edildi.

ABŞ Kubaya neft ixracını dayandırdı.Ona görə SSRİ Kubaya neft göndərməyə başladı.Kuba hökuməti ABŞ inhisarlarına məxsus olan neft zavodlarını milliləşdirdi.ABŞ Kubadan şeker ixracını azaltdı.Kuba hökuməti 1960-ci ilin mayında ölkədəki bütün ABŞ şirkətlərini milliləşdirdi.ABŞ "azadlıq adasını" iqtisadi mühəsirəyə aldı və 1961-ci ilin əvvəlində Kuba ilə diplomatik münasibətləri kəsdi.

1960-ci ilin sentyabrın 2-də Kuba xalqının ilk Baş Assambleyası keçirildi və ABŞ-in hərəkətlərini pisləyen Birinci Havana bəyannamesi qəbul edildi. 1960-ci ildə yaradılmış Üşyançı Gençlər Assosasiyası 1962-ci ildə Kommunist Gençlər İttifaqına çevrildi.

1961-ci ilin aprelin 16-da F.Kastro öz çıxışında bildirdi ki Kuba öz inkişafında sosializm mərhələsinə başlayır. Torpaqların yarısı və sənaye müəssisələrinin 90% dövlətin nəzarətinə keçmişdi. Xarici ticarət üzərində dövlət inhisarı qoyuldu.

Kubada "silahlı xalqın demokratiyası" formasında proletariat diktatürəsi quruldu. 1961-ci ilin iyulunda "26 iyul hərəkatı", Xalq Sosialist Partiyası və "İnqilabi direktorat" "Birləşmiş inqilabi teşkilatlar"da birləşdilər.

ABŞ Kubaya qarşı silahlı müdaxiləyə hazırlaşdı. 1961-ci ilin aprelin 17-de 1500 Kuba muzdusu Playya-Xiron limanına geldi. Kuba ordusu 3 gün ərzində müdaxiləçiləri məğlub etdi. 1962-ci ilin yanvarında ADT Latin Amerikası ölkələrinin Kuba ilə diplomatik və iqtisadi münasibətlərinin kesilməsi haqqında qərar qəbul etdi. ABŞ prezidenti C.Kennedi Kuba ilə ticarəti qadağan etdi. 1962-ci ilin fevralın 4-də qəbul edilmiş ikinci Havana bəyannamesində deyilirdi ki, Kuba xalqı sosializm yolundan dönməyəcək.

Kuba hökuməti ölkənin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün tədbirlər görürdü. Kuba hökumətinin xahişi ilə SSRİ orada bir neçə orta mənzilli nüvə raketini yerləşdirdi. 1962-ci ilin oktyabrın 22-də ABŞ adanın sahilərinə 183 gəmi göndərib Kubanı dənizdən mühəsirəyə aldı. ABŞ Floridada və Qərbi Avropana yerləşən qoşunlarını döyüşə hazır vəziyyətə getirdi.

1962-ci ilin oktyabrın 23-də Sovet hökuməti bildirdi ki, təcavüzkarlara güclü zərbe ilə cavab veriləcək. ABŞ-in siyaseti Karib böhranının yaranmasına səbəb oldu, nüvə müharibəsi təhlükəsi yarandı. BMT-nin vasitəciliyi ilə Karib

böhranı dinc yolla həll edildi. SSRİ ilə ABŞ arasında aparılan danışqlar nəticəsində ABŞ bildirdi ki, Kubaya hücum etməyəcək. SSRİ isə Kuba ərazisində nüvə raketlərini və İL-18 təyyarələrini çıxardı. Noyabrın 21-də ABŞ Kubanın dənizdən mühəsirəsinə son qoysu, lakin iqtisadi mühəsirə qaldı.

Kubada sosializm quruculuğu mürəkkəb beynəlxalq şəraitde həyata keçirilirdi. 60-ci illərin birinci yarısında Kuba ərazisində 179 əksinqilabçı dəstə fealiyyət göstərirdi. Mərkəzi Kəşfiyyət İdarəsi F.Kastroya səkkiz dəfə sui-qəsd təşkil etdi. Hökumət ölkənin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün çoxlu qüvvə və vəsait ayırdı. Ordudakı əsgərlərin sayı 300 mindən artıq idi.

1962-ci ildə Kuba vahid Sosialist İnqilab Partiyası yaradıldı. Bu partiya 1965-ci ilin noyabrın 3-də Kuba Komminist Partiyasına çevrildi. F.Kastro onun birinci katibi seçildi.

Kubada sosializmin maddi-texniki bazasının yaradılması çatın idi. Kənd təsərrüfatının üstünlük təşkil etmesi, iqtisadi gerilik, xammalın, ixtisaslı kadrların və xarici valyutanın çatışmaması və idarəetmədə yol verilən səhylər iraliyə hərəkəti ləngidirdi. Hökumət 1962-ci ildən iqtisadi inkişaf planları hazırlanmağa başladı. 1963-cü ildə ölkənin 10-15 il üçün iqtisadi inkişaf programı hazırlanı. Bu programda şəkər qamışının və heyvandarlığının inkişafına xüsusi diqqət yetirilirdi.

Sosializm quruculuğuna və təhlükəsizliyin möhkəmlənməsinə mane olan amillərdən biri əksinqilabçı dəstələrin dayağı olan 10 minədək qolçomaq idi. 1963-cü ilin oktyabrında həyata keçirilən ikinci aqrar islahata görə mülkədar təsərrüfatları ləğv edildi. Hər bir şəxs 67,1 ha torpağı malik ola bilərdi. Torpaqların 70% dövlətə məxsus idi. Xırda kəndlilər 1961-ci ildə Milli Xırda Torpaq Sahibləri Assosasiyasında birləşmişdi.

1964-cü ildə Kuba SSRİ-nin köməyi ilə şeker sənayesini texniki cəhətdən yenidən qurmağa başladı. 1970-ci ildə 8,5 milyon ton şeker istehsal edilmişdi. Dağ-mədən, elektroenergetika, neft emalı və kimya sənayesinin inkişafı sürətləndi. Mənzil tikintisi artı, milli kadr hazırlığı genişləndi, zəhmətkeşlərin həyat səviyyəsi yüksəldi, işsizlərin sayı azaldı. Pulsuz təhsilə və tibbi xidmətə keçildi. Sosial siğorta və təminat sistemi tətbiq edildi.

1975-ci ildə KKP-nin birinci qurultayı oldu. Qurultayda qəbul edilmiş KKP-nin programında deyilirdi ki, inqilabın əsas vəzifəsi sosializm quruculuğunu başa çatdırmaqdır. Qurultayda partiyanın nizamnaməsi və birinci beşillik plan (1976-1980) qəbul edildi. 1976-ci ilin fevralında Kubanın yeni konstitusiyası qəbul edildi. Dövlət hakimiyətinin ali orqanı Milli assambleya idi. Milli Assambleya Dövlət Şurasını seçir və Nazirlər Şurasını təyin edirdi. 1976-ci ildə Milli Assambleyaya seçkiler keçirildi. F.Kastro Dövlət Şurasının və Nazirlər Şurasının sədri seçildi.

70-ci illərin ikinci yarısında Kubada xalq təsərrüfatının idarə olunması və planlaşdırılmasının tekmilləşdirilməsinə, iqtisadiyyatda təsərrüfat hesabı prinsiplərinin tətbiqinə böyük diqqət yetirildi. 1977-ci ildən fərdi kəndli təsərrüfatlarının kollektivləşdirilməsinə başlandı. 1977-ci ilin mayında Xırda Sahibkarların Milli Assosasiyası fərdi kəndli təsərrüfatlarının dövlət təsərrüfatlarında və kollektiv təsərrüfatlarda birləşməsi haqqında qərar qəbul etdi.

Dünya iqtisadi böhranı beşillik planın həyata keçirilməsində çətinliklər yaratdı. Şəkərin qiyməti aşağı düşdü. ABŞ Kubanın daxili işlərinə müdaxilə edirdi. Ölkədə xammal və ərzaq çatışmındı. Təbii felakətlər, qasırğalar iqtisadi inkişafa mane olurdu. Rəhbərlərin məsuliyyətsizliyi, intizamın zəif olması iqtisadi vəziyyəti çətinləşdirirdi. Hökumət ölkədə vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün müxtəlif tədbirlər həyata keçirirdi. 1978-ci ildə Havanada Teləbə və

gənclərin XI Ümumdünya festivalı, 1979-cu ildə bloklara qoşulmayan ölkələrin VI konfransı keçirildi.

Kuba sosialist ölkələri ilə geniş əməkdaşlıq edirdi, 1972-ci ildə QJŞ-sə daxil oldu. Sosialist iqtisadi integrasiyada iştirak ölkənin iqtisadi inkişafının sürətlənməsine səbəb oldu. 1960-ci ildən 1973-cü ildək Kubada SSRİ-nin köməyi ilə 150-dən artıq təsərrüfat obyekti tikilmişdi. 1972-ci ildə F.Kastro SSRİ-yə rəsmi səfər etdi. 1974-cü ildə imzalanmış Soviet-Kuba bəyannamesində ikitərəfli münasibətlərin məqsəd və prinsipləri öz əksini tapmışdı. 1976-ci ildə Kuba ilə SSRİ arasında iqtisadi və texniki əməkdaşlıq haqqında 1976-1980-ci illəri əhatə edən saziş imzalandı. SSRİ Kubanın müdafiə qabiliyyətinin möhkəmlənməsinə kömək edirdi.

Kubanın inkişaf etməkdə olan ölkələrlə əlaqələri genişlənmişdi. Lalın Amerikası ölkələri ilə həmrəylik adanın ABŞ tərəfindən yaradılmış mühəsirəsini zəiflətdi. 1970-ci ildə Kuba dönyanın 70 ölkəsi ilə diplomatik münasibətlər yarattı. Kuba xarici müdaxiləyə qarşı mübarizədə Anqolaya və Həbəştanaya yardım edirdi. Kubadan azad olmuş ölkələrə iqtisadi və mədəni inkişafa kömək edən mütəxəssislər göndərilirdi. 1979-1982-ci illərdə Kuba bloklara qoşulmamaq hərəkatına rəhbərlik etmişdi.

Kuba İspaniya, Fransa, İngilterə, AFR və Yaponiya ilə əməkdaşlıq edirdi. 1976-ci ildə ABŞ Anqolaya kömək etdiyinə görə Kubanı hədələmişdi. 1979-cu ildə ABŞ yene Kubadan sovet hərbi hissələrinin çıxarılmasını tələb etmişdi.

80-ci illərdə Kubanın beynəlxalq vəziyyəti ABŞ-in müdaxiləsinin genişlənməsi ilə bağlı mürəkkəb idi. Dünya bazarında şəkərin qiyməti azalmış, kreditlərin faizi artmışdı. Kuba hökuməti ölkənin tehlükəsizliyini təmin etmək üçün ciddi tədbirlər görürdü. 1980-ci ildə birinci beşillik planın icrası başa çatdı. ildə sənaye məhsulu istehsalı 3, kənd

təsərrüfatı məhsulu 3.5%, artmışdı, Əhalinin güzərəni yaxşılaşmışdı.

1980-ci ilin dekabrında KKP-nin II qurultayı keçirildi. İkinci beşillik plan qəbul edildi. 80-cı illərin birinci yarısında müəssisələrin əksəriyyəti təsərrüfat hesabına keçdi. 1980-ci ildən keşirilməyə başlayan islahata görə əmək haqqının artması məhsuldarlıqdan, əməyin kəmiyyət və keyfiyyətindən asılı idi. Minimum əmək haqqı artırıldı. 1982-ci ildə Milli assambleya kənd təsərrüfatı kooperativləri haqqında qanun qəbul etdi. Ölkədə yeni kənd təsərrüfatı məhsullarını emal edən müəssisələr yaradıldı. 1983-cu ildə Kubada 1472 kənd təsərrüfatı kooperativi var idi.

Əhali hökumətin siyasetini müdafiə edirdi, seçkilər zamanı KP-nin namizədlərinə səs verirdi.

1959-1984-cü illərdə Kubada məcmu iictimai məhsul ildə 4.7% artmışdı, 1100 sənaye, 2700 kənd təsərrüfatı, 150 tibb, 1700 təhsil müəssisəsi istifadəyə verilmişdi. İkinci beşillik uğurla yerinə yetirildi, hər il sənaye məhsulu 8.8% artmışdı. Kubada hər il 8 milyon ton şəkər istehsal edilirdi.

1986-ci ilin fevralında KKP-nin III qurultayı oldu. Partiyanın üzvlərinin sayı 500 min nəfərə çatmışdı. Qurultayda 1986-1990-ci iller üçün III beşillik plan və 2000 ilədək ölkənin inkişaf strategiyası qəbul edildi. Sənayeləşmə prosesi süretlənməli idi. Qurultayda iqtisadiyyatın planlaşdırılması və idarə olunmasının yaxşılaşdırılmasına dair tədbirlər müəyyən edildi. Qurultayda partiya programının layihəsi bəyənildi, ölkənin müdafiə qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsi məsələlərinə diqqət yetirildi. Əraziler üzrə könüllü xalq dəstələri yaradıldı. 1981-ci ildə bu dəstələrdə 500 min adam birləşmişdi. Bu dəstələri maliyyələşdirmək üçün yaradılmış fonda 22 milyon peso vəsait yığılmışdı.

Kuba ilk növbədə sosialist ölkələri ilə əməkdaşlıq edirdi. 1980-ci ilin iyundunda QJŞ-in XXXIV sessiyasında Kubada

elmi-texniki tərəqqini sürətləndirməyə dair saziş imzalandı. 1980-ci ildə ilk Kuba kosmonavtı sovet gəmisində kosmosa uçmuşdu. 1984-cü ildə Kuba ilə SSRİ arasında 2000-ci ilə qədərki dövrə iqtisadi və elmi-texniki əməkdaşlığı dair uzunmüddətli əməkdaşlıq programı imzalandı. Yüksek seviyyəli səfərlər mübadiləsi davam edirdi. Kuba Əfqanıstandakı və İranla-Iraq arasındaki münaqişələrin tənzimlənməsində iştirak edirdi. Kuba azadlıq və sosial tərəqqi uğrunda mübarizədə Nikaraqua, Salvador, Qvatemala, Qrenada, Angola və Həbəştan xalqlarına kömək edirdi. 1980-ci ilin yayında Meksika prezidenti X. Portilo Kubaya rəsmi səfər etmişdi. Kuba bəyan etmişdi ki, Folkland adaları Argentinaya qaytarılmalıdır. 1983-cü ildə Kuba ilə Boliviya arasında 1964-cü ildə pozulmuş münasibətlər bərpa edildi. Kuba 1983-cü ildə ABŞ-in Qrenadaya müdaxiləsini ittiham etmişdi.

Kubanın Yaponiya, İspaniya, Belçika kimi ölkələrlə iqtisadi əlaqələri inkişaf edirdi. R. Reyganın dövründə ABŞ-in Kuba ilə münasibətləri çox gərgin idi. Eyni zamanda Kuba ABŞ-la normal münasibətlər yaratmağa hazır idi. 1986-ci ildə Kuba bloklara qoşulrənən ölkələtin Zimbabvedə keçirilən konfransında iştirak etmişdi.

XIII Fesil

Latin Amerikası ölkələri XX əsrin 90-ci illərində və XXI əsrin əvvellərində

Meksikada neoliberalizmə keçid 80-ci illərin ikinci yarısında prezident M. Madridin dövründə başlanılmışdı. 1988-1994-cü illerde prezident K. Qortarinin dövründə özəl bölməni və xarici kapitalı şirnikləşdirmək üçün tədbirlər artı, idxlə görmüyü azaldı, dövlət bölməsi məhdudlaşdırıldı. 1982-ci ildə milliləşdirilmiş banklar yenidən özəlləşdirildi. 1992-ci ildək dövlət müəssisələrinin 75%-i özəlləşdirildi, 21,5 milyard dollar vəsait əldə edildi. Bu vəsait xarici borcların və digər bütçə xərclərinin ödənilməsinə xərcləndi.

Neft, digər hasilat sahələri, energetika dövlətin nəzarətində qalmışdı. Sərt qənaət siyaseti ilə K.Qortarı hökuməti ölkənin valyuta-maliyyə sistemini sabitləşdirdi və pesonun alıcılıq qabiliyyəti artı. 1993-cü ilin yanvarında dövriyyəye buraxılan yeni peso əvvəlkinin 1000-ə bərabər idi. İnfilyasiya 1987-ci ildə 158%, 1992-ci ildə 12% idi. 1992-ci ildə ölkə iqtisadiyyatında 23 milyard dollar xarici kapital var idi. XX əsrin sonunda Meksika əhalisinin sayı 100 milyon nəfər idi. 1989-cu ildə Meksikada ilk AES istifadəyə verilmişdi.

Özünü sosial islahat tərəfdarı kimi göstərən K.Qortarı geniş təbliğ edilən "milli həmrəylək" programı işləyib hazırladı. Bu program mənzil, məktəb, xəstəxana, yol tikintisi, ölkənin yoxsul rayonlarında su təchizatının və elektrikləşmənin inkişafını nəzərdə tuturdu. 1995-ci ildə bu məqsədlər üçün 2,5 milyard dollar ayrılmışdı.

K.Qortarı Meksikanın inkişaf etmiş ölkələrə çatması üçün planlar hazırlanırdı. Şimali Amerika Azad Ticarət zonasının yaradılmasına Meksika xüsusi ümid bəsləyirdi. NAFTA haqqında müqavilə 1992-ci ilin avqustunda imzalanmış, 1994-cü ilin yanvarında qüvvəyə minmişdi.

NAFTA-ya ABŞ, Kanada və Meksika daxil idi. Meksika suverenliyini saxlamış, eyni zamanda ABŞ-la əlaqələri genişlənmişdi. Meksikanın xarici ticarətinin 75%-i, iqtisadiyyatındaki xarici kapitalın 60%-i ABŞ-in payına düşdü. Meksikanın şimal rayonlarındakı əhalinin 25%-i ABŞ-da işləyirdi. Sərhəd zonasında iki ölkənin özünəməxsus qarşıq iqtisadiyyati yaranmışdı. NAFTA çərçivəsində bu proseslər daha da sürətləndi.

1991-ci ildə Meksika Mərkəzi Amerika ölkələri və Çili ilə azad ticarət haqqında saziş imzaladı. Meksika, Kolumbiya və Venesuela "3-lər qrupu" yaradıb görmüyü azaltdılar. Asiya-Sakit okean hövzəsi və Avropa İttifaqı ölkələri ilə Meksikanın iqtisadi əlaqələri genişləndi. Meksika Kuba ilə əməkdaşlıq edirdi. Meksika ABŞ-ın Kuba ilə əlaqə saxlayan ölkələrə qarşı sanksiyaların mümkünliyünü nəzərdə tutan qanunlarını təqnid edirdi.

K.Qortarı hökumətinin nailiyyətlərini neoliberalizm tərəfdarları geniş təbliğ edirdi. Lakin bu siyasetin nöqsanlı cəhətləri da var idi. Belə ki, ölkədə xarici malların və kapitalın artması bir çox yerli sahibkarın müflisleşməsinə səbəb oldu. Dünya bazarında Meksika Qərb ölkələrinin rəqabəti və görmüyü artırması ilə üzləşdi. Ölkəyə məhsul idxlərinin artması nəticəsində 1993-cü ildə ticarət balansının kəsiri 21,6 milyard dollar idi.

Meksika həm ticarət, həm də ödəmə kəsirini xarici kreditlər hesabına kompensasiya edirdi. Lakin xarici kreditin azalması 1994-cü ildə ölkədə böhranlı vəziyyət yaradı. Əmlakın özəlləşdirilməsindən əldə olunan gəlirin çox hissəsi xarici borcların ödənilməsinə sərf olunurdu. 1989-cu ildə Meksikanın 107, 1994-cü ildə 140 milyard dollar xarici borcu var idi. Buraya həm borclar, həm də faizləri daxil idi. Meksikanın beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından asılılığı artmışdı.

1993-cü ildə iqtisadi artım 0.4% olmuşdu. Özelleşdirilən müəssisələrin bir qismini transmilli şirkətlər almışdı. K.Qortarı hökumətinin sosial siyasetinin nəticələri böyük deyildi. 90-ci illərin əvvəlində orta həyat səviyyəsi 80-ci illərin əvvəlinə nisbəten aşağı idi. 1992-ci ildə əmək qabiliyyətli əhalinin 13.5%-i işsiz idi. Əhalinin 70%-i yoxsul idi.

1994-cü ildə Meksikada vəziyyət gərgin idi. Yeni il gecəsi ölkənin cənubunda yerləşən Çapas ştatında Sapatistlərin milli azadlıq ordusı bir sıra şəhərləri əle keçirdi. Yaxşı təşkil olunmuş üsyanda minlərlə hindu-kəndli iştirak etmişdi. Üsyancılar ölkənin demokratikləşməsini, neoliberalizmin dayandırılmasını, hindu-kəndlilər üçün sosial islahatlar keçirilməsini, hindu rayonlarına özünüdərə və muxtarlıyyət verilməsini tələb edirdilər. Meksika həmişə sabitliyi ilə fərqləndiyine görə belə hadisə gözənlənməz idi. Neoliberalizm siyaseti nəticəsində əhalinin yoxsul təbəqələrinə böyük ziyan dəymişdi. Üsyancılar böyük eks-səda doğurdu. Hökumət üsyancılarla danışqlara başladı.

1994-cü ilin martında İngilab Partiyasından prezidentliyə rəsmi namizəd Kolosto, sentyabrda isə həmin partiyanın baş katibi qətle yetirildi. 1994-cü ilin avqustunda Sedilio 50.2% səslə qalib gelib prezident seçildi. 1994-cü ilin dekabrında ölkədə güclü iqtisadi böhran başlandı. Ticarət və ödəmə kəsiri artı, ölkədə sosial-siyasi vəziyyət pisləşdi, ABŞ isə kreditlər üçün faizləri artırıldı. Xarici şirkətlər öz pullarını Meksikadan aparırdılar. Pesonun dəyəri 64% azaldı. 1995-ci ildə məcmu ictimai məhsul istehsalının miqdarı 6.6% azaldı. 1995-ci ildə əvvəlində keçmiş prezident K.Qortarinin qardaşı siyasi qətlərdə iştirakda və qanunsuz yolla varlanmaqdə ittihəm və həbs edildi. Ona görə K.Qortarı ölkəni tərk etdi.

Meksikadakı maliyyə böhrəni region ölkələrinə, xüsusilə Argentinaya təsir göstərdi. Vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün ABŞ və beynəlxalq maliyyə təşkilatları Meksikaya 50 milyard dollar kredit verdi. Meksika hökuməti əlavə vəsait əldə etmək üçün özəlləşdirmə keçirdi. Pesonun devalvasiyası nəticəsində xarici ticarətin həcmi artı. İstehsalın həcmi 1997-ci ildə 1994-cü il səviyyəsini 7% ötdü. 1997-ci ildə ölkə iqtisadiyyatına 25 milyard dollar xarici kapital qoyulmuşdu. 1998-ci ildə Meksikanın xarici borcu 158 milyard dollar idi. 1999-cu ildə ölkədə iqtisadi vəziyyət dünya maliyyə böhrəni ilə əlaqədar pisləşdi. Hakim partiyada sosial-demokratiya tərəfdarlarının mövqeyi gücləndi. Onlar dövlətin iqtisadi və sosial məsələlərə qarışmasını və respublikanın suverenliyinin qorunmasını tələb edirdilər.

Hakim rejimi soldan Demokratik İngilab Partiyası tənqid edirdi. 1989-cu ildə yaradılmış bu partiyanın rəhbəri K. Kardenas idi. DİP Sosialist Beynəlmiləlinin üzvü idi. Bu partiya iqtisadiyyatın mühüm sahələrinə dövlət nəzarətini və sosial problemlərin həllini tələb edirdi. Hökumətin siyasetini sağdan Xalq Fealiyyəti Partiyası tənqid edirdi. Bu partiyaya fehlələrin və kəndlilərin bir qismi, orta və iri burjuaziya daxil idi. DİP və XFP hökumətə qarşı çıxışlar təşkil və siyasi sistemin demokratikləşdirilməsini tələb edirdi. 1994-cü ildə seçkilərə nəzarət Daxili işlər nazirliyindən alınıb Federal Seçki İdarəsinə verildi. Bu idarə hökumətdən asılı deyildi. 1996-ci ildə seçki məcəlləsinə dəyişikliklər edildi. 1997-ci ilin iyulunda Mexikoda ilk dəfə keçirilən mer seçkilərində böyük üstünlükə sol qüvvələrin namizədi K. Kardenas qalib gəldi. 1997-ci ilin iyulunda keçirilən parlament seçkilərində İngilab Partiyası 39% səs topladı, 500 yerdən 239-nu əldə etdi.

2000-ci il iyulun 2-də keçirilən prezident seçkilərində XFP-nin namizədi Visente Foks 42.5% səslə

qalib geldi. İngilab Partiyasının namizədi 36%, DIP-in namizədi isə 16.6% səs qazandı. Parlamenta seçkida isə XFP 223 mandat, İngilab Partiyası 211 mandat qazandı. Ölkə çoxpartiyalı sistemə keçdi.

1989-cu ilin iyulundan 1999-cu ilin dekabrına qədəh Argentinanın prezidenti peronçu K. Menem olmuşdu. Onun siyaseti enənəvi kursdan fərqlənirdi və seçkiqabağı vədlerinin çoxunu yerinə yetirməmişdi. O, qısamüddətli radikal islahatların köməyi ilə ölkənin böhrandan çıxıb inkişaf etmiş ölkələrə çatmasını istəyirdi. Sosial xərclər azaldı, şəxsi yerli və xarici kapital üçün əlverişli şərait yarandı. Nəqliyyat, rabitə, neft, neft-kimya, aviasiya şirkətləri özəlləşdirildi. Dövlət qulluqçuları ixtisas olundu, vergilər və qiymətlər artırıldı. İqtisadiyyat naziri D.Kavalyonun təşəbbüsü ilə idxlə gəmrüy azaldı, qiymətlərə və valyuta bazarına dövlət nəzarəti ləğv edildi, ilkin tələbat mallarının istehsalının maliyyələşdirilməsi dayandırıldı, valyutanın dönerliyi artırıldı. 1992-ci ilin yanvarında peso yenə ölkənin valyutası oldu. 1985-ci ildə onu australəy əvəz etmişdi. 1 peso 1 dollara bərabər idi. 90-ci illərdə özəlləşdirmədən 30 milyard dollar gelir əldə edildi. Bu vəsaitin çox hissəsi xarici borcun ödənilməsinə sərf edildi.

Hökumətin tədbirləri nəticəsində bündə kəsiri ləğv olundu, valyuta ehtiyatı artdı. İnflyasiya 1991-ci ildə 84%, 1994-cü ildə 3.6% idi. 1991-1994-cü illərdə hər il məcmu ictimai məhsul 6-9% artmışdı.

Argentinanın xarici borcu 1990-ci ildə 62, 1998-ci ildə 118 milyard dollar idi. 1990-1997-ci illərdə idxlə 7, ixrac 2 dəfə artdı. Ona görə ticarət və ödəmə kəsiri artdı. İqtisadiyyatın mühüm sahələri xarici şirkətlərin nəzarətinə keçdi.

1994-1995-ci illərdə ölkədə yeni iqtisadi böhran başlandı. Ölkədən 1994-cü ilin dekabından 1995-ci ilin martınadək 7.5 milyard dollar kapital aparılmışdı. Banklarla-

25%-i iflasa uğradı. 1995-ci ildə sənaye məhsulu istehsalının həcmi 4.4% azaldı. Sosial xərclər azaldıldı. Argentina BVF-dən və xarici şirkətlərdən çoxlu kredit aldı. 1997-ci ildə məhsul istehsalı 1994-cü ilə nisbətən 8% artdı, 1999-cu ildə yeni iqtisadi tənzəzzül başlandı. 1988-ci ildə əmək qabiliyyətli əhalinin 6, 1996-ci ildə 19%-i işsiz idi. Əhalinin 60%-i yoxsul idi. 1996-ci ildə əhalinin sayı 36 milyon nəfər idi. 2 milyon fəhle həmkarların üzvü idi. Sosial-ətiraz hərəkatı güclənmişdi. 1996-ci ilin iyulunda iqtisadiyyat naziri D. Kavalyo istefaya göndərildi.

K. Menem ordunun hökumətə loyal münasibətini təmin etməyə çalışırdı. 1989-cu ilin oktyabrında prezident hərbi diktatura dövründə repressiyalara görə hebs edilmiş hərbçilərin eksəriyyətini əfv edən fərman imzaladı. Ordunun ölkədə rolunun azalmasından hökumət narazı idi. 1990-ci ilin dekabrında bir qrup hərbçi paytaxtda qiyam qaldırdı. Hökumət sadiq qoşunlar qiyamı yatırdı. Hemin dövrə K. Menem 1976-1983-cü illərdə hakimiyyətdə olan şəxsləri hebsən azad etdi.

1994-cü ildə Argentina konstitusiyasının yeni redaksiyası qəbul edildi. Milli Konqresin səlahiyyətləri artırıldı, Nazirlər Kabinetinin başçısı vəzifəsi təsis edildi. Baş naziri prezident təyin edirdi, o həm də parlament qarşısında məsuliyyət daşıyırıldı. Prezidentlik müddəti 6 ildən 4 ilə endirildi, prezident təkrar seçilə bilərdi. 1995-ci ilin mayında K. Menem yenidən prezident seçildi.

Yeni beynəlxalq şəraitdə Peronun "üçüncü yol" haqqında konsepsiyasının köhnəlməsi etiraf edildi. K. Menemin fikrincə, Argentinanın iqtisadi mənafeləri "antiimperializmi" yox, ABŞ və digər Qərb ölkələri ilə əməkdaşlığı tələb edirdi. K. Menem Folklend adalarının məsuliyyəti məsəlesi ilə mübahisənin qeyri-müəyyən müddətə təxirə salınmasını təklif etdi. 1990-ci ilin fevralında Argentina ilə İngiltərə arasında diplomatik münasibətlər

bərpa edildi, Folkland adaları İngilterənin nəzarətində qaldı. 1991-ci ildə Argentina bloklara qoşulmamaq hərəkatından çıxdı. Körfez müharibəsi zamanı müharibə zonasına qoşun gönderdi. BMT-nin Yuqoslaviya və Somalidə apardığı hərbi əməliyyatlarda Argentina iştirak etmişdi.

K. Menem Argentinanın Brazilya ilə integrasiyasını təklif etdi. 1991-ci ilin martında Argentina, Brazilya, Paraqvay və Uruqvayın iştirakı ilə "Cənubi Amerika Ümumi Bazarı"nın yaradılması haqqında müqavilə imzalandı. Argentina MERKOSUR-a Ümumamerika azad ticarət zonasının əsası kimi baxırdı. ABŞ-la birlikdə Argentina Kuba hökumətini tənqid edirdi.

90-ci illərin sonunda əhalinin K. Menemin siyasetindən narazılılığı artdı. 1999-cu ilin oktyabrında keçirilmiş prezident seçkilərində hökumətin namizədi E. Dualde 38% səs qazandı. Müxalifətin namizədi Fernando de la Prua 48.5% səsə qalib geldi. Yeni solmərkezçi koalisiyalı hökumət sosial problemlərə diqqəti artıracağını bəyan etdi.

1990-ci ilin martın 15-də vəzifəsinin icrasına başlayan Braziliya prezidenti Fernando Melo dərhal inflasiya və bütçə kesirini azaltmaq üçün fəvqəladə tədbirlər həyata keçirdi. Bankların il yarımla əmanətləri qaytarması qadağan edildi. Pulun 60%-i dövriyyədən çıxarıldı. Qiymətlərin və əmək haqqının artırılması qadağan idi, kruzeyro adlı yeni pul vahidi tətbiq edildi. İnzibati xərclər azaldı, zərərlə işləyən dövlət müəssisələri satıldı, idxlə gəmrüyü azaldıldı. Xarici kapital və məhsullar üçün "açıq qapılar" siyaseti həyata keçirilməyə başlandı. İnflyasiya və bütçə kesiri azaldı. Lakin bu tədbirlər həm də istehsalın təşkilinə təsir göstərdi, bir çox sahibkarlar müflisləşdi, əmək haqqı azaldı və işsizlərin sayı artdı. 1990-ci ildə sənaye məhsulu istehsalı 9% azaldı. 1991-ci ilin əvvəlində yenə inflasiya artdı.

1991-ci ilin yayında iqtisadi siyasetdə dəyişiklik edildi. Qiymətlərin artmasına və bank əmanətlərindən istifadəyə icazə verildi. Lakin ölkəni iqtisadi böhrandan çıxartmaq mümkün olmadı. 1992-ci ildə inflasiya 1142% idi. Sənaye məhsulunun azalması 1992-ci ilin sonundak davam etdi. Bütçə vəsaitinin 65%-i daxili və xarici borcların ödənilməsinə sərf edildi. Yerli istehsalın zəifləməsi daxili bazarın məhdudluğu və xarici məhsulların rəqabəti ilə bağlı idi. 1992-ci ildə əmək qabiliyyətli əhalinin 13%-i işsiz idi. Dövlət idarələrindəki korrupsiya əhalinin narazılığını daha da artırırı. 2,5 ilda 570.000 korrupsiya faktı aşkar edilmişdi. İri maliyyə firqlərlə arasında prezidentin yaxın ətrafi, arvadı və özü iştirak etmişdi. Bu faktları yoxlamaq üçün yaradılmış parlament komissiyası prezidentin əməllərinin dövlət başçısının şərəf və ləyaqəti ilə bir araya sızmadığını etraf etdi. Ölkədə keçirilən çoxsaylı nümayişlərin əsas şəhərlərindən biri "Rədd olsun F. Melo!" idi. Deputatlar palatasının təqdimatı ilə Senat 1992-ci ilin oktyabrında 2-de impiçment məsələsinin müzakirə edildiyi dövr üçün F. Melonu vəzifəsindən kənarlaşdırıldı. F. Melo Senatın qərarını gözləmədən 1992-ci ilin dekabrın 29-da istefaya çıxdığını bildirdi. 1995-ci ilin yanvarına qədər prezidentin səlahiyyətlərini vitse-prezident İ. Franko icra etməli idi.

1992-ci ilin oktyabrında İ. Franko sağ və sol partiyaların nümayəndələrindən ibarət koalisiyalı hökumət yaratdı. İ. Franko hökuməti fəvqəladə tədbirlərdən imtina edib səylərini istehsalın şirnkləndirilməsinə yönəltdi. Vergilər və kredit faizləri azaldıldı. Əsas istehlak məhsullarının qiymətləri dövlət tərefindən müəyyən edildi. Hökumət ixrac üçün məhsul istehsal edən müəssisələrə, xırda və orta müəssisələrə yardımı artırdı. 1993-cü ildə inflasiya 2500%-ə çatdı. Eyni zamanda sənaye istehsalı artdı. Ölkənin xarici ticarətdən gəliri və vlayuta ehtiyatı artdı.

Sosial-iqtisadi siyasetin həyata keçirilməsində maliyyə naziri F. Kardoza mühüm rol oynayırı. F. Kardoza əvvəl sol radikal olmuş, sonra SDP-yə rəhbərlik etmişdi, məşhur iqtisadçı və sosioloq idi. 1994-cü ilin iyulunda kruseyro real adlı yeni pul vahidi ilə əvəz edildi. 1 real 1 dollara bərabər idi. İnflyasiya azaldı.

1992-ci ilin sosial-iqtisadi böhranı prezident hakimiyətinin nüfuzunu azaltdı və ölkədə dövlətin quruluşuna dair mübahisələr artdı. 1993-cü il aprelin 11-də keçirilən plebisitdə əhalinin 55,5%-i prezidentli respublikanın qalmasına səs verdi. 25% əhali parlamentli respublikaya, 10% isə respublikaya tərəfdar idi. 1994-cü ilin oktyabrında F. Kardoza 54% səslə prezident seçildi. 1995-ci il yanvarın 1-də vəzifəsinin icrasına başladı. F. Kardoza sosial-demokrat kimi neoliberalizmin əleyhinə idi. Onun təklif etdiyi ölkənin xüsusi inkişaf yolu iqtisadi modernlaşmə və dünya təsərrüfatına integrasiya siyasetinin sosial tərəqqi və ölkənin suverenliyinin saxlanması ilə uzlaşmasını nəzərdə tuturdı. Lakin həm ölkənin, həm də dünyanın reallıqları, vəsait çatışmaması, dövlət borcunun çox olması və iqtisadiyyatın xarici kapitaldan asılılığı hökuməti neoliberal kursu davam etdirməyə məcbur edirdi.

Maliyyə vəsaitinə böyük ehtiyacı olan F. Kardoza hökuməti beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə feal əməkdaşlıq edirdi. Xarici şirkətlərə yerli firmalarla bərabər hüquq verilmişdi. 1996-ci ildə Brazilya iqtisadiyyatına 9 milyard dollar xarici kapital qoyulmuşdu. Özəlləşdirmə daha geniş miqyas aldı, energetika, neft-kimya və neqliyyat müəssisələri özəlləşdirildi. 1997-ci ildə özəlləşdirmədən 20 milyard, 1998-ci ildə 26 milyard dollar qazanc əldə edildi. Lakin Argentinadan fərqli olaraq Brazilyada özəlləşdirmə kütləvi xarakter daşılmırdı. İri SESlər, telefon şirkətləri və s. dövlətin əlində qalmışdı. Latin Amerikasının əksər ölkələrinən fərqli olaraq satılmış müəssisələrin sehmlərinin

coxunu yerli sahibkarlar almışdı. Özəlləşdirmədən əldə edilən vəsaitlərin çox hissəsi sosial sahəyə xərcləndi. Bir sırada dövlət müəssisələri xüsusi şirkətlərə icarəyə verilmişdi.

Dövlət iqtisadiyyatın tənzimlenməsində iştirak edirdi. Bir sırada məhsullar üçün idxl gömrüyü artırılmışdı. Kendi təsərrüfatındakı vəziyyət hökuməti narahat edirdi. İri və orta aqrar-sənaye müəssisələrində modernlaşma həyata keçirilmişdi, həm də bu müəssisələr daha çox ixrac üçün işləyirdi. Kendli təsərrüfatlarının əksəriyyəti xırda idi. Torpaqların yarısı 1% mülkədara məxsus idi. Kendiliyin əksəriyyəti az torpaqlı idi. 90-ci illerde ölkədə torpaqsız kəndlilər hərəkatı gücləndi. Onlar əkilmeyən mülkədar torpaqlarını tutub orada istehsal kooperativləri yaradırdı. Bu isə münəqaşə şəraiti yaradırdı.

F. Kardoza 400.000 kəndliyə 10-25 ha torpaq vəd etmişdi. 1995-1996-ci illerde 104.000 kəndliyə torpaq verilmişdi. 1996-ci ildə aqrar islahat nazirliyi yaradıldı. Qəbul edilən qanuna görə əkilmeyən torpaqlardan dəyərinin 20%-i həcmində vergi alınmalı və həmin vergi 5 il ərzində ödənilməsə torpaqlar aqrar islahat fonduna keçmeli idi.

İnflyasiyanın leğvi F. Kardoza hökumətinin böyük nülliyyəti idi. İnflyasiya 1994-cü ildə 912%, 1998-ci ildə isə 3% olmuşdu. 1995-1997-ci illerde ölkədə məhsul istehsalının orta illik artımı 3-4% olmuşdu. Lakin ticarət balansının kəsiri tam aradan qaldırılmadı.

1997-ci ildə konstitusiyaya əlavə edildi və prezidentin təkrar seçiləsinə icazə verildi. 1998-ci ilin oktyabrında F. Kardoza 53% səslə yenidən ölkənin prezidenti seçildi. Zəhmətkeşlər partiyasının lideri L. Silva 32% səs toplamışdı.

1997-1999-cu illerde olmuş maliyyə böhranı Brazilyaya böyük təsir göstərdi. Fond birjalarında sehmlərin dəyəri 3 dəfə azaldı və ölkədən xaricə kapital axını sürətləndi. Bütçə kəsiri və dövlət borcu artdı. Milli

valyutanın dəyəri azaldı. 1999-cu ilin yazında ölkədə vəziyyət sabitləşdi. Bu işdə xaricdən alınan kreditlər və bündən əsaitindən qənaətə istifadəyə dair tədbirlər mühüm rol oynadı.

1998-1999-cu illerde Brazilyada sənaye məhsulu istehsalı azaldı. Brazilyanın xarici borcu 1994-cü ildə 148, 1998-ci ildə 222 milyard dollar idi. Borclar üzrə ödəmələr də artdı. Valyuta ehtiyatları azaldı. Hökumətin siyasetinin dəyişməsinə ehtiyac yarandı.

Brazilya potensialına arxalanıb 90-ci illerdə dünya siyasetində daha feal rol oynamaya çalışırıldı. Brazilya 1991-ci ildə Argentina, Uruqvay, Paraqvay və onun iştirakı ilə yaradılmış MERKOSUR-a böyük ümidi bəsləyirdi. 1991-1996-ci illerde Braziliyadan MERKOSUR ölkələrinə məhsul ixracı 4%-dən 15%-ə qədər artdı, Argentina ilə ticarətin həcmi 5 dəfə artdı. Brazilya Yuqoslaviya və Mozambikdə sülhyaratma əməliyyatlarında iştirak etmişdi.

Kuba özünəməxsus inkişaf yolunu davam etdirir, bu cəhətdən digər ölkələrdən fərqlənirdi. Latin Amerikasında beynəlxalq vəziyyət dəyişmişdi. 1989-1990-ci illerdə Şərqi Avropada və SSRL-da sosializmin ləğvi Kabanın vəziyyətinə ağır təsir göstərdi. Rusyanın və Şərqi Avropa ölkələrinin Kuba ilə iqtisadi əlaqələri zəiflədi. 1992-ci ildə Kabanın xarici ticarətinin cəmi 7%-i həmin ölkələrin payına düşündü.

ABŞ Kabanın iqtisadi və siyasi mühəsirəsini davam etdirirdi. Ölkədə enerji, yanacaq, ehtiyat hissələri, avadanlıq, xammal və ərzaq çatışmındı. Məhsul istehsalı 90-ci illərin sonuna dek 2 dəfə azaldı. Şəkər istehsalı 8 milyon tondan 90-ci illərin ikinci yarısında 4 milyon tona endi.

Kubaya xarici yardımın azalması ABŞ-in müdaxiləsini daha da artırdı. Kabanın iqtisadi mühəsirəsini gücləndirmək yolu ilə ABŞ orada hakimiyətin dəyişməsinə nail olmaq isteyirdi. 1992-ci ilin oktyabrında ABŞ Kongresinin qəbul

etdiyi qanuna görə ABŞ şirkətlərinin xarici ölkələrdə yerləşən filialları Kuba ilə ticarət etməməli idi. Kubaya yük aparan gəmilərin ABŞ limanlarına daxil olması qadağan idi.

1996-ci ilin martında Kabanın hərbi-hava qüvvəleri tərəfindən ABŞ vətəndaşı olan kubalı mühacirlərin 2 yüngül təyyarəsi vuruldu. Bununla əlaqədar konqresin qəbul etdiyi "Helms-Berton" qanununda deyildi ki, ABŞ Kuba ilə əməkdaşlıq edən xarici şirkətlərə qarşı sanksiya tətbiq edə bilərdi. Bu qanun Avropa ölkələrinin narazılığına səbəb oldu. ABŞ-da Kuba mühacirəti fəallaşdı. Kubalı amerikalıların Milli fondu Kuba hökumətinə qarşı sərt tədbirlər tərəfdarı idi. Kubalı mühacirlərin bir qismi Kubada rejimin dinc yolla dəyişdirilməsinə tərəfdar idi.

Kuba hökuməti ölkədə fövqəladə tədbirlər həyata keçirirdi. 1990-ci ildə F. Castro "Sosializm və ya ölüm!" şurərini irəli sürdü. Dinc dövrə xüsusi mərhələyə keçilməsi elan edildi. İstehsal və istehlak azaldı, enerji və yanacağa qənaət edilməli idi, sosial xərclər azaldı, əmək ehtiyatları maksimum səfərbər edildi. Ərzəq əhaliyə az miqdarda norma ilə verilirdi. Əhali həm də özünü ərzaqla təmin etməli idi. Şəhərlərdə, həyətlərdə tərəvəz ekilirdi. Şəhər əhalisi kütłəvi şəkildə kənd təsərrüfatı işləri ilə məşğul olurdu.

1993-1995-ci illerde iqtisadi islahatlar həyata keçirildi. Xarici valyutadan istifadəyə icazə verildi, mühacirlərin ölkəyə gəlib öz qohumlarına maddi yardım göstərməsinə icazə verildi. 1996-ci ildə bu yardımın həcmi 1 milyard dollara çatmışdı. Hökumət iqtisadi inkişaf sahəsində Vyetnamın və Çinin təcrübəsini öyrənməyə başladı, xırda sahibkarlığı icazə verildi, kənddə dövlət təsərrüfatları xırda istehsal kooperativlərinə ayrılmaga başladı.

Dövlət xarici ticarət üzərində inhisardan imtina etdi. Kabanın Avropa, Latin Amerikası ölkələri və Kanada ilə iqtisadi əlaqələri genişləndi. Xarici kapitalın iştirakı ilə birgə müəssisələr yaradıldı. Turizmdən gəlir şəkər satışından

əldə olunan gəlirdən çox idi. 1997-ci ildə Kubaya 1.7 milyon nəfər turist səfər etmişdi. 1994-1998-ci illerdə məcmu ictmai məhsulun illik artımı 3%, 1999-cu ildə isə 6.2% idi. Neft hasilatı 0.7 milyondan 2.1 milyon tona qalxdı. Əhalinin kütləvi istehlak məhsulları ilə təminatı yaxşılaşdı. Lakin pulsuz təhsil və tibbi xidmət qalmışdı.

Hökumət ölkənin müdafiə qabiliyyətini möhkəmləndirmək üçün tədbirlər görürdü. Ölkədə rejime müxalifə zəif idi. Əhalinin bir qismi iqtisadi çətinliklərdən narazı idi. Bəzi adamlar gizli şəkildə ölkədən ABŞ-a qaçmağa çalışırıdı. Ölkədə həm də belə təbliğat aparılırdı ki, F. Castro rejiminin devrilməsi nəticəsində anarxiya yaranacaq, mühacirlər hakimiyəti əle keçirib kommunizm tərəfdarlarından qisas almaqla məşğul olacaq.

Uzun müddət ərzində ABŞ-a müqavimət göstərməsi Kubaya böyük hörmət qazandırmışdı. 1998-ci ilin yanварında Roma papası II Pavel İohan və Kanadanın baş naziri J.Kretyen Kubaya səfər etmişdi. 1998-ci ilin avqustunda F.Kastro Karib ölkələrinə, Venesuelaya səfər etmişdi. 1999-cu ilin noyabrında Havanada İspaniya kralının Latin Amerikası ölkələrinin rəhbərləri ilə görüşü oldu. Kubanın Rusiya ilə əlaqələri bərpa olundu. 2000-ci ilin dekabrında Rusiya prezidenti V. Putin Kubaya səfər etmişdi. 2008-ci ilin fevralın 19-da F.Kastro dövlət başçısı vəzifəsində istəfa verdi.

XXI əsrin əvvəllərində Latin Amerikasının iqtisadi inkişafı sürətlənmiş və beynəlxalq münasibətlərə təsiri artdı. Latin Amerikasının dünyada iqtisadi və siyasi güc mərkəzlərindən biri kimi mövqeləri möhkəmlənmişdi. Regonda yerleşən 33 dövlətin birlikdə əhalisi 600 milyona çatmışdı, bu ölkələrdə 2 trilyon dollar məbləğində məhsul istehsal edilirdi, xarici ticarətin hacmi 1,2 trilyon dollar idi. İxracda sənaye məhsulu 65% təşkil edirdi.

Latin Amerikası ölkələri iqtisadi potensialından, zəngin təbii sərvətlərindən və əhali potensialından dünya siyasetinə və iqtisadiyyatına təsir göstərmək üçün istifadə edirdi. Hələlik, region ölkələrinin heç biri dünyanın böyük dövlətləri sırasına daxil deyil. Ekspertlər hesab edir ki, 2020-ci ilə qədər Braziliya dünyanın aparıcı dövlətlərindən birinə çevriləcək. Meksikadan dünya bazarına məhsul ixracı artdı, Argentinanın aqrar-sənaye kompleksinin, Çilinin iqtisadi inkişafı sürətlənmiş, Venesueladan neft ixracı artdı. Müasir dövrdə dünya ölkələrinin Latin Amerikasının məhsullarına tələbatı əsaslı şəkildə artdı. (ərzaq, mis, kofe, tropik meyvələr) Dünyada təbii ehtiyatların azalması, xammalın və ərzağın bahalaşması ilə bağlı Latin Amerikasının strateji əhəmiyyəti artdı. Bu amillər beynəlxalq aləmdə Latin Amerikasının xüsusi çəkisini artırır.

XX əsrin əvvəllərində Latin Amerikası ölkələrinin beynəlxalq münasibətlər sisteminde fəallığı, beynəlxalq məsələlərin həllində iştirak dərecəsi artdı. XX əsrin sonuna qədər Latin Amerikası ölkələrinin əksəriyyəti ABŞ-la əməkdaşlığı meylli idi. (hətta "qan münasibətləri"nin yaradılmasından bəhs edilirdi) ABŞ cənub qonşularını əlinde daha möhkəm saxlamağa çəyişir, bu məqsədə Qərb yarımkürəsindəki ineqrasiya proseslərindən və azad ticarət sazişlərindən istifadə edirdi. 1994-cü ilin dekabrında Amerika dövlətlərinin Mayamida keçirilən sammitində ABŞ 2005-ci ilədək Amerika Azad Ticarət Zonasının yaradılması haqqında qərarın yekdiliklə qəbuluna nail olmuşdu. ABŞ-in əsas məqsədlərindən biri Latin Amerikasının iqtisadi imkanlarından həm ölkə iqtisadiyyatının inkişafı üçün, həm də Avropa və Asiyanın şirkətlərinə qarşı rəqabət mübarizesində istifadə etmək idi.

Lakin Mayamida qəbul edilmiş həmin "yol xəritəsi" planı həyata keçirilmədi. XXI əsrin əvvəllerindən Latin Amerikasından hadisələr ABŞ-a sərfəli istiqamətdə cərəyan

etmedi. Latin Amerikasının Argentina, Braziliya, Venezuela kimi ölkeleri panamerika integrasyosunun deyil, MERKOSUR'un esasında Latin Amerikası integrasyosunun, xarici ölkelerde iqtisadi ve siyasi elaqelerin inkişafına çalışırdılar. Latin Amerikası ölkelerinin Avropa İttifaqı ile elaqeleri intensivləşdi, Asiya ölkeleri, xüsusile, Çinla ticaret elaqeleri genişləndi. Çin Latin Amerikası məhsullarının en böyük idxləçilərindən biri idi. Meksika, Çili və Peru Asiya-Sakit okean iqtisadi əməkdaşlığı çerçivesində əməkdaşlıqla fəal iştirak edirdilər. 2003-cü ildə Meksika və Çili BMT Təhlükəsizlik Şurasında İraq məsələsinin müzakirəsi zamanı ABŞ-in mövqeyini müdafiə etməmişdi.

Latin Amerikası ölkeleri suverenliyi möhkəmləndirməyi, milli manafelerini reallaşdırmağı, XX əsrin sonunda həyata keçirilmiş neoliberal islahatların nəticələrini aradan qaldırmağa çalışırlar. Əhalinin sosial müdafiəsi və vətəndaş cəmiyyətləri instutlarının möhkəmləndirilməsi region ölkələrinin qarşısında dayanan əsas vəzifələrdən birine çevrildi. Cəmiyyət həyatının bütün sahələrində dövlətin rolü artdı. Dövlətin investisiya feallığı və iqtisadiyyatda dövlət müəssisələrinin sayı artdı. Region ölkələrində iri miqyaslı sosial proqramlar həyata keçirilməye başlanıldı, kiçik və orta sahibkarlara güzəştli şərtlərlə kredit veriliirdi. Əhaliyə verilen istehlak və ipoteka kreditinin həcmi artdı. İxrac üçün məhsul istehsal edən müəssisələrə dövlətin yardımı artdı, inflyasiyaya qarşı mübarizə məqsədilə qiymətlərin artımı məhdudlaşdırıldı. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarında region ölkələrinin asılılığı zəiflədi. Argentina və Braziliya Beynəlxalq Valyuta Fonduna borcunu tam qaytarmışdı. Məzmun etibarilə Latin Amerikası ölkələrində milli mənafə və biznesin sosial məəsliyyəti prinsipləri əsasında sahibkarlarla dövlətin tərəfdəşliğinin yeni modeli formalasdırıdı.

2004-2006-ci illərdə Latin Amerikası son 25 ildə ən yüksək iqtisadi artım tempı - ildə 5% nümayiş etdirdi. Argentina və Venesuelada isə həmin illərdə məhsul istehsalının artımı 9-18% artmışdı. (belə yüksək göstərici "Çin tempı" adlanır) İqtisadi inkişaf yoxsullğun, işsizliyin və sosial gərginliyin azalmasına şərait yaratdı.

XXI əsrin əvvellərində Latin Amerikasında orduun siyasi həyata müdaxiləsi halları əsaslı şəkildə azaldı. 2001-2002-ci illərdə Argentinada siyasi böhran zamanı hərbiçilərin işe qarışmasına və demokratik azadlıqların məhdudlaşdırılmasına ehtiyac olmadı.

XXI əsrin əvvellərində Latin Amerikası üçün səciyyəvi cəhətlərdən biri "sola doğru dönüş" idi. 1998-ci ildə Venesuelada U.Çaves, 2002-ci ildə Braziliyada L.Silva, 2003-cü ildə Argentinada N.Kirşner seçki yolu ilə dövlətin başçısı oldu. Bu ölkələrdə neoliberal islahatlar dayandırıldı və sosial sahə əsas istiqamət elan edildi. 2003-cü ilin oktyabrında Uruqvayda T.Vaskes başda olmaqla sol cəbhə prezident seçkilərində qalib gəldi. 2005-ci ilin dekabrında Boliviyada mənşəcə hindu olan sol radikal Evo Moralis prezident seçildi. O seçkide qələbəsini "Ağ ev üçün dəhşət" adlandırmışdı. 2006-ci ilin yanvarında Çili'də Sosialist Partiyasının namizədi Mişel Baçelet (O ilk qadın prezident oldu.) prezident seçilmişdi. 2006-ci ilin martında Kosta-Rikoda sosial-demokrat, Nobel sülh mükafatı laureatı Oskar Arias prezident seçkilərində qalib gəldi. 2006-ci ilin noyabrında Nikaraquada Sandino adını Azadlıq cəbhəsinin lideri D.Ortega, Ekvadorda isə iqtisadçı R.Korea prezident seçildi. Meksikadaolların lideri A.Abradora qalibe gəlmək üçün cüzi səs çatmadı. Peruda sol radikal O.Umala ikinci turda sosial-demokrat siyasetçiye meğlub oldu.

"Sola dönüş" Latin Amerikası ölkələrinin ABŞ-la elaqelerinin zəifləməsinə, onların sosial-demokrat təməyüllü dövlətlərlə yaxınlaşmasına səbəb oldu. 2004-cü ildə

İspaniyada Sosialist Fəhlə Partiyasının hakimiyyətə gəlməsindən sonra Latin Amerikası ölkələrinin İspaniya ilə əlaqələri genişləndi. Bloklara qoşulmayan ölkələrin XIV konfransı 2006-ci ilin sentyabrında Havanada keçirildi. "Sola dönüş" region ölkələrində iqtisadi artımı və sosial təreqqini təmin edərsə, Latin Amerikasının Beynəlxalq münasibətlərə təsiri daha da artacaq.

XIV Fəsil İkinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlər

İkinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında ABŞ-in iqtisadi və siyasi mövqeləri möhkəmləndi. ABŞ Latin Amerikasında rəqiblərinin mövqelerini zəiflətməyə və inqilabi-demokratik hərəkatı yatırmağa yönəlmış siyaset həyata keçirirdi. ABŞ uzun müddət ərzində orada öz hegemonluğunu qoruyub saxlamaq fikrində idi.

Məqsədlərini rahat həyata keçirmek üçün ABŞ Qərb yarımkürəsində öz himayəsi altında hərbi-siyasi blok yaratmağa çalışırı. Blok siyaseti müharibədən sonra ABŞ-in xarici siyaset strategiyasının tərkib hissəsi idi. ABŞ dünyanın müxtəlif yerlərində aralarında sıx əlaqə olan hərbi-siyasi bloklar yaratmaq siyaseti həyata keçirirdi. Blok siyaseti həm də «soyuq müharibə»nin mühüm tərkib hissələrindən biri idi.

1946-ci ilin mayında ABŞ prezidenti H.Truman konqresə «Amerikaarası hərbi əməkdaşlıq» adlı məktub göndərdi. Qərb yarımkürəsində təhlükəsizliyi təmin etmək üçün silahlanmanın standartlaşdırılmasına və ABŞ-in rəhbərliyi altında təlimləri təşkil etmək planı həmin məktubda öz əksini tapmışdı. Bir sıra Latin Amerikası ölkələri bu plana etiraz etdi. Ona görə ABŞ konqresi prezidentin təklifini qəbul etmədi, Qərb yarımkürəsinin birgə müdafiəsi ideyasını irəli sürdü və beynəlxalq kommunizm Qərb yarımkürəsi üçün başlıca təhlükə mənbəyi kimi göstərildi.

1947-ci ilin avqustunda ABŞ-in təşəbbüsü ilə Rio-de Janeyroda konfrans keçirildi. 1947-ci ilin sentyabrın 2-də konfransda 15 dövlət «Qərb yarımkürəsinin müdafiəsi haqqında» müqavilə imzaladı. Xarici müdaxilə zamanı Amerika ölkələrinin bir-birinə qarşılıqlı hərbi yardımını nəzərdə tutan müqavilə

1948-ci ilin dekabrndə qüvvəyə mindi. 1948-ci ilin martın 30-dan mayın 2-na qədər Boqotada IX Amerikaarası konfrans keçirildi. 30 aprel 1948-ci ildə ABŞ və 20 Latin Amerikası dövləti tərafından Amerika Dövlətləri Təşkilatının nizamnaməsi imzalandı. Bu təşkilat Amerika qıtəsində sülhü birge müqavimətin təşkili ilə məşğul olmalı idi. ADT ABŞ-a birge Latin Amerikasında öz məqsədlərini həyata keçirməkdə kömək etməli idi. Təşkilatın ali orqanı ümumi siyaseti müəyyən etmək üçün 5 ildə bir dəfə çağrılan Amerikaarası konfrans idi. Təcili məsələlərə xarici işlər nazirlərinin Məsləhət müşavirəsində baxılmalı idi. Müşavirənin nezdində müdafiə məsələlərinə baxan Məsləhət Komitəsi fəaliyyət göstərirdi. Cari məsələlərə ADT-nin daimi icra orqanı olan Şura baxırdı. ADT-nin baş katibi 10 ilə seçilirdi. Təşkilatın xərclərinin 2/3 hissəsini ABŞ çekirdi və rəhbər işçilərin çoxu ABŞ nümayəndələri idi. NATO yaradıllarkən "Rio-de Janeiro paktı"ndan və ADT-dən nümunə kimi istifadə edilmişdi.

Latin Amerikası ölkələri arasında iqtisadi əlaqələr genişlənmişdi. 1947-ci ildə Braziliya ilə Venezuela arasında ticarət sazişi imzalanmışdı. Venezuela neft müqabilində Braziliyadan toxuculuq və ərzəq məhsulları almıştı. 1946-1947-ci illərdə Argentina, Çili, Paraqvay, Ekvador və Boliviya ilə ticarət sazişləri imzalılmışdı.

Latin Amerikası ölkələri çalışırdılar ki, ABŞ-in onların xarici siyasetinə təsiri azalsın. Müharibədən sonrakı dövrda Latin Amerikasında əhalinin SSRİ-ye rəğbəti artmışdı.

İkinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında milli-azadlıq hərəkatı güclənmişdi. Ona görə ABŞ regionda öz siyasetində müəyyən dəyişikliklər etmişdi. 40-ci illərin sonu-50-ci illərdə Latin Amerikasında ABŞ-in iştirakı ilə həyata keçirilən hərbi çevrilişlərin sayı artmışdı.

1948-ci ilin payızında Venezuela hökuməti qərar qəbul etdi ki, xarici şirkətlərə yeni konsessiya verilməsin. Eyni

vaxtda ölkədə fəaliyyət göstərən xarici neft şirkətlərinin fəaliyyəti haqqında yeni qanun qəbul edildi, bütün vergiləri ödəyəndən sonra neft şirkətlərinin gəlirinin 50%-i Venesuela hökumətinə çatmalı idi.

Venesuelada neftlə bağlı qanunların qəbulundan sonra hərbi çevriliş edildi. Ölkədə hərbi diktatura quruldu, əvvəlki hökumətin islahatları ləğv olundu və ABŞ inhisarlarının Venesueladan gəliri daha da artı. Bu dövrə Paraqvayı general Stressner, Kubanı Batista idarə edirdi. Dominikanda general Truxilyo, Nikaraquada Samosa ABŞ-in köməyi ilə öz hakimiyətini möhkəmləndirmişdi. Ekvador və Çili dövlət çevrilişli həyata keçirilmiş, Braziliyada müxalifətə qarşı mübarizə güclənmişdi.

Latin Amerikasının diktatura rejimləri soyuq müharibədə iştirak edirdi. Latin Amerikası ölkələrinin SSRİ ilə əlaqləri zəifləmişdi. 1947-ci ildə oktyabrında Braziliya və Çili, 1948-ci ildə Kolumbiya, 1952-ci ildə Venezuela və Kuba SSRİ ilə diplomatik münasibətləri kəsmişdi. Latin Amerikası ölkələri ilə SSRİ arasında əlaqələre ABŞ mane olurdu.

ABŞ Latin Amerikası xalqlarının müqavimətini zəiflətmək üçün bütün vasitələrdən istifadə edirdi. 1954-cü ilin martında Karakasda X Amerikaarası konqres keçirildi. Konqresdə ABŞ-in dövlət katibi C.Dallasın təşəbbüsü ilə «Amerika dövlətlərinin həmrəyliyinin möhkəmləndirilməsi haqqında» qətnamə qəbul edildi. ABŞ Latin Amerikasında siyasetini həyata keçirərkən «sovet təhlükəsi» şəyəndən geniş istifadə edirdi.

1950-ci ildə Qvatemalada hökumətin həyata keçirdiyi aqrar islahatı ABŞ-in «Yunayted frut kompani» şirkətinin mənafələrinə zidd idi. 1953-cü ildə Honduras və Nikaraquada Qvatemalaya göndərmək üçün silahlı dəstələr təşkil olundu. Qvatemala müdafiə qabiliyyətini möhkəmləndirmək üçün Şərqi Avropa ölkələrindən silah alırdı. 1954-cü ilin mayında ABŞ və Honduras Qvatemala ilə diplomatik münasibətləri

kəsdi və iyunun 18-də silahlı dəstələr Qvatemalaya daxil oldu. ABŞ təyyarələri Qvatemala ərazisini bombalayırdı. Qvatemala hökumətinin müraciətinə əsasən BMT Tehlükəsizlik Şurası Qvatemalaya xarici müdaxiləni dayandırmağa çağırın qətnamə qəbul etdi. SSRİ Qvatemalaın mövqeyini müdafiə edirdi. ABŞ çalışırkı ki, Qvatemalanın şikayətinə ADT-də baxılsın. ABŞ BMT Tehlükəsizlik Şurasının qətnamasına amel etmədi. Qvatemalada ordunun köməyi ilə hərbi diktatura quruldu. Yeni hökumət müsadire edilmiş torpaqları ABŞ şirkəetine qaytardı və 1955-ci ilde ABŞ-la hərbi müqavilə imzaladı. 50-ci illerde ABŞ-in Latin Amerikasındaki siyaseti hem də «berabər tərfdəşliq» adlanırdı.

XX. əsrin 60-ci illərində Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlərə Kuba inqilabı, Qərb dövlətlərinin regionda öz mövqelərini saxlamaq cəhdləri və Latin Amerikası ölkələrinin adalətli beynəlxalq əlaqələr uğrunda mübarizəsi kimi amillər böyük təsir göstərdi. Kuba inqilabından sonra ölkənin ABŞ-la əlaqələri zəiflədi və sosialist dövlətləri ilə əməkdaşlığı genişləndi. Kubaya hərtərəfli kömək SSRİ-nin strateji məqsədi idi. Kuba hadisələrinin təsiri ilə Latin Amerikası ölkələrinin münasibətlərin beynəlxalq hüquq prinsipləri əsasında qurulmasına yönəlmış tələbləri artdı.

1959-cu ilin ortalarında Kuba inqilabının karşısını almaq cəhdli rota çıxandan sonra ABŞ Kubaya qarşı mübarizə üçün bütün qüvvələrini səfərbər etdi. ABŞ diplomatiyası Amerika Dövlətləri Təşkilatından da istifadə edirdi.

1960-ci ilin martında ABŞ prezidenti D.Eyzenhauer Latin Amerikasının bir neçə ölkəsində səfərdə oldu. Bu ölkələrin rəhbərləri ilə görüş zamanı D.Eyzenhauer onları "Kuba təhlükəsi"na qarşı birgə mübarizəyə çağırdı. ABŞ Kubaya qarşı bir sıra tədbirlər həyata keçirdi. 1960-ci il iyulun 6-da D.Eyzenhauer Kubadan şəkər alınmasını ve ABŞ-dan Kubaya neft göndərilməsini qadağan etdi. 1960-ci ilin

noyabrında ABŞ Nikaraqua ve Qvatemalańı Kubanın hücumundan qorumaq adı ilə bir neçə herbi gəmini Kuba sahilərinə göndərdi. 1961-ci ilin yanvarın 3-də ABŞ Kuba ilə diplomatik əlaqələri kəsdi. 1961-ci ilin aprelin 17-də ABŞ-in köməyi ilə kubalı mühacirlər tərəfindən həyata keçirilən herbi aksiya gözlənilən nəticəni vermedi.

1962-ci ilde Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlərə təsir göstərən ən mühüm hadisə Karib böhranı oldu. Karib böhranı 1962-ci ilin payızında ABŞ-la Kuba və ABŞ-la SSRİ arasında ziddiyətlərin kəskinleşməsi nəticəsində yarandı. Kubaya Latin Amerikasında öz strateji müttəfiqi kimi baxan SSRİ 1962-ci ilin yayında orada gizli şəkildə orta mənzilli raketlər yerləşdirmişdi. ABŞ prezidenti C. Kennedy dərhal həmin raketlərin (bu raketlərin fealiyyət radiusu ABŞ-in bir neçə iri şəhərini şata edirdi) Kubadan çıxarılmasını tələb etdi. 1962-ci ilin oktyabrının 22-də Kubanı dənizdən və havadan mühasirəyə aldı, Kuba sahillərinə 85 min dəniz piyadası ilə birlilikdə 183 hərbi gəmi göndərdi. Bu mühasirə Kubaya xaricdən silah və hərbi texnika göndərilməsinin qarşısını almalı idi.

Kuba və SSRİ ABŞ-in hərəkətlərini beynəlxalq hüquq zidd hesab edərək onun iradesinə tabe olmaq niyyətində deyildi. SSRİ ilə ABŞ arasında yaranmış hərbi qarşıdurma nüvə müharibəsinə çevrilə bilerdi. ABŞ ölkədə, Avropada və dənizlərdə yerleşən silahlı qüvvələrini yüksək döyüş hazırlığı vəziyyətinə gətirdi. 1962-ci ilin oktyabrın 23-də SSRİ və Varşava Müqaviləsi Təşkilatına daxil olan digər ölkələr cavab tədbirləri gördülər. Kuba ordusu da döyüşə hazır vəziyyətə gətirildi.

1962-ci ilin oktyabrin 24-də Karib hövzəsində veziyet BMT Təhlükəsizlik Şurasında müzakirə edildi. Burada ABŞ SSRİ-ni Karib hövzəsində veziyəti keşkinləşdirməkde ittiham etdi. SSRİ Kubanı müdafiə etmək məqsədi ilə raketlarını orada yerləşdiriyini bildirdi. İclasda Ruminiya

SSRİ-nin ve Kabanın mövqeyini müdafia etdi. Birleşmiş
Ərəb Respublikası və Qana ABŞ-in hərəkatlarının dəniz
azadlığı prinsipinə zidd olduğunu, sülh və təhlükəsizlik üçün
qorxu yaratdığını qeyd etdilər. Onlar ABŞ, SSRİ və Kubanı
böhranı dinc yolla həll etməyə çağırın qətnamə layihəsi
təklif etdilər. BMT-nin baş katibi U.Tan tərefərləri problemin
həlli üçün danışqlara başlamağa çağırıldı. İngiltərə ABŞ-in
Karib hövzəsindəki siyasetini müdafia edirdi. Lakin sonra
İngiltərə, Fransa və İrlandiyannın nümayəndələri SSRİ ilə
ABŞ arasında danışqlara tərefədar olduqlarını bəyan etdilər.

BMT Təhlükəsizlik Şurası baş katibin SSRİ və ABŞ
hökumətlərinə göndərmək üçün hazırladığı müraciətin
mətnini bəyəndi. Müraciətdə SSRİ, ABŞ və Kuba hökumətlərinə
görüşüb böhranı həll etmek yollarını müzakirə etmək
olundu və BMT-nin onlara kömək etməyə hazır olduğunu
bildirildi. Karib böhranının mümkün nəticələrini nəzərə alan
ABŞ və SSRİ hökumətləri həmin müraciətə müsbət cavab
verdilər.

1962-ci ilin oktyabrın 28-də SSRİ və ABŞ hökumətləri
arasında məktub mübadiləsi oldu. SSRİ Karib böhranını dinc
yolla həll etmək üçün öz üzərinə düşən işləri görməyə hazır
oldığını bildirdi. ABŞ hökumətinin Moskvaya göndərdiyi
məktubda deyilirdi ki, Karib böhranının siyasi vasitələrlə həlli
beynəlxalq gərginliyin zəifləməsinə və tərksilahla bağlı
məsələlərin həllinə kömək edə bilər.

1962-ci il noyabrın 1-də SSRİ hökumətinin nümayəndəsi
danışqlar aparmaq üçün əvvəl Nyu Yorkda, sonra isə
Kubada oldu. Razılığa əsasən ABŞ hökuməti 1962-ci il
noyabrın 21-də Kubanın hərbi mühəsirəsini ləğv etdi,
Kubaya hücum etməyəcəyini və ABŞ-dakı Kuba mühacirə
lərinə kömək göstərməyəcəyini vəd etdi. SSRİ öz raketlərini
Kubadan çıxardı. Beləliklə, Karib böhranı siyasi-diplomatik
vasitələrlə həll olundu.

Kuba hadisələri, Latin Amerikasında azadlıq mübarizəsi
və SSRİ-nin region ölkələrinə təsirinin artması ABŞ-ı Latin
Amerikasında siyasetini yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur
etdi. ABŞ hökuməti 1961-ci ilde "Tərəqqi naminə ittifaq" adlı
yeni program hazırladı. Program Latin Amerikası ölkələrinə
iqtisadi yardımın artırılmasını nəzərdə tuturdu. Bu programda
göre ABŞ Latin Amerikası ölkələrinə iqtisadi və sosial
inkısa kömək məqsədilə 10 il ərzində 20 milyard dollarlıq
yardım göstərməli idi. ABŞ Latin Amerikası ölkələrinə yardım
vasitəsilə Kuba inqilabının Amerika qitesine təsirini
zəiflətməyə və milli-azadlıq hərəkatının inkışafına mane
olmağa çalışırı. Kuba inqilabına qarşı mübarizəyə region
ölkələrini "Tərəqqi naminə ittifaq" programı cəlb etməli idi.

«Tərəqqi naminə ittifaq» programı Amerika Dövlətləri
Təşkilatının 1961-ci ilin avqustunda Uruqvayda keçirilən
müsavirəsində qəbul edildi. ABŞ-in əsas məqsədlərindən
biri narazılığı azaltmaq yolu ilə Latin Amerikasında sabitliyi
təmin etmək idi. ABŞ Latin Amerikasında mövqelərini möhkəmləndirmək
üçün ADT-dən geniş istifadə edirdi. Ona görə
Latin Amerikası ölkələrinin ADT-yə münasibətdə dəyişiklik
baş verdi. Latin Amerikası ölkələrinin eksəriyyəti ADT-nin
əsasən iqtisadi əməkdaşlıq məsələləri ilə məşğul olmasını
tələb etdi. 1970-ci ilde ADT-nin yeni nizamnaməsi qüvvəyə
mindı. Nizamnamə ilə təşkilatın iqtisadi, sosial və mədəni
sahələrdə səlahiyyətləri artırıldı.

1967-ci ilin fevralında Latin Amerikasının 14 ölkəsi regi-
onda nüvə silahının qadağan edilməsi haqqında Tlateleko
müqaviləsini imzaladılar (Tlateleko - Meksikada yer adıdır).
Müqaviləyə görə onun iştirakçıları nüvə silahı istehsal
etməməli, kənardan getirib öz ərazisində saxlamamalı və
istifadə etməməli idi.

Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlər ABŞ-in
xarici siyasetinə böyük təsir göstərdi. Latin Amerikasında öz
mövqelərini saxlamaq üçün ABŞ coxsayılı vasitələrdən –

siyasi manevrlərdən, çevik taktikadan, region ölkələrinə güzəştlərdən, həmin ölkələrə iqtisadi yardımdan və hərbi müdaxilədən istifadə edirdi. ABŞ-in təşəbbüsü ilə Kuba 1962-ci ilde ADT-dən çıxarıldı. 1964-cü ilde isə ADT Kubaya qarşı iqtisadi sanksiyalar tətbiq etdi.

Latin Amerikasında yeni inqilabların başlanması ABŞ-a sərfəli deyildi. Ona görə ABŞ 1963-cü ildən region ölkələrinə münasibətini sərtləşdirdi və orada «böyük dəyərəyin» elementlərindən istifadə etməklə hərbi rejimlərə daha çox yardım göstərməyə başladı. 1964-cü ildə ABŞ hökuməti yardım verməməsini nəzərdə tuturdu. 1965-ci ildə ABŞ prezidenti L. Conson bildirdi ki, ABŞ «kommunist təhlükəsi»ne qarşı mübarizə məqsədilə istənilən Latin Amerikası ölkəsinin daxili işinə qarşı bilər.

1965-ci ildə Dominikan Respublikasında ordu çevriliş etdi. ABŞ çevrilişə mane olmaq üçün "Amerika vətəndaşlarını müdafiə" adı ilə Dominikana qoşun göndərdi. SSRİ və bir neçə digər ölkə ABŞ-in hərəkətini tənqid etdi. Dominikan kəndə vətəndaş müharibəsi BMT Tehlükəsizlik Şurasında müzakirə olundu. ABŞ Amerika Dövlətləri Təşkilatını da Dominikan hadiselerinə cəlb etmək qərarına gəldi.

1965-ci ilin mayında ADT-nin müşavirəsində Dominikan Respublikasında sülhü bərpa etmək üçün "Amerikaarasi silahlı qüvvələr"in yaradılması haqqında qərar qəbul edildi. Müşavirədə Meksika, Çili, Uruqvay, Ekvador və Peru kollektiv silahlı qüvvələrin yaradılmasına etiraz etdilər. Braziliya, Honduras, Nikaraqua, Paraqvay və Kosta-Rika isə Dominikan Respublikasına qoşun göndərməyə razı oldu.

SSRİ Latin Amerikası ölkələrinin ABŞ-a qarşı narazılığından istifadə edərək region ölkəleri ilə əlaqələrini genişləndirdi. ABŞ isə SSRİ-nin Latin Amerikası ölkələri ilə əlaqə-

lərinin genişlənməsinə mane olmağa çalışırı. 60-cı illərin sonunda Latin Amerikası ölkələrinin yaridan çoxu SSRİ ilə diplomatik münasibətlər yaratmışdı. Latin Amerikasının socialist ölkələri ilə iqtisadi əlaqələri inkişaf edirdi. SSRİ region ölkələrinə kredit verir və təsərrüfat obyektlərinin tikilməsinə kömək göstərirdi. Region dövlətlərinin kommunist bloku ölkələri ilə əlaqələrinin beynəlxalq münasibətlərə təsiri artmışdı.

XX əsrin 70-ci illərində Latin Amerikasındaki proseslərin beynəlxalq münasibətlərə təsiri artdı. Bu işdə Latin Amerikası ölkələrinin xarici siyasetinin feallaşması, region ölkələrinin sosial-iqtisadi inkişafı və onların həm Qərb, həm də Şərqi bloku ölkələri ilə əlaqələri böyük rol oynayırdı.

Daha çox kommunist ölkələri ilə əməkdaşlıq edən Kuba 1972-ci ildə QİYŞ-e daxil oldu. 1972-ci ildə F.Kastronun SSRİ-yə sefəri zamanı iki ölkə arasında ticarət-iqtisadi və elmi-texniki əməkdaşlıq haqqında sazişlər imzalandı. SSRİnin köməyi ilə Kubada 300-ə qədər müxtəlif təsərrüfat müəssisəsi tikildi. 1974-cü ilin fevralında imzalanmış Sovet-Kuba bəyannamesi iki ölkə arasında siyasi əlaqələrin daha da inkişafını nəzərdə tuturdu.

Kuba hökuməti Afrikada Anqolaya və Həbəştanada hərbi yardım gösterir, Mərkəzi Amerikada isə Nikaraquanı fəal müdafiə edirdi. Kuba bloklara qoşulmurdu. Bloklara qoşulmayan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının VI konfransı 1979-cu ildə Havanada keçirildi. 1987-ci ildək Kuba 121 ölkə ilə diplomatik münasibətlər yaratmışdı. Kuba Qərbi Avropanın ölkələri ilə müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq edirdi. ABŞ-la münasibətlərdə isə irəliliyə əldə edilmədi.

XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısında Latin Amerikası ölkələrinin xarici borcu 360 milyard dollardan çox idi. Xarici borc Latin Amerikası ölkələrinə təzyiq vasitələrindən biri idi. 70-80-ci illərdə Braziliya, Meksika, Venesuela və Argentina kimi ölkələrin iqtisadi inkişafı şüretləndi, bir sıra ölkələrdə

xarici emlakın milliləşdirilməsinə dair tədbirlər həyata keçirildi.

XX əsrin 60-ci illərinin sonunda Çili də iqtisadi və siyasi vəziyyət ağır idi. 1969-cu ilin martında parlamente keçirilən seçkilər ölkədə siyasi qüvvələrin yeni nisbetinin yarandığını göstərdi. 1969-cu ilin dekabrında kommunistlərin təşəbbüsü koalisiyaya KP, SP, SDP, Radikal partiya, Vahid Xalq koalisiyaya, Mütəqil Xalq Fealiyyəti təşkilatları Fealiyyəti hərəkatı və Müstəqil Xalq Fealiyyəti təşkilatları daxil idi. Koalisiya iştirakçıları Xalq Birliyi haqqında saziş imzalayıb. S.Alyendeni prezidentliye vahid namizəd irəli sürdürlər. 1970-ci il sentyabrın 4-də keçirilən seçkida S.Alyende 36,3% səs toplayaraq qalib gəldi və noyabrda S.Alyende hökuməti yaratdı. Lakin konqres, Ali məhkəmə, Xalq Birliyi hökuməti yaratdı. Lakin konqres, Ali məhkəmə, mətbuat vəsiti və zabitlərin çoxu Xalq Birliyini müdafiə etmirdi. Ona görə yeni hökumət öz programını çətin şəraitdə həyata keçirməli oldu.

S.Alyende hökuməti ABŞ inhisarlarına məxsus olan mis mədənlərini milliləşdirdi. Çilinin ABŞ-dan iqtisadi asılılığı böyük idi. ABŞ inhisarlarının Çilidən mənfəeti ilde 2 milyard dollar idi. Körmür, filiz və neft mədənləri, iri banklar milliləşdirildi. İqtisadiyyatda dövlət bölmesi artı. Əmək haqqı artırıldı, qiymətlər üzərində nəzarət qoyuldu, yeni iş yerləri açıldı, mənzil tikintisi genişləndi, səhiyyə və təhsil sistemi yaxşılaşdırıldı. Aqrar islahat keçirildi. Hökumət mülkədarlardan 6 milyon ha torpaq müsədire etdi. Onun 2,8 milyon hektarı kəndlilərə, qalanı isə kooperativlərə verildi.

1970-ci ilin noyabrında Çili ile Kuba arasında diplomatik münasibətlər bərpə olundu. 1971-də Çili ADR-lə, 1972-də Şimali Vyetnam və Şimali Koreya ilə diplomatik münasibətlər yaratıldı. Çilinin SSRİ, Fransa, İtaliya və AFR-lə münasibətləri yaxşılaşdı, lakin ABŞ-la münasibətləri gərgin idi. ABŞ Çilini iqtisadi və maliyyə blokadmasına aldı. Prezident R.Nixon Çilidə dövlət çevrilişi üçün 13 milyon dollar vəsait

ayırdı. Xırda və orta burjuaziya orduyun tərəfində id. Hərbi çevriliş general A.Pinogetin başçılığı ilə 1973-cü il sentyabrın 11-də həyata keçirildi. S.Alyende öldürüldü. General A.Pinoget ölkədə hərbi diktatura qurdur və 1990-ci ilə qədər ölkəni idarə etdi.

Nikaraquada Samosa rejimi 1936-ci ildə hakimiyətə gəlmişdi. Sandino adına Milli-Azadlıq Cəbhəsi 1961-ci ildə yaradıldı. Bu cəbhə 1979-cu ilin iyun ayında silahlı üşyan yolunda hakimiyəti ələ keçirdi. Kəndlilərin, fəhlələrin, xırda və orta burjuaziyanın iştirakı ilə Nikaraquada xalq inqilabı qalib gəldi. Qanunvericili və icraedici hakimiyət Milli Dırçalış hökumətinin rəhbər şurasına məxsus idi. Bu şuranın koordinatoru Daniel Ortega idi. Hökumət iqtisadiyyatı bərpə etmeye, sosial tədbirlər həyata keçirməyə başladı. Samosa ailəsinin emlakı, banklar və siyortə şirkətləri, xarici ticaret və bir sıra iri müəssisələr milliləşdirildi. 1984-cu ilə qədər iqtisadiyyatın bütün əsas sahələri dövlətin nəzarətinə keçdi. Kəndlilərə 2 milyon hektar torpaq verildi. Sosial tədbirlər həyata keçirildi. 1984-cü ildə D.Ortega Nikaraquanın prezidenti seçildi. 1986-ci ildə yeni konstitusiya qəbul edildi. Nikaraqua bloklara qoşulmamaq hərəkatında iştirak edirdi.

ABŞ Nikaraquaya qarşı elan olunmamış müharibə aparıvə Nikaraqua eksinqilabçılarını silahlı təchiz edirdi. 1984-cü ildə ABŞ Nikaraquaya xarici gəmilərin gəlməsinə mane olmaq üçün onun sahilərini minaladı. 1990-ci ildə prezident seçkilərində müxalifətin «Nikaraqua ittifaqı» qalib gəldi və V.Çamorra prezident seçildi. Sandino hökuməti müxalifəti keçməli oldu. Sandino hökuməti ölkədə iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdırma bilmedi. ABŞ Nikaraquada qurulan yeni hökumətə kömək etməyə başladı.

Karib dənizində kiçik ada dövləti olan Qrenadada 1979-cu ildə çevriliş nəticəsində amerikanperəst hökumət devrildi. M.Bişopun başçılıq etdiyi yeni hökumət bir sıra tədbirlər həyata keçirdi. 1983-cü ilin oktyabrında Qrenadada

yaranmış siyasi böhrandan istifadə edən ABŞ Amerika vətəndaşlarını müdafiə etmək üçün hərbi müdaxilə yolu ilə adanı işğal etdi.

Salvadorda hökumətə qarşı güclü partizan hərəkatı mövcud idi. 1986-ci ilin fevralında Haitinin başçısı Duvalye ölkədən qaçmalı oldu. Panama xalqı ABŞ hərbi bazalarının ölkədən çıxarılmasını tələb edirdi. 1977-ci ildə ABŞ-la ölkədən çıxarılmışını tələb edirdi. 1999-cu ilin dekabrında kanal Panama hökuməti arasında 1999-cu ilin sonunda Panama keçməsi haqqında saziş üzərində nəzarətin Panamaya keçməsi haqqında saziş imzalandı. 1999-cu ilin sonunda Panama kanalı öz qanuni sahibinə qaytarıldı. 80-ci illərin birinci yarısında Boliviya, Argentina, Braziliya və Uruqvay kimi ölkələrdə hərbi diktatura rejimləri mülki hökumətlərlə əvez olundu. Latin Amerikası xalqlarının iqtisadi müstəqillik və sosial azadlıq uğrunda mübarizəsi beynəlxalq münasibətlərə mühüm təsir göstərirdi.

XX əsrin 80-ci illərinin əvvelində Latin Amerikasında Folklend (Malvin) münaqişəsi baş verdi. Folklend (Malvin) adaları Cənubi Atlantikada, Argentinadan 500 km aralıda yerləşib 2 böyük və 200-e qədər xırda adadan ibarət idi. Hələ 1820-ci ildə Argentina bu adaların öz ərazisi elan etmişdi. İngiltərə 1833-cü ildə oraya qoşun göndərib adaları öz müstəmləkəsi elan etmişdi.

Argentina Folklend adalarını qaytarmaq uğrunda mübarizə aparırdı. 1964-cü ildə BMT Folklend adalarını özünüdərə etməyən ərazilər sırasına daxil etdi. Bu məsəla ilə bağlı aparılan Argentina-İngiltərə danışqları heç bir nəticə vermedi. Adaların ərazisində neft yataqlarının keşf edilməsi problemin kəskinliyini daha da artırdı. Argentina 1982-ci il aprelin 2-də Folklend adalarına qoşun çıxarıb oranı öz ərazisi elan etdi. Argentina eyni zamanda İngiltərə ilə danışqlar aparmağa hazır olduğunu bildirdi. Argentina hökumətinin məqsədi həm də əhalinin diqqətini daxili siyasi böhrandan yayındırmaq idi. Argentina ABŞ-in Rio-de-

Janeyro paktı və ADT xətti ilə ona kömək edəcəyinə və ya bitərəf qalacağına ümidi edirdi.

İngiltərə münaqişəni hərbi yolla həll etmək üçün Folklend adaları rayonuna hərbi-dəniz donanmasının 60%-ni gönderdi. BMT baş katibinin vasitəçilik səyleri nəticəsiz oldu. Qısa müddətli döyüsdən sonra İngiltərə qoşunları Folklend adalarını işğal etdi. 1982-ci il iyunun 15-də imzalanmış müvəqqəti sazişə əsasən hərbi əməliyyatlar dayandırılmış və Argentina öz qoşunlarını oradan çıxartmalı idi. Bu məglubiyət Argentinada hökumətin dəyişməsinə səbəb oldu. Bu münaqişə zamanı ABŞ İngiltərəyə hərəkəflə yardım göstərdi. BMT Təhlükəsizlik Şurasında İngiltərəni müdafiə etdi. ABŞ və Avropa İttifaqının üzvləri Argentinaya qarşı iqtisadi sanksiyalar tətbiq etdilər.

Amerika Dövlətləri Təşkilatının üzvlərinin əksəriyyəti İngiltərənin hərəketini və ABŞ-in siyasetini tənqid etdilər. Folklend münaqişəsi ilə əlaqədar SSRİ 1982-ci il mayın 25-də bəyanatla çıxış edib problemi siyasi vasitələrlə həll etməyə çağırıldı. İngiltərə Folklend adaları ilə bağlı danışqlar aparmaq üçün Argentinanın təkliflərini qəbul etmedi. 1990-ci ildə İngiltərə ilə Argentina arasında diplomatik münasibətlər bərpa olundu.

ABŞ Latin Amerikasına münasibətdə Monroe doktrinasının prinsiplərinə sadıq idi və onları yeni şəraite uyğunlaşdırmağa çalışırdı. ABŞ Qərb yarımkürəsində özünün xüsusi rolunu əsaslandırmaya və Latin Amerikası ölkələrinin müstəqil xarici siyasetinə mane olmağa çalışırdı. ABŞ regionda mövqelərini möhkəmləndirmək üçün «imtiyazlı müttəfiqlər» doktrinasından istifadə edirdi. Belə ki, ABŞ regionun bir sıra ölkələrinə geniş yardım göstərməklə özüne qarşı narazılığın karşısını onların köməyi ilə almağa çalışırdı. R.Nikson 1971-ci ilin sonunda Braziliya prezidenti Q.Medisilə görüş zamanı bildirdi ki, bütün Latin Amerikası Braziliyanın yolu ilə getmelidir. 1976-ci ildə ABŞ-la Braziliya

arasında karşılıqlı anlaşma memorandumu imzalandı. ABŞ Latin Amerikası ölkelerine tezyiqini artıracağı halda Braziliyanı büyük devlet kimi tanımağa hazır olduğunu bildirdi. ABŞ prezyidenti C.Karter de Latin Amerikası ölkelerine fərqli yanaşmanın tərəfdarı idi.

R.Reygan prezident seçiləndən sonra ABŞ-in Latin Amerikasında fəaliyyəti daha da genişləndi. Mərkəzi Amerika və Karib hövzəsi ölkələrinə xüsusi diqqət yetirilirdi. 1982-ci ilin fevralında R.Reyganın təklifi ilə hazırlanmış «Karib təşəbbüsü» programını həyata keçirmek üçün konqres 350 milyon dollar vəsait ayırdı. 1983-cü ildə ABŞ konqresinin qəbul etdiyi «Karib hövzəsinin iqtisadi bərpası» adlı qanuna əsasən 1985-1990-ci illərdə Karib hövzəsi ölkələrinə (Salvador, Honduras, Qvatemala, Yamayka, Kosta-Rika və s.) 8 milyard dollar yardım göstərilməli idi. ABŞ Nikaraquadakı hadisələri diqqətlə izləyir və Nikaraqua hökumətinə qarşı mübarizə aparan kontras dəstələrinə hərəkəfi kömək göstərirdi. Silahlı kontras dəstələrinə daxil olanların əksəriyyəti Nikaraqua hökumətindən torpaq ala bilməyen kəndlilər idi. 1983-cü ildən silahlı kontras dəstələrinin Kosta-Rika və Honduras ərazisində Nikaraquaya hücumları artdı. 1985-ci ilin mayında isə ABŞ Nikaraquani iqtisadi mühasirəyə aldı. 1986-ci ilin payızında ABŞ konqresi kontrslara yardım üçün 100 milyon dollar vəsait ayırdı.

ABŞ Latin Amerikası ölkələri ilə həm ADT xətti ilə, həm də ikitərəfli əsasda əlaqələr saxlayırdı. ABŞ-in tezyiqlərinə birlikdə müqavimətin əhəmiyyətini başa düşən Latin Amerikası ölkələrinin həmrəyliyi gücləndi. Bu isə ADT vasitəsilə bölgəni nəzaretdə saxlamaq imkanlarını azaldırdı. 1973-ci il noyabrın 20-də Latin Amerikası ölkələrinin nümayəndələri Boqotada keçirilən görüşdə Boqota bəyannaməsi adlı sənəd qəbul etdilər. Bu sənəddə ADT-nin yenidən qurulması, region ölkələrinə qarşı iqtisadi

sanksiyaların tətbiqinin yolverilməzliyi kimi tələblər öz əksini tapdı.

1975-ci il dekabrın 17-də 26 Latin Amerikası ölkəsinin nümayəndələri Panamada Latin Amerikası İqtisadi Sistemi adlı təşkilatın yaradılması haqqında müqavilə imzaladılar. Yeni təşkilatın əsas vəzifəsi iştirakçıların iqtisadi mənafələrini müdafiə etmək, onların xarici siyasetini əlaqələndirmək və milli inkişafə kömək etmək idi. Bu təşkilatın rəhbər orqanı olan Latin Amerikası Şurasının qərargahı Karakasda yerləşirdi. Müqavilə bu təşkilatla ABŞ və Kanadanın daxil olmasını qadağan edirdi. Latin Amerikası İnteqrasiya Assosiasiyası 1981-ci ildə yaradıldı.

Latin Amerikası ölkələrinin yarısı bloklara qoşulmamaq hərəkatında iştirak edirdi. 80-ci illerde Latin Amerikasında regional təhlükəsizlik uğrunda mübarizə gücləndi. Kontador qrupunun yaradılması bunu sübut edir. Meksika, Panama, Kolumbiya və Venesuelanın daxil olduğu Kontador qrupu 1983-ci ilin yanvarında yaradıldı. Qrup iştirakçılarının ilk görüşü Panamaya məxsus olan Kontador adasında keçirildi. Qrupun məqsədi Nikaraqua münaqışəsinin dinc yolla həllinə kömək etmək, Mərkəzi Amerikadakı böhranların siyasi yolla, xarici müdaxilə olmadan region ölkələrinin özləri tərəfindən həllinə nail olmaq idi.

1984-ci ilin sentyabrında Kontador qrupunun təklifi etdiyi programda xarici hərbi yardımın dayandırılması, region ölkələrinin silahlanması üzərində nəzarət, hərbi bazaların ləğvi və s. kimi təkliflərdən bəhs olunurdu. Bu təklifləri Nikaraqua hökuməti bəyəndi. Lakin ABŞ onları qəbul etmədi.

1984-ci ilin oktyabrında Salvador, Honduras və Kosta-Rika tərəfindən ABŞ-in təşəbbüsü ilə irəli sürürlən «Tequisiqalpa aktı» məsələyə birtərəfli yanaşdırığına görə Nikaraqua hökuməti tərəfindən qəbul olunmadı. 1984-ci ilin iyundan 1985-ci ilin yanvarına qədər Meksikanın

Mansanito qəsəbəsində keçirilən ABŞ-Nikaraqua danışçıları heç bir nəticə vermədi. 1985-ci ilin aprelində ABŞ-in təklif etdiyi sülh planı qəbul edilmədi.

1986-ci ilin iyununda Kontador qrupu yeni sülh layihəsi ilə çıxış etdi. Nikaraqua həmin layihəni qəbul etmək üçün ABŞ-in kontralara yardımı dayandırmasını tələb etdi. ABŞ isə eksesinə kontralara yardımı artırdı. Beləliklə, ABŞ və onun müttəfiqləri Kontador prosesinin uğurla nəticələnməsinə mane olurdu.

ABŞ-in Nikaraqua ilə əlaqədar siyasetini Salvador, Paragvay və Çili daha fəal müdafiə edirdilər. Latin Amerikası ölkələrinin eksesiyəti Kontador qrupunun mövqeyini müdafiə edirdi. 1985-ci ilin iyulunda Argentina, Braziliya və Uruqvay Lima şəhərində Kontador prosesinə yardım qrupu yaradılar. Hər iki qrup six əlaqədə fəaliyyət göstərirdi. 1986-ci ilin dekabrında Rio-de-Janeyroda əsas və yardım qrupuna daxil olan dövlətlərin xarici işlər nazirlərinin müşaviri keçirildi. Müşavirədə qəbul olunmuş bəyannamədə deyilirdi ki, Nikaraquada sülhə nail olmaq üçün ilk növbədə xarici müdaxiləyə son qoyulmalıdır.

1987-ci ilin avqustunda Qvatemalada Nikaraqua, Kosta-Rika, Salvador və Qvatemalanın rəhbərləri «Mərkəzi Amerikada uzunmüddətli və möhkəm sülh yaradılmasının yolları» adlı sənəd imzaladılar. Bu sənəd Kontador prosesinin iştirakçıları tərəfindən müdafiə olundu. ABŞ konqressi 1987-ci ildə kontralara yardım üçün 270 milyon dollar yardım ayırdı. 1988-1989-cu illərdə Nikaraqua, Salvador və Qvatemalada hökumət qüvvəleri ilə üsyancılar arasında hərbi əməliyyatların davam etməsi ilə yanaşı, münaqışçıları siyasi vasitələrlə həll etmək cəhdəri davam etdirildi. Bu işdə fəal olan beş Mərkəzi Amerika dövlətinin 1988-ci ildə görüşü Kosta-Rikada keçirildi.

1989-cu ildə ABŞ-da C. Buşun hakimiyyətə galməsindən sonra Mərkəzi Amerikada münaqışçıları siyasi-diplomatik

vasitələrlə həll etmək imkanları artdı. 1989-cu ildə Nikaraqua, Kosta-Rika, Qvatemala, Salvador və Honduras prezidentlerinin fevralda Salvadora, avqustda Hondurasda, dekabrda isə Kosta-Rikada görüşləri keçirildi. Bu görüşlər zamanı qəbul edilən qərarlarda deyilirdi ki, münaqışçıları hərbi yolla həll etmək cəhdəri perspektivsizdir və siyasi vasitələrlə dinc tənzimlənmə zamanı bütün tərəflərin mənafələri nəzəre alınmalıdır. Bu görüşlər zamanı Nikaraquada silahlı müxalifət dəstələrinin buraxılması, orada beynəlxalq müşahidəçilərin iştirakı ilə azad və demokratik seçkilərin keçirilməsi və Salvadora vətəndaş müharibəsinin dayandırılması haqqında qərarlar qəbul edildi. 1990-ci ilin fevralında Nikaraquada hakimiyyət dəyişikliyi dinc tənzimlənmə prosesinə tekan verdi. 1990-ci ilin martında yeni seçilmiş Nikaraqua prezidenti V.Çamorranın nümayəndələri ilə kontras liderlərinin görüşündə 1990-ci il aprelin 20-ne qədər kontras dəstələrinin terksilah edilməsi haqqında saziş imzalandı. Mərkəzi Amerikada dinc tənzimlənmə prosesində BMT-in Baş katibi fəal iştirak edirdi. 1990-ci ildə Salvadora və Qvatemalada BMT-nin vasitəciliyi ilə qarşıdurulan tərəflər arasında danışçılar davam etdirildi.

SSRİ Latin Amerikasındaki hadisəleri diqqətli izləyir, region ölkələri ilə əməkdaşlığını genişləndirməyə çalışır. SSRİ 1970-1973-cü illərdə Çiliye əhəmiyyətli yardım göstərdi. Xalq Birliyi hökuməti sosialist ölkələrindən 386 milyon dollar kredit aldı. 1972-ci ilin dekabrında S. Alyende SSRİ-də rəsmi sefərdə oldu. Çiliidə 1973-cü ilin sentyabr əvvəlindən sonra SSRİ onunla diplomatik münasibətlərini kəsdi.

1979-cu il oktyabrın 18-də Manaquada diplomatik münasibətlər və səfir mübadiləsi haqqında Sovet - Nikaraqua bəyanatı imzalandı. 1980-ci ilin martında Nikaraqua Respublikasının hökumət nümayəndə heyətinin

Moskvaya rəsmi səfəri zamanı iki ölkə arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığı dair sazişlər imzalandı. SSRİ ABŞ-in Nikaraquaya münasibətdə siyasetini kəskin tənqid edərək Nikaraqua xalqının inkişaf yolunu sərbəst seçmək hüququnu müdafiə etdi. SSRİ hökuməti 1986-ci ilin noyabrında bəyanatla çıkış etdi. Bəyanatda ABŞ-dan Nikaraquanın daxili işlərinə qarışmamaq tələb olunur və Kontador qrupunun fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilirdi.

SSRİ 1979-cu ilin sentyabrında Qrenada ilə diplomatik münasibətlər yaratdı. 1982-ci ilin iyulunda Qrenadanın baş naziri M.Bışopun SSRİ-yə səfəri zamanı iki ölkə arasında iqtisadi, elmi-texniki və mədəni əməkdaşlığı dair sazişlər imzalandı. Sovet hökuməti 1983-cü ilin oktyabrında ABŞ-in imzalandı. Qrenadaya hərbi müdaxiləsinə son qoyulmasını tələb etdi.

1987-ci ilədək SSRİ Latin Amerikasının 19 dövləti ilə diplomatik münasibətlər yaratmışdı və onlarla əməkdaşlıq edirdi. SSRİ-nin Meksika, Argentina, Braziliya, Peru kimi ölkələrlə əlaqələri daha geniş idi. Bu zaman SSRİ ilk növbədə həmin dövlətlərin beynəlxalq münasibətlərə təsirini nəzərə alırdı. 80-ci illərin sonunda keçirilən yüksək səviyyəli Sovet-ABŞ görüşlərində məhəlli münaqişələr, o cümlədən Mərkəzi Amerikadakı hadisələr müzakirə edildi. 1989-cu ilde SSRİ Nikaraquaya hərbi yardımı dayandırdı.

90-ci illərdə Latin Amerikası ölkələrinin iqtisadi və siyasi inkişafı onların xarici siyasetinə böyük təsir gösterdi. Ümumiyyətə, region üzrə orta illik məcmu ictimai məhsul artımı 2% olmuşdu. Meksika, Çili, Argentina, Braziliya kimi qabaqcıl ölkələrdə bu rəqəm hər il əvvəlkine nisbətən iki dəfə artırdı. Region ölkələrinin xarici ölkələrlə iqtisadi əlaqələri genişlənmişdi. Latin Amerikası ölkələrinin iqtisadiyyatına xarici kapital qoyuluşu artdı. 90-ci illərdə Latin Amerikası ölkələrində siyasi vəziyyət də sabit idi.

İnteqrasiya proseslərinin fəallaşması 90-ci illərdə Qərb yarımkürəsində beynəlxalq münasibətlərin səciyyəvi

xüsusiyyətlərindən biri idi. 1990-ci ildə ABŞ prezidenti C.Buş tərəfindən irəli sürülmüş «Amerika üçün təşəbbüs» bu işdə böyük rol oynadı. Bu təşəbbüs Alyaskadan Çiliyə qədər vahid iqtisadi məkanın yaradılmasını nəzərdə tuturdu. 1991-ci ildə ABŞ Latin Amerikasının bir sıra iqtisadi təşkilatları ilə azad ticarət keçilməsi haqqında sazişlər imzalayıdı. 1991-1992-ci illərdə ABŞ, Kanada və Meksika arasında aparılan danışıqlar 1992-ci ilin dekabrında Şimali Amerika Azad Ticaret zonasının (NAFTA) yaradılması haqqında müqavilənin imzalanması ilə başa çatdı. Bu müqavilə 1994-cu yanvarın 1-də qüvvəyə mindi.

90-ci illərin əvvəllerində ABŞ-in Latin Amerikasında fəallaşması təsadüfi deyildi. Avropada və Asiya-Sakit okean rayonunda iqtisadi rəqabət mərkəzlərinin formalşaması ABŞ-in birkütbülü dünya konsepsiyasına zidd idi. Ölkədaxili iqtisadi çətinliklərlə bağlı ABŞ-in beynəlxalq iqtisadi mövqeləri zəifləməyə başladı. Bu prosesin qarşısını almaq üçün ABŞ Kanada və Meksikanın ehtiyatlarından istifadə etmək fikrində idi. ABŞ-la Şimali və Cənubi Amerika ölkələri arasında qarşılıqlı asılılıq arṭmışdı. 90-ci illərin sonunda ABŞ-a Latin Amerikasından gelmiş mühacirlərin sayı 20 milyon nəfərdən çox idi ki, bunun 6 milyonu Meksikadan, 1 milyonu isə Kubadan köçənlərin payına düşdü. ABŞ narkotik maddələrinin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə aparırdı, həmin maddələrin bir hissəsi Kolumbiya, Peru, Boliviya və Meksikada istehsal olunurdu. 90-ci illərin əvvəllerində ABŞ-la Meksika arasında ticarət dövriyyəsinin həcmi 60 milyard dollara çatmışdı.

1994-cü ilin dekabrında Mayamida 34 Amerika ölkəsinin başçılarının müşavirəsi keçirildi. Müşavirədə Latin Amerikası ölkələrinin təşəbbüsü ilə bütün Qərb yarımkürəsini əhatə edən azad ticarət zonasının yaradılması məsəlesi müzakirə edildi. Müşavirə zamanı qəbul edilmiş bayannamədə 2005-ci ilədək Amerikaarası azad ticarət zonasının

yaradılmasından bəhs olunurdu. 1993-1994-cü illərdə ABŞ Meksikaya iqtisadi böhrəni aradan qaldırmaq üçün 20 milyard dollar həcmində yardım göstərdi. Latin Amerikası ölkələrinin əksəriyyəti bütün qitəni əhatə edən ümumi bazarın yaradılmasında maraqlı olduqlarına görə ABŞ-in birqütbüyə əsaslanan dünya qaydasının formalaşmasına yönəlmış siyasetini müdafiə edirdilər.

1991-ci ilin martında Asunson şəhərində Braziliya, Argentina, Paraqvay və Uruqvayın iştirakı ilə «Cənub yarımkürəsi ümumi bazarı»nın (MERKOSUR) yaradılması haqqında müqavilə imzalandı. Bu integrasiya birlüyü Latin Amerikası ərazisinin 60, əhalisinin 46%-ni əhatə edirdi. 90-ci illərin ikinci yarısında Latin Amerikasında istehsal olunan məcmu mehsulun 50%-i MERKOSUR-un payına düşdü. 1990-1995-ci illərdə bu təşkilata daxil olan ölkələr arasında ticaret dövriyyəsinin hacmi 4 dəfə, Braziliya ilə Argentina arasında qarşılıqlı ticarətin hacmi 5 dəfə artmışdır. 1996-ci ildə Boliviya MERKOSUR-a qoşuldu. Bu təşkilatın Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlərə təsir artdı. 1995-ci ilin dekabrında Madriddə Avropa İttifaqı ilə MERKOSUR arasında əməkdaşlıq haqqında saziş imzalandı. Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlıq ABŞ-la danışqlarda Latin Amerikası ölkələrinin mövqelərinin möhkəmənlənməsi üçün əhəmiyyətli idi. ABŞ və Kanada çalışırkı ki, NAFTA-ya yeni üzvlər fərdi qaydada qoşulsun. MERKOSUR-a daxil olan ölkələr isə iki integrasiya birliyinin danışqlar yolu ilə birləşməsini təklif edirdilər.

MERKOSUR-un nüfuzunun artması ABŞ-in narahatlığına səbəb oldu. Ona görə ABŞ-in siyasetində region ölkələrinin birləşməsinə mane olmaq və hər bir Latin Amerikası ölkəsinə fərdi yanaşmaq taktikasının elementləri özünü göstərməye başladı. Paraqvay ABŞ-ı Latin Amerikasında integrasiya proseslərinə qarşılaşmadı ittiham etdi. ABŞ-in

dövlət katibi M.Olbrayt Argentinanı ABŞ-in strateji müttəfiqi adlandırmışdı.

1998-ci ilin aprelində Santyaqoda Amerika ölkələrinin başçılarının ikinci sammiti keçirildi. Burada qitəni əhatə edən azad ticarət zonasının yaradılması sahəsində mübahisəli məsələlər müzakirə edildi.

1986-ci ildə yaradılmış «Rio qrupu» Latin Amerikası ölkələrinin siyasi məsləhətləşmə və kollektiv diplomatiya orqanı idi. 1997-ci ilin sentyabrında Asunson şəhərində qrupa daxil olan ölkələrin başçılarının on birinci görüşü keçirildi. Görüş zamanı «Dövlətlərin suverenliyi və hüquq bərabərliyi haqqında Asunson bəyannaməsi» qəbul edildi. Bəyannamədə ədalətli beynəlxalq qaydanın formalaşmasının prinsiplərindən, demokratiya dəyərlərinə hörmətlə yanaşmanın zəruriyyətdən, mühacir hüquqlarının qorunmasından bəhs olunurdu. Müşavirədə gizli silah ticarətinə və narkotik vasitələrin qeyri-qanuni dövriyyəsi məsələsinə xüsusi diqqət yetirildi. Bir sıra ölkələrin başçıları «Qarşılıqlı yardım haqqında 1947-ci ildə imzalanmış Amerikaarası müqavilə»yə adı silahlann azaldılması və etimad tədbirlərinin həyata keçirilməsi kimi məsələlərin əlavə olunmasını təklif etdilər.

1996-ci ilin martında ABŞ konqresinin qəbul etdiyi qanun Kuba ilə əməkdaşlıq edən xarici şirkətlərə qarşı sanksiya-ların tətbiqini nəzərdə tuturdu. 1996-ci ilin mayında «Rio qrupu» həmin qanuna etirazını bildirib Haaqada yerləşən Beynəlxalq məhkəməyə müraciət etməyi qərara aldı. 1996-ci ilin mayında ADT Baş Məclisinin Panamada keçirilən XXVI sessiyasında ABŞ konqresinin qəbul etdiyi qanunu ittiham edən qətnamə qəbul olundu. 1998-ci ilin sentyabrında Panamada 12 ölkənin başçılarının müşavirə-sində qəbul edilmiş bəyannamədə deyildirdi ki, birtərəflə sanksiyalar beynəlxalq hüquq normalarına ziddir. «Rio qrupu» 1999-cu ildə NATO-nun Serbiyaya qarşı siyasetini

müdafıə etmişdi. 1999-cu ilin iyununda Rio-de-Janeyroda «Rio qrupu»na və Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrin hökumət və dövlət başçılarının görüşü Transatlantika əlaqəlerinin inkişafına kömək edən amillərdən biri oldu.

Asunson sammitində BMT-nin fəaliyyətinin yenidənqurulması, o cümlədən Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvərinin sayının artırılması məsələləri müzakirə olundu və qeyd edildi ki, Latin Amerikasının bir və ya iki ölkəsi Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvü olmalıdır. Braziliya BMT Təhlükəsizlik Şurasının daimi üzvü olmağı çalışırdı, lakin region ölkələrin bu məsələdə mövqeyi müxtəlif idi.

1991-ci ildən başlayaraq Latin Amerikası ölkələrinin və İspaniya ilə Portuqaliya başçılarının görüşləri keçirilirdi. Bu görüşlər zamanı beynəlxalq münəsibətlərin aktual problemləri müzakirə olundu. Bu görüşlərdə Kuba da iştirak edirdi. Latin Amerikası ölkələrinin Asiya-Sakit okean regionu ilə əlaqələri genişlənmişdi. Meksika, Çili və Peru Asiya-Sakit Okean İqtisadi Əməkdaşlıq Assosiasiyasına qoşulmuşdu.

90-cı illərin əvvəllərində Rusiya Latin Amerikası ölkələri ilə əlaqələrini genişləndirməyə çalışırdı. Rusyanın region ölkələri ilə iqtisadi əlaqələrinin hacmi artmışdı. 1992-ci və 1994-cü illərdə Rusyanın vitse-prezidenti və parlamentinin sədri Latin Amerikası ölkələrinə sefər etmişdi. 1996-ci ilin mayında Rusyanın xarici işlər naziri Meksika, Kuba və Venesuelada olmuşdu. Səfər zamanı imzalanmış sənədlər Rusiya ilə Latin Amerikası ölkələri arasında əməkdaşlığın genişlənməsinə kömək etdi. 1997-ci ilin noyabrında Rusyanın xarici işlər naziri Braziliya, Argentina, Kolumbiya və Kosta-Rikaya səfərlər etdi. Braziliya ilə Rusiya arasında qarşılıqlı fəaliyyətin prinsipləri haqqında bəyannamə, bir sıra sahələrdə, o cümlədən kosmik fəzanın tədqiqi sahəsində əməkdaşlıq haqqında sazişlər imzalandı. 1992-ci ildə Rusiya Amerika Dövlətləri Təşkilatında daimi müşahidəçi statusu verildi. 1995-ci ildə Rusyanın köməyi ilə ADT ilə

MDB arasında əlaqələr yaradıldı. Rusiya «Rio qrupu» ilə əməkdaşlıq edirdi. 1996-ci ildə MDB ilə MERKOSUR arasında əlaqələr yaradıldı. Beləliklə, 90-cı illərin ikinci yarısında Rusiya ilə Latin Amerikası ölkələri arasında əlaqələr genişləndi.

ABŞ qıtənin şimal və cənub hissələrini birləşdirən Amerika Azad Ticarət Zonasının yaranmasında maraqlı idi. ABŞ çalışırkı ki, Latin Amerikası ölkələri NAFTA-ya daxil olsun və Amerika Azad Ticarət Zonası NAFTA-nın əsasında yaradılsın. ABŞ 1996-ci ildə Çiliinin NAFTA-ya daxil olmasına razılıq vermedi. Ona görə Çili Meksika və Kanada ilə azad ticarət haqqında müqavilələr imzaladı. 1996-ci ildə Meksika ilə MERKOSUR arasında azad ticarət zonasının yaradılması haqqında danışıqlar başlandı.

Latin Amerikası ölkələri Amerika Azad Ticarət Zonasının NAFTA-nın bazasında yaradılması ilə razılaşmındı. Onlar NAFTA-nın Latin Amerikasında fəaliyyət göstərən ineqrasiya təşkilatları ilə birləşməsini təklif edirdilər. Latin Amerikası ölkələrinin mövqeyini nəzərə alan ABŞ Azad Ticarət Zonasının yaradılması sahəsində taktikasını dəyişdi. Braziliya Mərkəzi və Cənubi Amerikada fəaliyyət göstərən bütün subregional ineqrasiya təşkilatlarının MERKOSUR-la birləşməsinə çalışırdı. ABŞ hesab edirdi ki, Amerika Azad Ticarət Zonası haqqında sazişlər 2003-de imzalanacaq və bu zona 2005-ci ildən fəaliyyətə başlayacaq. 2001-ci ilin aprelində Monrealda Amerika dövlətlərinin növbəti sammiti keçirildi. Sammit zamanı qəbul edilmiş qərara görə AATZ-si 2005-ci ilin dekabrında fəaliyyətə başlamalı idi. Eyni zamanda ABŞ Latin Amerikası ölkələrinin fərdi qaydada NAFTA-ya daxil olması siyasetini davam etdirirdi. 2003-cü ildə Çili NAFTA-ya daxil oldu.

Ədəbiyyat

- Александров В.В. Новейшая история стран Европы и Америки 1918-1945 гг. М., 1986
- Александров В.В. Новейшая история стран Европы и Америки 1945-1986 гг. М., 1988
- Антысов М.В. Панамериканизм: идеология и политика. М., 1981
- Калмыков Н.П. Диктатура Варгаса и Бразилский рабочий класс 1930-1945 гг. М., 1981
- Интеграция в Западном полушарии на пороге XXI века. М., 1999
- Латинская Америка в международных отношениях XX века. М., 1988
- Мексика: капитализм и общества. Противоречия развития. М., 1990
- Очерки истории Аргентины. М., 1961
- Очерки истории Бразилии. М., 1962
- Очерки истории Кубы. М., 1978
- Строганов А.И. Новейшая история стран Латинской Америки. М., 1995
- Сударев В.П. Взаимозависимость и конфликт интересов США и Латинская Америка (вторая половина XX века). М., 2000
- Чили: от диктатуры к демократии. М., 1991
- Baxışov M.Ə. Avropa İttifaqının Latin Amerikası ölkələri ilə qarşılıqlı münasibətləri (XX əsrin 90-ci illəri-XXI əsrin əvvəlləri) // Tarix və onun problemləri // Bakı 2010
- Baxışov M.Ə. Beynəlxalq münasibətlər tarixi (1918-2003) Bakı, 2007
- Baxışov M.Ə. Avropa və Amerika ölkələrinin yeni və müasir tarixi (1918-1945). Bakı, 2010
- Fətəliyev M.B., Qasımlı M.C. Avropa və Amerika ölkələrinin müasir tarixi (1945-2002). Bakı, 2008

- История новейшего времени стран Европы и Америки 1918-1945 (под. ред. Е.Ф.Языкова). М., 1989
- История новейшего времени стран Европы и Америки 1945-2000 гг. (под. ред. Е.Ф.Языкова). М., 2002
- История дипломатии. т. 3-5. М., 1965, 1974, 1979
- Новейшая история стран Европы и Америки. ХХ век. В трех частях. (под. ред. А.М.Родригеса). М., 2001
- Страны мира. Справочник. М., 2010
- Лебедев А.А. Очерки Британской внешней политики (60-80-е годы). М., 1988
- История США. т.3-4. М., 1985, 1987
- Лан В.И. США: от первой до второй мировой войны. М., 1976
- Мальков В.Л. Франклайн Рузвельт. Проблемы внутренней политики и дипломатии. М., 1988
- Новейшая история США. М., 1980
- История международных отношений и внешней политики СССР в 3-х т. М., 1986-1987
- Современные международные отношения. М., 2001

MÜNDƏRİCAT

I Fəsil.	Birinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikası ölkələrinin sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyəti	3
II Fəsil.	Birinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlər Panamerika konfransları	8
III Fəsil.	Argentina 1918-1939-cu illərdə	16
IV Fəsil.	Braziliya 1918-1939-cu illərdə	23
V Fəsil.	Kuba 1918-1939-cu illərdə	30
VI Fəsil.	Meksika 1918-1939-cu illərdə	38
VII Fəsil.	Latin Amerikası ölkələri ikinci dünya müharibəsi illərində	50
VIII Fəsil.	İkinci dünya müharibəsindən sonra Latin Amerikası ölkələrinin sosial-iqtisadi və siyasi vəziyyəti	57
IX Fəsil.	Argentina ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde	66
X Fəsil.	Braziliya ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde	76
XI Fəsil.	Meksika ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde	87
XII Fəsil.	Kuba ikinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde	96
XIII Fəsil.	Latin Amerikası ölkələri XX əsrin 90-cı illərində və XXI əsrin əvvəllərində	106
XIV Fəsil.	İkinci dünya müharibəsindən sonrakı dövrde Latin Amerikasında beynəlxalq münasibətlər	123
Ədəbiyyat	146	

Ümumi məlumat

ÇILI

Rəsmi adı: Çili Respublikası.
Paytaxtı: Santyaqo (5 milyon nəfər əhali yaşayır).
Rəsmi dil: İspan dili.
Sahəsi: 756950 kv.km.
Əhalisi: 16 milyon nəfər.
Pul vahidi: Çili pesosu.
Əhalisinin sayına görə dünyada 59-cu yerdədir.
İri şəhərləri: Santyaqo, Konsepsyon, Temuko.
Sərhədlerin uzunluğu: 6171 km.
Çili – Argentina, Boliviya və Peru ilə həmsərhəddir.
Çili Respublikasına prezident başçılıq edir.
Qanunverici orqan-ikipalatalı Milli konqresdir.
İnzibati cəhətdən 13 vilayətə bölünür.

BRAZİLİYA

Rəsmi adı: Braziliya Federativ Respublikası
Paytaxtı: Brasilia (2 milyon 100 min nəfər əhali yaşayır)
Rəsmi dil: portugal dili
Sahəsi: 8511965 kv.km
Pul vahidi: real
Əhalisinin sayına görə dünyada 5-ci yerdədir.
Sərhədlerin uzunluğu: 14691 km
Braziliya Argentina, Boliviya, Kolumbiya, Qayana, Paraqvay, Peru, Surinam, Uruqvay, Venesuela və Fransa Qvianası ilə həmsərhəddir. Ərazisinin 3/1-ni 200-dən artıq qolu olan Amazonka çayı hövzəsinin payına düşür.
BFR-na prezident başçılıq edir.
Qanunverici orqan: Milli konqres(ikipalatalı)
İnzibati cəhətdən 26 ştatdan ibarətdir.

KUBA

Rəsmi adı: Kuba Respublikası

Paytaxtı: Havana (2328 min nəfər əhali yaşayır)

Rəsmi dil: ispan dili

Sahəsi: 111860 kv km

Əhalisi 11347 min nəfər

Pul vahidi: Kuba pesosu

Əhalisinin sayına görə dünyada 69-cu yerdədir.

Böyük şəhərləri: Havana, Santyaqo-de-Kuba, Kamaquey,

Kuba Respublikasına Dövlət Şurasının sədri başçılıq edir.

Qanunverici orqan: Milli Xalq Hakimiyəti Məclisi

İnzibati cəhətdən 14 vilayet və 1 xüsusi özünüdərə edən

ərazidən ibarətdir.

MEKSİKA

Rəsmi adı: Meksika Birleşmiş Ştatları

Paytaxtı: Mexiko-(9 milyon əhali yaşayır)

Rəsmi dil: ispan dili

Sahəsi: 197250kv km.

Əhalisi: 106203 min nəfər

Pul vahidi: Meksika pesosu

Əhalisinin sayına görə dünyada 11-ci yerdədir.

İri şəhərləri: Mexiko, Qvadalaxara, Puebla

Sərhədlərin uzunluğu: 4353 km

Meksika: Beliz, Qvatemala və ABŞ-la həmsərhəddir.

Meksikaya prezident başçılıq edir.

Qanunverici orqan: İkitalatalı parlamentdir

İnzibati cəhətdən – 31 ştat və 1 federal dairədən ibarətdir.

ARGENTİNA

Rəsmi adı: Argentina Respublikası

Paytaxtı: Buenos-Ayres (13 milyon əhali yaşayır)

Rəsmi dil: ispan dili

Sahəsi: 2766890 kv km

Sərhədlərin uzunluğu: 9665 km

Əhalisi 39145 min nəfər (Əhalisinin sayına görə dünyada 31-ci yerdədir)

Pul vahidi: Argentina pesosu

Böyük şəhərləri: Buenos-Ayres, Kardova, Posario

Argentina Boliviya, Braziliya, Çili, Paraqvay və Uruqvayla həmsərhəddir.

Dövlətin başçısı: prezidentdir.

Qanunverici orqan : İkitalatalı Milli Kongres

İnzibati cəhətdən 23 vilayet və 1 federal dairədən ibarətdir.

Müdrik sözlər

Mən həm bu kitabı, həm də bütün digər kitablarımı dünyanın ən gözəl insanlarından birinin ölçüyə gəlməz dərəcədə misilsiz, saf və təmiz duyğu və hisslerindən mənəvi qida, qüvvə və cəsarət alaraq, həmin məhəbbətlə yaşayaraq yazmışam. Həyatımın mənası, ruhumun aynası, qəlbimin səsi və könlümün nəğməsi olan həmin müqəddəs insana ömürlük minnətdarlıq duyğuları və can sağlığı arzuları ilə

B.M

- Çox bilməkdənsə, bildiyini düz bilmək faydalıdır.
- Çox bilən, lakin az danışan ol, az bilib çox danışan olma.
- Kitabları mütaliə etməklə həyatda dərd və qəmdən azad olmaq mümkündür.
- Kitablarda həyatın nəbzi vurur, onu oxumaqla bu nəbzi hiss edirsən.
- Kitabın gözəlliyi onun üz qabığının gözəl tərtibi ilə deyil, məzmununun cazibəli olması ilə müəyyən edilir.
- Kitablarda yazılınlar hikmətdən sözüllən incilərdir.
- Hər kəsin həyatı bir kitabdır. O hər gün bu kitabın bir səhifəsini yazar. Kitab yananlar elə yazmalıdır ki, onlar bu yazılarında yaşaya bilsinlər.
- Fikir öz ifadəsinin gözəlliyi ilə birlikdə daha tez qəbul edilir.
- Fikrini az sözlə deməyə çalış, çox sözlə deyilən fikir qiymətdən düşür.
- Söhbət zamanı dinləməyi bacarmaq insanın ən yüksək keyfiyyətidir.
- Xoş söz hədiyyələrin şahidi.
- Bir insanın başqasına verə biləcəyi hədiyyələrin sayı çoxdur; onların arasında üçü əsasdır: yaxşı söz, kitab və qızıl

Çapa imzalanıb 03.06.2011-ci il.

Sayı 300.Həcmi 9,5 ç.v.

Formatı 60x84 1/₁₆. Əla növ kağız.

AzTU-nun mətbəəsi. H.Cavid pr.25.

Tel: (+012) 439-14-52

E.mail: aztumetbee@yahoo.com

aff- 269725